

ابراہیم)

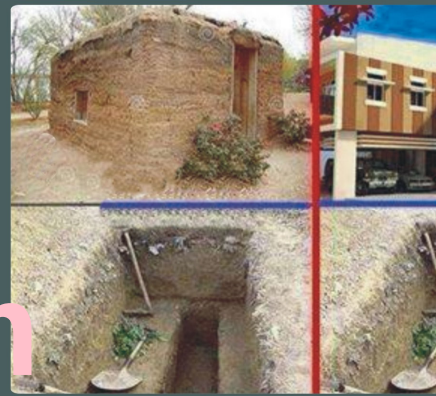
ليکوال: مولوي محمد غني فاروقي

0782122678

Ketabton.com

یہ محمد غنی فاروقی

۱۹۹۵
کاپی
سئلی
خوری شیبی
ی او د قبر یاران

بسم الله الرحمن الرحيم

د کتاب ځانګړنې:

د کتاب نوم : د قبر شپه

ليکوال : مولوي محمد غني فاروقي

اړيکه : ۰۷۹۹۸۰۰۹۳۵

کمپوز او ډيزاين : صادق الله صادق

چاپ کال : ۱۳۹۳ ل.

چاپ شمېر : ۱۱۰۰ ټوکه

د خپرونو لړ : (۲۴۲)

خپرنډوی

ګودر کتاب خپرنځی - ننگرهار

ګودر کتاب پلورنځی، لاندینی پور، اسحق ټري مارکېټ، پټاڅی څلورلارې، جلال اباد

اړيکې: ۰۷۹۷۵۰۰۵۰۶-۰۷۹۸۴۸۷۸۷۹-۰۷۹۵۳۵۳۶۱۰

د چاپ حقوق خوندي دي.

دالۍ

جنتي ورېښمينو جوړو کې پوښلې، د مشکو پر

عطرينو وږمو خوشبويه، د ايمان پر مانيزې طلا

سينکار، د عليين ماني کې نازولې مېلمنې:

هو! د قبر ناوې ته!

م. غ. فاروقي

د کایناتو جوړې

چې مې شپږین جانان خبرېږي
زما به یې زني په ململ تلې وینه

هوکی؛ د اسلامي نړۍ اتلو ځوانانو، ورونو او خويندو، تاسې پوهېږئ! چې د دنیا جوړه اخرت دی، د شپې جوړه ورځ ده، د سپین جوړه تور رنگ دی، د سپین زر جوړه سره زر دي، د شتمنۍ جوړه فقر دی، د ښایست جوړه بدرنگي ده، د تیاري جوړه رڼا ده، د لمر جوړه سپوږمۍ ده، د روغتیا جوړه ناروغي ده، د وچې جوړه لمد ده، د سمې جوړه غر دی، د ګرمۍ جوړه یخني ده، د ایمان جوړه کفر دی، د ښکمرغۍ جوړه بدمرغي ده، د حق جوړه باطل دی، د خوږ جوړه ترېخ دی، د اسمان جوړه ځمکه ده، د خیر جوړه شر، د بریا جوړه ناکامي ده، د مینې جوړه کرکه، د انسان جوړه پېړۍ، د سبا جوړه بېګاه، د حرکت جوړه سکون، د ښکته جوړه بره، د پیل جوړه پای ده.

او د ژوند جوړه مرګ دی، د کایناتو د جوړو مانیز او فطري اتحاد ته په پام مو هڅه وکړه، چې ګرانو لوستونکو او مینه والو ته د دنیاوي ژوند د استوګنځي هاخوا د برزخي ژوند د یو ډېره ځای (قبر) په اړه لنډ معلومات برابر کړو.

د الله تعالی په فضل او ځانګړې لورینې پر دې بریالي شو، چې د ژوند جوړې مرګ سره د اشنایۍ د پیلولو په موخه د مرګ د یاد لړۍ، د مرګ شپې، غسل، کفن، جنازه، د قبر جوړښت، خاورین کور ته د سپارلو احکام، د قبر ازموینه، د ازموینې ډول، د ازموینې پلاوی او یو شمېر نور قرآني او نبوي زېږوات (د قبر شپه) تر سیوري لاندې د قبر ناوې ته د عقیدوي ګانې په بڼه د قرآن او سنت له خزانو نه راټول کړ، که څه هم چې د قبر شپې په غېږ کې نیولي معلومات په ډېره لنډه او

ساده بڼې سره دي، خو هیله مو دا ده، چې الله تعالی یې د مسلمانانو لپاره د خیر او د قبر په شپه کې د رڼا وسیله وګرځوي.

د یادې هڅې بشپړاوي، سینګارولو او تر تاسې پورې د رسولو لړ کې د ګودر خپرندويې ټولنې مشر قاري قدرت الله تائب، صادق الله صادق او زاهد الله جانان نه د زړه له تله منندوی یم.

الله تعالی دې یې له موږ او تاسې ټولو مینه ناکو لوستونکو سره له یارانو نه د جدایۍ شېبو په ژبه په (لا اله الا الله) کلمه جاري او ژوندۍ وساتي.

نور مو د وخت زړینې شېبې نه نیسم، په دې تمه چې د دعاګانو په ښکلې لپه کې مې له یاده ونه باسئ.

ستاسې د مینې پوړوړی

محمد غني فاروقي

مسجد مېنه- جلالکوټ

۳۰-۵-۱۳۹۳ ل کال

بسم الله الرحمن الرحيم

لومړی خپرکی

د مؤمن لپاره ډالی

دا حقیقت دی، چې ژوند سره شتمني او ثروت وي،
ژوند ستر اسماني سوغات دی، د ژوند جوړه مرگ دی،
هو؛ مرگ هم د ایمان خاوندانو لپاره الهي ډالی ده، داسې
ډالی چې په وسیله یې دوست خپل دوست ته رسېږي، د
دوستانو ترمنځ د مینې او راشه-درشې په پار د پل بڼه لري.
عبدالله بن عمرو رضی الله عنهما د حدیث راوي دی،
رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: (مرگ د مؤمن لپاره
ډالی ده).⁽¹⁾

همدا راز حسین بن علي رضی الله عنه د حدیث راوي
دی، رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: (الموت ريحانة
المؤمن).

یانې: مرگ د مؤمن لپاره د گل په خپر دی.

عائشه رضی الله عنها د حدیث روایت کړی دی، رسول
الله صلی الله علیه وسلم ویلي: مرگ غنیمت دی او د الله
تعالی نافرمانی معصیت (گناه) ده....

ناپوهي یې لاربتوب دی، ظلم رسوایی ده، د الله تعالی
اطاعت د سترگو یخوالی دی، د الله تعالی له وېرې ژړا کول
د نجات ذریعه ده، ډېره خندا د هلاکت لامل دی.

له گناهونو څخه رښتینې توبه کوونکی داسې دی، لکه:
له سره یې چې گناه نه وي کړي.⁽¹⁾

(مُحَمَّدُ بْنُ الْمُنْكَدِرِ، يَقُولُ: "بَلَّغَنِي أَنَّ آدَمَ، عَلَيْهِ السَّلَامُ
لَمَّا مَاتَ ابْنُهُ قَالَ: يَا حَوَّاءُ مَاتَ ابْنُكَ، قَالَتْ: وَمَا الْمَوْتُ؟
قَالَ: لَا يَأْكُلُ، وَلَا يَشْرَبُ، وَلَا يَقُومُ، وَلَا يَمْشِي، وَلَا يَتَكَلَّمُ
أَبَدًا، قَالَ: فَصَاحَتْ حَوَّاءُ، فَقَالَ آدَمُ: عَلَيْكَ الرَّثَةُ وَعَلَى
بَنَاتِكَ، وَأَنَا وَبَنِيَّ مِنْهَا بَرَاءٌ"⁽²⁾)

د محمد بن منکدر په روایت کې راغلي، چې کله د ادم علیه
السلام زوی مړ شو، نو حوا رضی الله عنها ته یې وویل: زوی دې مړ
شو.

1- بیهقي.

2- حلیة الأولیاء وطبقات الأصفیاء (3/ 148).

1- المستدرک علی الصحیحین للحاکم (4/ 355).

هنې وويل: مرگ څه شی دی؟

ادم عليه السلام وويل: نه خوراک کوي او نه څښاک، نه ودرېري او نه کېني او نه خبرې کوي.

راوي وايي حوا رضی الله عنها چغه کړه.

ادم عليه السلام وويل: پر تا او ستا په لورگانو دې وير وي او زه او زما زامن ترېنه خلاص يو.

د ابراهيمي ملت بنسټ ايسودونکي ته چې کله ملک الموت (د مرگ پرېسته) راغله، چې روح يې واخلي، ابراهيم عليه السلام ورته وويل: ملک الموته! تا داسې کوم دوست ليدلی، چې د خپل دوست روح له هغه نه واخلي؟

د مرگ پرېسته بېرته د الله تعالی لور ته ورغله او د ابراهيم عليه السلام خبره يې ورته وکړه، الله تعالی د مرگ پرېستې ته وويل: ابراهيم ته ووايه ((داسې کوم دوست دې ليدلی، چې د خپل دوست ديدن بد گڼي؟!))

د مرگ پرېستې د الله تعالی پيغام ابراهيم عليه السلام ته راوړسوه. ابراهيم عليه السلام وويل: چې داسې ده، نو همدا شېبه مې روح واخله...⁽¹⁾

ابودرداء رضی الله عنه وايي: نشته هېڅ مؤمن؛ مگر مرگ د هغه لپاره غوره دی، که څوک يې نه باوروي، نو الله تعالی وايي:

((وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ لِلْأَبْرَارِ زُبَارَهُ:)) (او څه چې له الله

تعالی سره دي د غوره بندگانو لپاره هماغه ډېر غوره دي.)

همدا راز الله تعالی وايي: ((وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا

أَنَّمَا نُمَلِّي لَهُمْ خَيْرٌ لِّأَنفُسِهِمْ)) (دا مهلت چې مونږ

ورکړو کافران دې دا د ځان لپاره غوره نه گڼي.)

او حيان بن اسود ويلي: ((مرگ يو پل دی، چې دوست خپل دوست ته رسوي.

د ژوند جوړه

په عامه هديره کې د ځان، کورنۍ او خپلو خپلوانو د قبرونو لپاره ځای نيول او له هغې نه د سيخانو کتارې تاوول او قولف اچول شرعاً مناسب کار نه دی، ځکه اوس مهال په ځانگړې توگه په بناريو کې د هديرو لپاره وقف شوي ځايونه ډېر کم دي، دولت هم د مړو لپاره کومه ستراتيژي نه لري.

هو؛ داسې ستراتيژي، چې د سيمې د استوګنو د مړينې په مهال د هغوی لپاره هديره، د بې وزلو او فقيرانو د مړينې تکفين او تجهيز برابر کړي، نشته که څه هم چې مرګ د ژوند جوړه ده، که دولت د ژوند لپاره ستراتيژي ټاکي، پکار ده چې د مرګ لپاره هم ستراتيژي وټاکي او دا ستراتيژي بايد د قرآن او سنت د پالېسيو سره جوړه وي؛ نه په ټکر کې.

مرګ د ژوند جوړه ده، قبر د اخرت لومړی کور دی، ښايي برزخي نړۍ ته د سفر ټول لازم توکي برابر کړای شي، ځکه سفر يقيني دی، ټکټ وړيا دی، سيټ ساتلی دی.

له دنيا نه روانېدل دي، وروستی منزل يې اخرت دی، د سفر موده هم ډېره کمه ده؛ بلکې څو ثانيو او شېبو کې ځمکه کې دننه د دوه گزو په اندازه ځمکنی پرواز دی، د پرواز نېټه د اجل وخت دی. سل فيصده يقيني دی، په همدې اړه مسافرينو ته لازم دي، چې هره شېبه تيار او چمتو واوسي، د سفر په اړه د تفصيلي معلوماتو او اړينو توکيو لپاره قرآن او سنت ته مراجعه وکړي او يا هم د

رښتيني عالمانو څخه د سفر د شرايطو معلومات لاسته راوړي.

يوه خبره د يادولو وړ ده، چې گران قدره مسافرين وروڼه او خويندې دې يوازې د سفر جوړې لپاره پينځه متره سپينه ټوټه له ځانه سره ولري، د بې گټې سامان الاتو اخيستل نه دي پکار، يوازې نېک اعمال، صالح اولاد او گټور علم چې نورو ترېنه گټه حاصله کړې وي، په دې اوږد سفر کې گټه لري.

د نورو سامانونو د اخيستلو هڅه مه کوئ، که درباندي پېټې شو يا په کار رانغله ذمه واري مو خپله ده.

گران قدره مسافرينو!

هيله ده، چې هره شېبه د سفر لپاره تيار واوسئ او دا خبره هم په ياد ولرئ، چې د سفر لاره تياره ده، د رنگارنگ خطراتو امکان شته، د قبر جونگره مو هم ځانله او تياره ده، د وحشت وېرې، مارانو، لړمانو کور دی، پام مو وي، چې د ايمان او عمل صالح پر فولادي پوښاک ځانونه سينگار کړئ، د توحيد د عقيدې ځل بل خراغ له ځان سره

واخلی، چې د سفر او د مسافری په کور کې د تیارو او حشراتو ښکار نه شی.

د مرگ هیله

الله تعالی په دې برخه کې د نړۍ د ښکلي بشر یوسف علیه السلام حکایت داسې کوي: (تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ)

ژباړه: ((زما خاتمه پر اسلام وگرځوه او په پای کې ما له صالحانو سره یو ځای کړه.))

مریم علیها السلام هم داسې هیله څرگنده کړې وه: (يَلَيَّتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَذَا وَكُنْتُ نَسِيًّا مَّسِيًّا).

ژباړه: ((کاشکې زه له دې نه مخکې مړه وای او نوم ښان مې نه وای پاتې شوی.))

د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حدیث کې هم د قیامت د نېردي کېدلو پرمهال د ځینو انسانانو هیله داسې تعبیر شوې ده: ((تر هغې به قیامت قایم نه شي، تر دې چې

یو سړی به د بل سړي پر قبر ورتېرېږي او وایي به کاشکې زه د دې قبر والا پرځای وای.))⁽¹⁾

که څه هم چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په احادیثو کې د مرگ هیله او ارزو په ځانگړي ډول سره تعبیر شوې.

امام مسلم رحمه الله د انس رضی الله عنه په روایت حدیث نقل کړی، رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: ((ستاسې نه یو کس دې د هغه ضرر او تکلیف له امله چې پر ده راغلي وي، د مرگ هیله نه کوي، که بیا هم هرومرو د مرگ هیله کوي، نو داسې دعا دې کوي، ای الله تعالی! ژوندی مې ولره، تر هغې چې ژوند زما لپاره غوره وي او زما روح واخله (مړ مې کړه) که مرگ راته غوره وي.))

دغه راز د انس رضی الله عنه په روایت حدیث کې راغلي: ((ستاسې هېڅ یو کس دې د مرگ هیله نه کوي او نه دې د هغه د راتگ وړاندې د غوښتلو دعا کوي، ځکه کله

چې ستاسې يو کس مړ شي، د عمل لړۍ يې پرېکړای شي او يقيناً مؤمن ته د هغه عمر نه زیاتوي، مگر خير.))⁽¹⁾

امام بخاري رحمه الله ويلي: ((ستاسې يو کس دې د مرگ هيله نه کوي، که محسن نېکو کار وي، نو د خير چارې به يې زياتې او که بدکاره وي، نو کېدای شي ځان ملامته کړي.))⁽²⁾

د مرگ یاد

مرگ ایماني حقیقت دی، هو؛ داسې رښتینی حقیقت، چې په ډېر یاد يې د انسان اړیکې له دنیا سره پرې کېږي او د کایناتو له خالق سره وصلېږي.

مرگ د خوندونو ماتوونکی دی، د همدې له امله چې مرگ د انساني حواسو او نفساني غوښتنو اداره او کنترول کوي.

رسول الله صلی الله علیه وسلم ويلي: ((د خوندونو د ختموونکي (ماتوونکي) یاد ډېر کوئ.))

عمر فاروق رضی الله عنه وايي: موږ ترې پوښتنه کړه، ای د الله تعالی رسول! د خوندونو ختموونکی څه شی دی؟ رسول الله صلی الله علیه وسلم وويل: مرگ.

ابن عمر رضی الله عنه وايي، له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ناست وم، يو انصاري راغی، پر موږ يې سلام واچاوه، بيا يې وويل: ای د الله تعالی رسول! کوم مؤمنان غوره دي؟

رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته وويل: هغوی چې ښه اخلاق لري.

هغه بيا پوښتنه وکړه: کوم مؤمنان عقلمند دي؟ رسول الله صلی الله علیه وسلم وويل: هغوی، چې د مرگ یاد ډېر کوي او له مرگ نه وروستيو حالاتو لپاره تیاری نیسي، همدوی عقلمند دي.⁽¹⁾

امام ترمذي د شداد بن اوس رضی الله عنه په روایت حدیث نقل کړی، رسول الله صلی الله علیه وسلم ويلي: عقلمند انسان هغه دی، چې خپل ځان وپېژني او ځان سره

1- صحيح مسلم.

2- صحيح البخاري.

1 - التذکره فی احوال الموتی وامور الآخرة، مخ: ۱۵.

حساب وکړي او له مرگ نه وروستي (ژوند) لپاره عمل (صالح) وکړي.

او کم عقل هغه دی، چې ځان د خپلو نفسي غوښتنو (غلام) او پیرو کړي او پر الله تعالی هیلې تړي.⁽¹⁾

انس رضی الله عنه د حدیث راوي دی، رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: ((د مرگ یاد ډېر کوئ، ځکه د مرگ یاد گناهونه له منځه وړي او دنیا کې انسان ته پرهېزگاري وربښي.))

دغه راز حدیث کې راغلي: ((یوازې مرگ د واعظ په څېر بس دی.))⁽²⁾

هوکی گرانو لوستونکو!

مرگ د ټولو خوندونو ختموونکی دی او عالمان وايي، چې د مرگ په ډېرو یادولو سره هیلې لنډېږي او دا خبره سمه ده، چې کله په انسان کې حرص او اوږدې هیلې کمزورې شي، انسان د نېکبختۍ په لور گامونه پورته کړي، ځکه اوږدې هیلې له دنیا سره اوږدې اړیکې انسان ته

یادوي، حرص یې هم ځوانېږي او د حرص او اوږد امید له امله د الله تعالی عبادت او معرفت نه پاتې کېږي او په ورو ورو د دنیا د مینې پر څر سېلاب لاهو کېږي.

د رسول الله صلی الله علیه وسلم ملگری او د اسلامي نړۍ لومړی خلیفه ابوبکر صدیق رضی الله عنه بیا د مرگ یاد د ښه او اوږد ژوند راز بولي، وايي: ((مرگ په یاد ولړئ، ژوند به مو اوږد وي.)) او په بل ځای کې وايي: ((مرگ راپه زړه کړئ، نو هغه به تاسې ته ژوند در وښي.))

ابودرداء رضی الله عنه وايي: درې څیزونه د خلکو بد ايسي؛ خو زما خوښ دي:

۱: بېوزلي، ځکه ارام ښونکې ده.

۲: ناروغي، ځکه د گناهونو کفاره ده.

۳: مرگ، ځکه له الله تعالی سره د مخامخ کېدو لویه وسیله ده.⁽¹⁾

تیمي رحمه الله به ویل: ((دوه څیزونو د دنیا له خوندونو سره زما اړیکه شلوي ده ۱. مرگ، ۲. د الله تعالی په مخ کې ودرېدل.))

1 - د حدیث سند صحیح دی.

2 - التذکره فی احوال الموتی وامور الآخرة، مخ: ۱۵.

1 - صادق، صادق الله، د پوهانو خبرې. (لومړی ټوک ۱۳۹۳ ل.) مخ: ۱۰۳.

عمر بن عبدالعزيز رحمه الله به عالمان راټول کړل، بيا به يې په گډه د مرگ، قيامت او اخرت داسې مذاکره او يو تر بله سره ياد کاوه، چې دومره به يې ژړل، تا به ويل، گوا چې جنازه يې مخې ته ايښې ده.

سفیان ثوري رحمه الله به چې کله مرگ ياداوه، بيا به يې تر ډېرو ورځو خوراک-څښاک نه کاوه، که چا به ترې پوښتنه وکړه، ويل به يې: نه پوهېږم.⁽¹⁾

عبدالقادر جيلاني رحمه الله يې بيا د نفسي ناروغيو درمل بولي او وايي: ((مرگ ياد ساتل د نفس د ټولو ناروغيو درمل دي.))

اسلامي عالمانو ليکلي: ((څوک چې د مرگ ياد ډېر کوي، هغوی پر درېو نعمتونو نمانځل کېږي:

۱. په بېړنۍ توگه هغوی ته د توبې کولو وړتيا ورکول کېږي.

۲. د زړه قناعت. ۳. په عبادت کې خوشالي.

او څوک چې مرگ هېر کړي، پر درېو طريقو عذاب ورکول کېږي:

۱. د توبې کولو له توفيق څخه يې برخې کېږي.

۲. د کفايت په اندازه په ورکړل شوې برخه نه راضي کېدل.

۳. او په عبادت کې يې لټي او تنبلي په برخه کېږي.⁽¹⁾
رسول الله صلى الله عليه وسلم د قبرونو د زيارت کولو اجازه هم د دې له امله ورکړې ده: ((چې د دې په ذريعه انسان په دنيا کې پرهېزگاره کېږي او له بل پلوه انسان ته اخرت ياد وي.))

اپلاتون بيا وايي: ((دنیا تل د هوښيارانو په مرگ او د جاهلانو په ژوند اوبښکې تويوي.))

د مرگ ياد زړه کې نرمي پيدا کوي

وايي چې عائشې رضی الله عنها ته يوې ښځې د خپل زړه د سختوالي نه شکايت وکړ، عائشې رضی الله عنه ورته وويل: د مرگ ياد ډېر کوه! زړه به دې نرم شي، هغې ښځې په دې نصيحت عمل وکړ ((او زړه کې يې نرمي پيدا شوه)).

بيا د مؤمنانو مور عائشې رضی الله عنها ته راغله او له هغې يې مننه وکړه.⁽¹⁾

وايي چې حسن بصری رحمه الله د یو ناروغ پوښتنې ته ورغی، هغه یې په داسې حال کې ولید، چې د مرګ بې هوشیو د ځنګدن د کمر په غاړه درولی و، د هغه د مرګ د شېبو غم، سختي یې چې ولیده، ډېر ترېنه اغېزمن شو، ډېر خواشینی کور ته راغی، رنګ یې هم الوتی و. کور والاوو یې ورته وویل: الله تعالی دې پر تاسې رحم وکړي، ډوډۍ تیاره ده.

حسن بصری رحمه الله وویل: بچیانو تاسې پوه شئ او خوراک څښاک مو پوه شه، پر الله تعالی قسم، تر هغې چې ژوندی یم، د هغه لپاره به تیاری نیسم، عمل به کوم، تر هغې چې ورسره مخامخ شم.⁽²⁾

امام بخاري رحمه الله او امام مسلم رحمه الله حدیث نقل کړی، رسول الله صلی الله علیه وسلم پر یوه هدیره تېرېده، هلته یې یوه ښځه ولیده، چې قبر ته ناسته او ژاړي. رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته وویل: له الله تعالی څخه ووېرېږه او صبر وکړه.

له دې حدیث نه معلومېږي، چې د قبر څنګ ته ژړا روا ده؛ خو تر هغې، چې د جاهلیت د دود په څېر ژړا، چنې او فریاد نه وي.

داسې ژړا چې زړه دردمن کوي، سترګې ژاړي، له سترګو اوبښکې تویېږي؛ د رحمت او د زړه د نرمۍ او خواخوږۍ له امله وي.

دا مهال هم یو شمېر خلک د کورنۍ د غړي د مرګ پرمهال داسې کړنې سرته رسوي، چې اسلام یې غندي او د دې کړنو اړیکه د جاهلیت له زمانې سره تړي، د بېلګې په توګه پر مړي د ژړا پر مهال مخ وهل، ګرېوان څېرې کول، د سر ویښتان ویستل، پر مړي ځان غورځول، د مړي لاسونه راپورته کول او پر خپل مخ مېړل او دې ته ورته نورې کړنې ترسره کول، د اسلام په سپېڅلي دین کې ځای نه لري.

محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم ویلي: ((هغه څوک زموږ له امت څخه نه دی، چې پر مړي د ژړا پر مهال مخونه وهي، ګرېوانونه څېرې کوي او د جاهلیت د زمانې د خلکو په څېر غږونه پورته کوي.))

1- التذکره فی احوال الموتی وامور الآخرة، مخ: ۱۹.

2- التذکره فی احوال الموتی وامور الآخرة، مخ: ۱۹.

ځينې خلک د خپلو مړو داسې ستاينې کوي، چې حقيقت نه لري، که حقيقت ولري، هم. امام بخاري رحمه الله دا کړنه په ناروا ستاينو کې شمېري.

يو شمېر خلک په طبيعي او کله په غير طبيعي ډول پر ځان پېريان راولي، ځان راغوځوي او د خلکو پام ځان ته را اړوي، په ټوليز ډول اسلامي شريعت له داسې کړنو منع کړې او دا کړنې يې د عذاب لامل بنودلي دي.

د مرگ پرېسته له چا اجازه نه غواړي!؟

مرگ د چا جاه و جلال، قيادت او منصب ته نه گوري، د مرگ پرېستې ته بې تفاوته ده، که د بادشاه کور ته ورځي او که د گدا، هغه پرته له وېرې او اجازې د هر انسان کور ته د روح اخيستلو لپاره ورځي.

د خوږ ژبي، خوږ غږي، بادشاه پيغمبر داود عليه السلام د خلافت مانې ته ملک الموت (د مرگ پرېسته) ورغله.

داود عليه السلام ورته وويل: تاسې څوک يئ؟

د مرگ پرېستې وويل: هغه څوک چې له بادشاهانو څخه نه وېرېږي او نه يې بنگلو ته له ورتللو څوک بندولای شي او نه رشوت او بډې قبلوي.

داود عليه السلام وويل: بيا؛ نو تاسې د مرگ پرېسته ياست؟ هغه وويل: هو!

داود عليه السلام وويل: تاسې راغلئ او ما له تر دې دمه تياري نه دی نيولې؟

د مرگ پرېستې وويل: فلانکې خپلوان مو څه شو؟ فلانکې اشنا مو څه شو؟ فلانکې گاونډي مو څه شو؟ داود عليه السلام وويل: هغوی مړه شو.

د مرگ پرېستې وويل: ايا د دوی په مړينه کې ستاسې لپاره عبرت نه و، چې مرگ لپاره مو تياري نيولې وي؟⁽¹⁾ د کتاب مينه والو! له دې کيسې نه دا زده کړه کېږي، چې د خپلو خپلوانو، گاونډيانو او دوستانو پر مړينه بنايي انسان د خپل مرگ لپاره تياري ونيسي.

د مرگ استازي

د احاديثو ځينو کتابونو کې په ضعيف سند سره دا حديث راغلی دی: ((چې تبه له مرگ نه وېره ورکوونکې ده.))

1- التذکره فی احوال الموتی وامورالآخرة، مخ: ٤٦.

ياني: دا مانا، چې تبه د مرگ استازې ده، گوا چې د مرگ د راتگ خبر ورکوي او د تبې له امله ډېر خلې د مرگ وېره احساسولای شي.⁽¹⁾

ملک الموت هر کور ته پينځه خلې گوري

له عطاء بن يسار رضی الله عنه څخه روايت دی، وايي چې: ((د مرگ پرېسته هره شپه او ورځ هر کور ته په غور او ځيرکتيا سره پينځه خلې گوري، چې ايا هغه ته د هغه کور له اوسېدونکو څخه د چا د روح را اخيستلو حکم شوی او که نه.))

انس رضی الله عنه وايي: ((د مرگ پرېسته هره ورځ د بنده مخ ته اويا خلې گوري، کله چې کوم کس خاندې. نو د مرگ پرېسته وايي: ډېره د حيرانتيا او تعجب خبره ده، چې زه يې د روح اخيستلو لپاره راغلې يم او دا خاندې.))

د ځناورو او حشراتو روحونه څوک اخلي؟

انس رضی الله عنه وايي، رسول الله صلی الله عليه وسلم ويلي: ((د ځناورو، چينجيو او نورو حشراتو روحونه د الله تعالی تسبیح وايي، هر کله چې د هغوی تسبیح ختمېږي، نو د هغوی ژوند ختمېږي او د دغو حشراتو مرگ د ملک الموت په قبض او واک کې نه دی.))⁽¹⁾

1- التذکره فی احوال الموتی وامور الآخرة، مخ: ٤٦.

1- شرح الصدور، مخ: ٧٠.

د مرگ پرېستې له چا اجازه غوښتې وه؟!
 له حسين رضی الله عنه څخه روايت دی، چې جبرائیل
 علیه السلام د محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم د مرگ د
 ناروغۍ په وخت کې حاضر شو، د حال احوال پوښتنه یې
 ترې وکړه.

محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم وویل: ناروغي مې
 سخته ده، خواشینی او پرېشان یم.

هماغه مهال د مرگ پرېستې کور ته د ورننوتلو اجازه
 وغوښته، جبرائیل علیه السلام وویل: ای د الله تعالی رسوله!
 د مرگ پرېسته د دننه راتللو اجازه غواړي، له تا څخه مخکې
 یې له هېچا اجازه نه ده غوښتې او نه به یې راتلونکي کې له
 تاسو وروسته له چانه اجازه وغواړي.

د کایناتو سردار محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم اجازه
 ورکړه، د مرگ پرېسته حاضره شوه، په ډېر ادب سره
 ودرېده، وړاندیز یې وکړ: ای د الله تعالی رسوله! د اطاعت
 حکم راکول شوی دی، که تاسې اجازه راکړئ، نو ستاسې
 روح به واخلم او که اجازه مو نه وي، نه یې اخلم؟

محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم وویل: ایا رښتیا
 همداسې کوئ؟!

هغه وویل: هو!

جبرائیل علیه السلام وویل: ای د الله تعالی رسوله! الله
 تعالی ستاسې دیدن ته لېواله دی.

محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم وویل: ای د مرگ
 پرېستې! د الله تعالی د حکم پیروي وکړه، یانې عملي یې
 کړه.

د مرگ پرېسته د خاتم النبیین او سید المرسلین محمد
 مصطفی صلی الله علیه وسلم څنگ ته نږدې شوه او د هغه
 مبارک روح یې واخیست.⁽¹⁾

د شپې غریز پیغام

هره شپه د راتلو پرمهال غږ کوي: ((خومره مو چې وس
 وي، بېړه وکړئ، په ما کې د خیر کارونه ترسره کړئ، ځکه
 زه بیا د قیامت تر ورځې پورې تاسې ته نه راگرځم.))⁽²⁾
 گرانو لوستونکو!

1- طبراني، شرح الصدور.

2- التذکره فی احوال الموتی وامور الآخرة، مخ: ۱۶۸.

د شپې غریز پیغام ته په پام هڅه وکړئ، د شپې گڼو ارزښتونو ته پاملرنه وکړئ.

د شپې په خاموشۍ کې داسې نېکې کړنې ترسره کړئ، چې پر کولو یې خوښ او خوشاله اوسئ. هرې شپې ته د ارزښت او قدر په سترگه وگورئ، د شپې ترورمۍ مو د ایمان او عمل صالح په رڼا روښانه کړئ، چې د قبر شپه مو هم روښانه شي.

هو؛ دا حقیقت دی، که شپه غنیمت ونه گڼو، د وخت د شېبو درناوی یې ونه کړو، طبیعي ده، چې ډېر څه به مو دلase ورکړي وي، د وخت یوه داسې برخه به مو له لase وتلې وي، چې په خاموشه غېږه کې یې هر اړخیزه ښودنه او روزنه تر لase کولای شو.

د مرگي سیلی

امام ترمذی رحمه الله د مطر بن عکاس په روایت حدیث نقل کړی، رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: ((په کوم ځای کې چې الله تعالی د یو بنده د روح اخیستلو پرېکړه وکړي، ده ته په هماغه ځمکه کې څه حاجت پیدا کړي.))

یانې دا کس هماغه ځای ته د خپلې اړتیا د پوره کولو په موخه لاړ شي او هملته یې روح واخیستل شي.

امام قرطبي رحمه الله د اثارو قدیمه وو پر بنسټ ذکر کړي، چې له سلیمان علیه السلام سره په شاهي دربار کې یو کس ناست و.

سلیمان علیه السلام ته یې وویل: د هند په هېواد کې کار لرم، غوښتنه مې دا ده، چې شمال (هوا) ته امر وکړئ، چې په همدې ساعت او شېبو کې مې هند ته ورسوي. سلیمان علیه السلام (ملک الموت) ته وکتل، گوري چې خاندې.

د بې ساري بادشاهۍ باچا سلیمان علیه السلام ترې وپوښتل: ولې خاندې؟

ملک الموت وویل: د تعجب خندا کوم، ما ته د الله تعالی له لوري امر شوی، چې د دې ساعت په وروستۍ یا پاتې برخه کې د ده روح په هند کې واخلمه او دا له تا سره په څنگ کې وینم.

وايي، چې باد ته حکم وشو او هغه سړی يې په هماغه ساعت کې هند ته ورساوه او د هغه روح يې د هندوستان په هېواد کې واخيست.⁽¹⁾

دويم څپرکی

وصيت مو له ځان سره ليکلی وساتئ!!

که څوک د مرگ وړاندې د څه شي وصيت کول غواړي، نو له ځنډ پرته دې، سملاسي پورته شي او خپل وصيت دې وليکي او ليکلی دې يې له ځان سره وساتي. رسول الله صلی الله عليه وسلم ويلي: ((هېڅ مسلمان ته مناسب نه دي، چې هغه په داسې حالت کې دوه شپې تېرې کړي، چې د څه شي وصيت کول غواړي؛ مگر له هغه سره د هغه وصيت په ليکلي ډول موجود نه وي.))

ابن عمر رضی الله عنه ويلي: ((چې له کوم وخت راهيسې ما له رسول الله صلی الله عليه وسلم نه دا حديث اورېدلی،

پر ما يوه شپه هم داسې نه ده تېره شوې، چې له ما سره دې زما وصيت په ليکلي ډول نه وي.))⁽¹⁾

دا چې اوس مهال خلک د مړي په تجهيز، تکفين، جنازې، بنځولو او تعزيت کې رنګارنګ بدعتونه او رواجونه سرته رسوي، دې لپاره مناسب ده چې انسان د مړينې وړاندې وصيت وکړي، چې زما د مرگ نه وروسته زما ټول معاملات يانې: غسل، جنازه، بنځول، د قبر جوړول او د تعزيت مراسيم، د رسول الله صلی الله عليه وسلم د سنتو مطابق سرته ورسوئ او له بدعتونو او دودونو ځان وساتئ، د بېلګې په توګه زما جنازه مه ځنډوئ، زما قبر پوخ مه جوړوئ، جنډې پرې مه ودرؤئ، ليکل پرې مه کوئ، همداراز زما د مړينې وروسته د ماښامي په نوم د ډوډۍ ورکړه، اوومه، څلوېښتمه او کليزه نمانځل مه کوئ.

ګرانو لوستونکو!

هيله ده، چې زما او هم ستاسې وصيت همداسې وي.

وروستی خبره

1- رواه صحيح البخاري، صحيح مسلم.

1- التذکره فی احوال الموتی وامور الآخرة، مخ: ۸۱.

امام مسلم رحمه الله د ابو سعيد الخدري رضي الله عنه په روايت حديث نقل کړی، رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((خپلو مړيو (هنوی ته چې د خنکدن شپې يې نېردي شوي وي) د لاله الاالله د کلمې تلقين او تکرار کوئ!))

معاذ بن جبل رضي الله عنه د حديث راوي دی، رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((د چا چې وروستی خبره (لااله الاالله) وي، جنت ته به ننوځي.))

شداد بن اوس رضي الله عنه د حديث راوي دی، رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((کله مو چې مړيو ته مرگ راشي، نو سترگې يې پټې کړئ.))⁽¹⁾

حکه چې سترگې د روح پسې وي او تاسې خير او د خير خبرې کوئ، حکه پرېنې پر هغه دعاگانو امين وايي، چې د مړي کورنۍ خپل او خپلوان يې کوي.

د همدې نبوي هدايت پر بنسټ اسلامي عالمان وايي: ((د مړ کېدونکي انسان خنک ته دې د خير خلک، نېکان او عالمان وروبلل شي، چې هلته بې خبرې وکړي، د الله

تعالی یاد او الله تعالی ته دعاگانې وکړي، تر هغې چې پر مړ کېدونکې شخص د خنکدن گرانې شپې اسانې شي.

وروستۍ شپه

سهل بن سعد رضي الله عنه د حديث راوي دی، رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((یقیناً یو بنده د دوزخ والاوو عملونه سرته رسوي او په حقیقت کې دی له جنتیانو څخه وي او کله چې یو بنده د جنتیانو عمل سرته رسوي او دی له دوزخیانو څخه وي او په تحقیق سره ټول عملونه خاتمو پورې اړه لري.))⁽¹⁾

دا حديث پر دې دليل دی، چې خاتمې پټې دي، یوازې الله تعالی پوهېږي، چې څوک به دوزخ او څوک جنت ته ځي، بنایي الله تعالی نه تل دا سوال وکړو، چې: ای الله تعالی! د ژوند وروستی شپې مو پر ایمان او د توحید پر عقیده بنایسته کړه او خاتمه مو ښکلې کړه.

اسلامي عالمان وايي: ان شاء الله هغوی به له بدې خاتمې نه خلاص وي، چې ظاهر او باطن يې پر دين برابر وي، زړه کې يې ایمان پوخ وي، هلته د زړه په مانۍ کې يې د

توحيد د عقيدې مثالونه روښانه وي او څرگند حالت يې پر اسلامي، نبوي او اخلاقي گانه سينگار وي.

ډېر ځلې هغوی د بدې خاتمې بلا داړي، چې عقل يې فاسد او خراب شوی وي، د کوچنيو گناهونو سربېره پر لويو گناهونو هم ټينگ ولاړ وي، د الله تعالى د احکامو خلاف په څرگنده اقدام کوي.

پر همدې بنسټ په پای کې د شيطان په جال کې ښکار شي، د مرگ وړاندې د ځان اصلاح او توبې ته تيار نه شي او وروستۍ شېبه يې تر ټولو بده شېبه شي، کله کله هم داسې کېږي، چې پر دين جوړ او برابر کسان خپل حالت ته ناسم بدلون ورکړي، د دين احکام پرېږدي، د دنيا پر شيطاني مينه اخته شي، د الله تعالى د شرعي حريم او نبوي سنتو له دايرې نه بهر ووځي او خپله خاتمه د شيطان په شاگردۍ او غلامۍ کې بده او ناکاره خاتمه کړي.

د بلعم بن باعوراء په څېر ډېری بېلگې شته، چې پر دين او مذهب پوه خلک و، خو د دنيا جاه و جلال او شتمنيو بې لارې کړ.

نصرانی پېغله

امام قرطبي رحمه الله د بدې خاتمې په اړه يوه كيسه نقل کوي، وايي: ((چې د مصر هېواد په يو جومات کې يو مؤذن و، چې تل به يې پر عبادت او نېکو کړنو بوخت و، د عبادت پر مانيز لباس او اطاعت پر الهي انوارو او رڼاگانو پوښلی و، يوه ورځ د خپل عادت پر اساس د جومات هسکې منارې ته د اذان لپاره اوچت شو.

هلته د جومات په څنگ کې د يو نصراني ذمي کور و، هغه کور لور ته يې وکتل، د نصراني پر پېغلې لور يې سترگې ولگېدې، پر عشقي فتنه اخته شو، زړه يې د هغې طرف ته لاړ، اذان يې پرېښود، له منارې نه رابښکته شو او د انصاري کور ته ورننوت.

هغې پېغلې ورته وويل: څنگه راغلې، څه غواړې؟

د مصر د جومات مؤذن وويل: تا غواړم.

هغه وويل: د څه لپاره؟

ده وويل: زما عقل دې له منځه وړی او زما ټول زړگی دې رانه اخيستی.

پېغلې په لومړي ځل د ده د غوښتنې هرکلی ونه کړ.

مؤذن وويل: زه به له تا سره واده وکړم؟

هغې وویل: دا ناشونې ده، زه نصرانی پېغله یم او ته مسلمان یې او پلار به مې هم درنه کړي.

مسلمان مؤذن له نصرانی پېغلې سره د واده کولو لپاره نصراني شو او دا ورځ هملته له هغوی سره په کور کې ایسار شو، د همدې ورځې په منځ کې د کور بام ته د کوم څه لپاره اوچت شو، ناڅاپه د بام له سره پرېوت او مړ شو.

نو دا بدبخته نه پر خپل دین او نه د هغې پر دین پاتې شو. ⁽¹⁾

د غوره خاتمې نښې

د غوره خاتمې ځینې نښې په قرآن او حدیث کې ذکر شوي دي، خو له دې سره سره بیا هم د انسان اخروي کامیابي او ناکامي په بشپړ ډول د الله تعالی په لاس کې ده، په دې څوک نه پوهېږي، چې الله تعالی به په خپلو بنده گانو کې څوک او د چا کړنې خوښې وي، څوک به د هغه د رحمت وړ گرځېږي او څوک به د عذاب وړ وي، الله تعالی پخپل ستر کتاب سورة ال عمران کې د ځینو کسانو د غوره خاتمې یاد داسې کړی:

(وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿١٦٩﴾ فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٧٠﴾ يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةِ اللَّهِ وَفَضْلٍ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٧١﴾)

ژباړه: ((کوم کسان چې د الله په لار کې وژل شوي دي، هغوی مړه مه گڼئ، هغوی خو په حقیقت کې ژوندي دي، د خپل رب پر وړاندې روزي مومي. څه چې الله د خپلې لوربینې له مخې هغو ته ورکړي دي، پر هغه خوښ او سوکاله دي او ډاډه خوشاله دي، په دې چې کوم مؤمنان له هغو وروسته په نړۍ کې پاتې دي او لاتراوسه پورې هلته نه دي رسېدلي، د هغو لپاره هم څه وېره او کړاو نشته. هغوی د الله په لوربینه او د هغه په مهرباني خوشاله او سوکاله دي او هغو ته څرگنده شوې ده، چې الله د مؤمنانو اجر نه ضایع کوي.))

¹ - التذکره فی احوال الموتی وامور الآخرة.

دویم، د مرگ په مهال د مؤمن بنده پر تندي د خولې راتلل.⁽¹⁾

درېیم، رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: کوم کس چې د جمعې په شپه او یا ورځ کې مړ شي، الله تعالی هغه د قبر له فتنې او عذاب نه ساتي.⁽²⁾

څلورم، رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: د الله تعالی د خوشالۍ لپاره د (لااله الاالله) ویونکی که ترمرگه پورې په همدې عقیده پاتې شي الله تعالی به ورته جنت ورکړي.⁽³⁾

پینځم، رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: د الله تعالی په لار (جهاد) کې یوه ورځ او یوه شپه څوکی کول د یوې میاشت د عبادت نه غوره ده.

که هغه په دې حال کې مړ شي، نو هم به یې اجر او رزق جاري وي او د فتنې نه به هم ساتل شوی وي.⁽⁴⁾

رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: ((د الله تعالی د رضا لپاره صدقه کوونکی که ټول عمر خپله صدقه جاري وساتي، د مړینې پر مهال به الله تعالی جنت ورکړي)).⁽¹⁾

رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: ((د چا چې په ژوند کې وروستی کلمه په اخلاص سره (لااله الاالله) وي، هغه به جنت ته ننوځي)).⁽²⁾

د رحمت نبی صلی الله علیه وسلم ویلي: ((څوک چې د خپل ځان په ساتنه کې مړ شي، شهید دی)).⁽³⁾

رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: ((د الله تعالی په لاره کې د یوې ورځې نفلي روژې ساتونکی که پر دې عمل مړ شي، جنت ته به ننوځي)).⁽⁴⁾

رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: ((د (T.B) پر ناروغۍ مړ کېدونکی شهید دی)).⁽⁵⁾

1- مسند احمد.

2- مستدرک الحاکم.

3- صحيح بخاري.

4- مسند احمد.

5- مجمع الزوائد.

1- رواه الترمذی.

2- رواه الترمذی.

3- مسند احمد.

4- صحيح مسلم.

رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((خوڪ چي د خپل اهل و عيال د عزت په ساتنه کې مړ شي، شهيد دى.))⁽¹⁾

رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((د الله تعالى په لاره کې مړ کېدونکى شهيد دى.))⁽²⁾

رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((خوڪ چي د خپل دين په ساتنه کې مړ شي، شهيد دى.))⁽³⁾

رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((خوڪ چي د خپلې وينې په ساتنه کې مړ شي، شهيد دى.))⁽⁴⁾

رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((کومه بنځه، چې د خپل بچي د زيرېدنې له امله مړه شي، شهيد ده.))⁽⁵⁾

رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((ذات الجنب د) اړخ په درد) يانې په نمونيه ناروغۍ مړ کېدونکي، شهيدان دي.))⁽⁶⁾

1- سنن النسائي.

2- صحيح مسلم.

3- سنن ابى داود.

4- سنن الترمذی.

5- مسند احمد.

6- موطا امام مالک رحمه الله.

رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((د طاعون پر ناروغۍ مړ کېدونکى شهيد دى.))⁽¹⁾

رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((خوڪ چي د الله تعالى په لاره کې ووژلى شي، شهيد دى.))⁽²⁾

رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((خوڪ چي د گېډې په ناروغۍ (د درد له امله) مړ شي، شهيد دى.))⁽³⁾

رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((خوڪ چي غرق يا په اوبو کې ډوب شي، شهيد دى.))⁽⁴⁾

رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((پر چا چې دېوال راپرېوځي او مړ شي، شهيد دى.))⁽⁵⁾

د جبين پرځه

امام ترمذی، نسائي او ابن ماجه رحمهم الله عليهم په گډه صحيح حديث نقل کړی: (الْمُؤْمِنُ يَمُوتُ بِعَرَقِ الْجَبِينِ).
يانې: مؤمن د جبين (تندي) پر خولو سره مري.⁽¹⁾

1- صحيح مسلم.

2- صحيح مسلم.

3- صحيح مسلم.

4- صحيح مسلم.

5- موت سے قبر تک، د اردو ژبې اثر.

سلمان فارسي رضي الله عنه وايي: له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه مې واورېدل، ويل يې ((د ځنګدن په حالت کې د مړ کېدونکي انسان درېو نېسو ته گورئ: که پر جبین يې خوله راغلې وه او سترگو ته يې اوبنکې راغلې وې او د پوزې سوري يې خلاص شوي وو، نو دا د الله تعالی له لوري رحمت دی (او که د ځوان زندۍ کړای شوي اوبن په څېر يې غږ وځي)، رنگ يې پیکه او الوتې و، له خولې نه يې ځگونه وځي، نو دا د الله تعالی له لوري عذاب دی، چې پر ده نازل شوی.))⁽²⁾

عالمان وايي: ((پر تندي يې خولې د دې له امله راغلې وي، چې دی له خپل رب نه حياء کوي، چې چېرې يې د خپل رب له احکامو مخالفت نه وي کړی او دا خوله په تندي ځکه راځي، چې له تندي نه لاندې غړۍ خو مړه وي، ساه ترېنه وتلې وي او د ژوند او روح قوه يې يوازې د بدن په برنۍ برخې کې پاتې وي او حياء په سترگو کې وي

او دا وخت هم د حياء وي، خو کافر بيا له دې ټولو پوند وي.))

د همدې له امله اسلامي عالمان دا وايي: ((د چا پر جبین چې خوله معلومېږي، دا سمه ده، چې دا د الله تعالی رحمت دی، خو دا يوازې له ولي او نېک انسان څخه نه وي؛ بلکې دا د دې له امله وي، چې دی سره له زېږي، کرامت او ډاليو له الله تعالی څخه حياء کوي.))

عبدالله بن مسعود رضي الله عنه وايي: ((پر مؤمن چې د هغه له گناهونو څخه کوم گناهونه پاتې وي، هغه ترېنه د مرگ پرمهال لرې کېږي، د همدې له امله يې پر تندي خوله راځي.))

امام قرطبي رحمه الله ويلي: ((کله کله په ځينو کسانو کې درې واړه نښې څرگندې شي، ځينو کې يوه نښه يا دوه نښې ښکاره شي او موږ د ځينو کسانو پر تنديو د خولو راتللو شاهد يو او د نښو ښکاره کېدو توپير په اعتبار د عملونو د خلکو سره وي.))

ابراهيم نخعی رحمه الله نه روايت دی، چې علقمه، اسود ته وصيت وکړ، ورته يې وويل: زما د مرگ پرمهال له ما سره

1- مسند أحمد ط الرسالة (38/154).

2- التذکره فی احوال الموتی وامور الآخرة، مخ: ۲۴.

اوسه، ماته د کلمې ویلو تلقین وکړه، کله چې زما پر وچولي خوله وگوري، نو ماته زېری راکړه.⁽¹⁾

ابن ابی شیبه رحمه الله له سفیان ثوري رحمه الله څخه روایت کړی، چې د اسلام د سپېڅلي دين عالمانو او زاهدانو به د مړي پر تندي خوله راټلل، د هغه د بڼې خاتمې نښه گڼله.⁽²⁾

د غرغړې شېبې

الله تعالی د قرآن کریم په ډېری ایتونو کې خپل بنده گان توبې کولو ته هڅولي او دوی یې پر دې پوه کړي، چې د دنیا او اخرت نېمکرغي په توبه کې ده، د الله تعالی امر او هڅونې ته په پام لازم ده، چې له مرگ او مرض وړاندې هر مؤمن له خپلو گناهونو سره اړیکه وشلوي، پښېماني ښکاره کړي او په اخلاص سره الله تعالی ته توبه وباسي، د ځنکدن په شېبو کې توبه د اعتبار وړ نه ده.

الله تعالی د سورة النساء په یو ځای کې گناهگارانو ته خبر ورکړی، چې د مرگ پرمهال توبه نه قبلېږي:

(وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّى إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ أُولَئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا) (۱۸)

ژباړه: ((خو د هغو خلکو لپاره توبه نشته، چې پرله پسې بد کارونه کوي، تر دې پورې چې کله له هغو نه د یو تن د مرگ نېټه رارسېږي؛ نو په هغه وخت کې وايي، چې اوس مې توبه وايستله او همدغه راز د هغو کسانو لپاره هم توبه نشته، چې د مرگ تر وخته پورې په کفر کې پاتې شي، د دغه ډول خلکو لپاره خو موږ دردناکه سزا تیاره کړې ده.))
د رسول الله صلی الله علیه وسلم حدیث هم پر دې دلیل دی، چې د غرغړې په حالت کې توبه نه قبلېږي.

امام ترمذي رحمه الله په حسن سند سره حدیث نقل کړی، رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: ((الله تعالی د بنده توبه قبلوي، تر هغې چې د غرغړې حالت ته نه وي رسېدلی.))⁽¹⁾

1 - شرح الصدور.

2 - شرح الصدور.

1- التذکره فی احوال الموتی وامورالآخرة، مخ: ۴۹.

د رسول الله صلى الله عليه وسلم حديث ته په عقیده او پام ښايي په عادي شېبو کې له گناه څخه سملاسي توبه وباسو، بيا گناه ونه کړو او هم د توبې لړۍ د غرغړې تر شېبو ونه غځوو، ځکه هغه مهال توبه نه قبلېږي.

سپينه مانۍ

حسن بصرى رحمه الله ويلي: ((کله چې د مؤمن روح واخيستل شي، اسمان ته پورته کړای شي او د مؤمنانو له روحونو سره يوځای شي، له ده څخه پوښتنه کوي، وايي: فلانکي څه وکړ؟

دى به ورته وايي: هغه تاسو ته نه دى راغلى؟
هغوى وايي: پر الله تعالى سوغند! نه راغلى او نه پر موږ تېر شوى.

بيا دوى وايي: هغه به دوزخ ته استول شوى وي...))
وهب بن منبه رحمه الله ويلي: ((يقيناً په اووم اسمان کې الله تعالى د روحونو د يوځای کېدلو لپاره يو لوى کور جوړ کړى، چې (البضاء) يانې: سپينه مانۍ ورته ويل کېږي.
کله چې له دنياوالو نه يو کس مړ شي او نورو روحونو سره يې ليدن وشي، هغوى ترې د دنياوالو په اړه داسې پوښتنې

کوي، لکه غايب او مسافر انسان چې کله کور ته راشي او د خپلې کورنۍ د غړو، خپلو خپلوانو او دوستانو په اړه پوښتنې کوي.⁽¹⁾

د الله تعالى دوسته سلام!

انس بن مالک رضى الله عنه د حديث راوي دى، رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((چې کله د مرگ پرېښته د الله تعالى نېک بنده ته راشي، داسې سلام کوي: اى د الله تعالى دوسته! پر تا دې سلام وي، پاڅېږه او د خپل هغه کور نه ووځه (چې تا پکې د نفس غوښتنې قرباني کړې) او وران دې کړ، هغه کور ته لاړشه چې تا پر (عبادت) ودان کړى.))⁽²⁾

الله تعالى مو پر مينه نازوي

د ژوندانه د شېبو پاى ته رسېدل، له مرگ سره غاړه غړۍ کېدل، له بدن نه د روح جلا کېدل او د مؤمن روح د پېغلو پرېښتو په وړا کې د (عليين) هسکې الهي مانۍ ته تلل، الله تعالى سره د وصال او ملاقات په خبر دي، هغوى چې د

1- التذکره فی احوال الموتى وامور الآخرة، مخ: ۵۷.

2- احوال برزخ، مخ: ۳۴ (اردو).

عبادتو پرگاهه ښکلي او پسرولي وي، د ايمان پر نوراني سورلي د لنډمهالې دنيا نه رخصت اخلي، د الله تعالي ملاقات ته لېواله وي او له دې سره مينه ساتي، چې د الله تعالي لور ته ورستانه شي.

الله تعالي يې هم ملاقات ته لېواله وي، امام بخاري رحمه الله د عباده بن صامت رضي الله عنه په روايت حديث نقل کړی، رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل: ((خوک چې د الله تعالي ملاقات خوښوي، الله تعالي د هغه ملاقات خوښوي او خوک چې د الله تعالي ملاقات نه خوښوي، الله تعالي د هغه ملاقات نه خوښوي.))⁽¹⁾

روحونه چېرته ځي؟!

د برزخي ژوند په هکله د اهل السنة د عالمانو دوه قوله دي:

لومړی: دا ژوند په جسد (بدن) او روح دواړو سره دی؛ مگر روح په جسد کې نشته، په دليل کې دا ايت دی:

(اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ - عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَىٰ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾ سورة الزمر)

ژباړه: ((هغه همدغه الله دی چې دمرگ په وخت کې ساگانې اخلي او خوک چې لاتر اوسه پورې نه دی مړه شوي، د هغه روح په خوب کې قبض کوي، بيا چې هغه دمرگ فيصله پر چا نافذوي، هغه ساتي او د نورو ساگانې تر يو ټاکلي وخت پورې بېرته (جسدونو ته) لېږي. په دی کې غټې نښانې دي، د هغو کسانو لپاره چې غور او فکر کوونکي دي.))

دارنگه هغه حديث د بخاري چې پر دوه کسانو باندې په قبرونو کې عذاب و، رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل: (يُعَذَّبَانِ فِي قُبُورِهِمَا).

ياني: پر دوی د دوی په قبرونو کې عذاب دی او عذاب په داسې څيز کې نه دی، چې د هغې نه ځان بچ کول گران دي.

همدارنگه بل حديث کې راغلي دي، چې سورلی د رسول الله صلی الله عليه وسلم ودرېدله، رسول الله صلی الله عليه وسلم وويل: (دا د دې له امله چې پر يهوديانو د دوی په قبرونو کې عذاب دی (او په قبر کې بدن وي، روح نه وي)).

دا پر دې دلالت کوي، چې بدن لپاره هم تنعيم يا تعذيب⁽¹⁾ شته او د روح لپاره په خپل مستقر (ارام ځای) کې تنعيم يا تعذيب دی.

دويم قول: دا دی چې برزخي ژوند يوازې د روح لپاره دی، مگر د روح لپاره يو مثالي جسد ورکړای شي، چې د هغې په واسطې سره تنعيم يا تعذيب ورکېدلای شي.

او د دې قول لپاره دليل صحيح حديث دی، چې امام مسلم رحمه الله ذکر کړی دی، چې د شهيدانو روحونه په ججورو د شنو مرغیو کې دي او سيل کوي، په جنت کې چې کوم ځای يې خوښه وي او ارام لپاره هغه پنجيرو ته راځي، چې د عرش نه لاندې څرېدلې دي، الله تعالی د دوی طرف ته يو ځل ښکاره شو، چې تاسې څه غواړئ،

دوی وويل: ای ربه! موږ نور څه وغواړو، تا موږ ته هر څه راکړي دي، بيا دويم ځل الله تعالی دوی ته وويل: هر کله چې دوی پوه شول، ويې ويل: الله تعالی! غواړو چې موږ دنيا ته واپس کړه. (بل روايت کې دي) چې زموږ روحونه زموږ پخوانيو جسدونو (بدنونو) ته واپس کړه، چې قتال وکړو ستا په لار کې بيا شهيدان شو، ځکه ډېر ثوابونه د شهادت يې وليدل.

الله تعالی ورته وويل: ما پرېکړه کړې ده، چې دوی (روحونه) دنيا ته بېرته نه شي تللی، دا حديث دلالت کوي، چې د دوی ژوند برزخي او روحاني دی. او د دوی بدنونه په نورو بدنونو سره بدل کړای شوي دي، يا يې د دوی روحونه په نورو جسدونو کې اچولي دي.

شيخ القرآن عبدالسلام وروسته ليکلي:

((زما رايه دا ده، چې اول قول غوره دی، چې له بدن سره هم د هغې مناسب معامله الله تعالی کولای شي او روحونو له يې هم نور اجساد (بدنونه) مثاليه ورکړي دي، د

1- تنعيم د نعمتونو په مانا دی او تعذيب د کړاوونو په مانا کارېږي.

دې لپاره چې په ټولو احاديثو عمل وکړای شي-والله اعلم.))⁽¹⁾

د روحونو ارام ځای

په برزخ کې روح جدا دی له بدن، په دې اړه د مفسرینو ډېر اقوال دي، لومړی دا چې، روحونه د مؤمنانو په جنت کې دي او روحونه د کافرانو په اور کې دي.. دویم قول دا دی، چې روحونه د مؤمنانو په دروازه د جنت کې دي، د جنت راحت او نعمتونه ورته رسېږي.

درېیم دا، چې د قبرونو په خوا کې دي او د کعب رضی الله تعالی عنه نه نقل دی، چې روحونه د مؤمنانو په علیین⁽²⁾ کې دي (په اوم اسمان کې) او روحونه د کافرانو په سجين⁽³⁾ کې دي (په اومه ځمکه کې).

ابن حزم رحمه الله ویلي دي: مستقر (ارام ځای) د روحونو هغه دی، چې د پیدایښت له بدن نه مخکې کوم ځای کې و او ابن عبدالبر ویلي دي، چې روحونه د

شهیدانو په جنت کې دي او روحونه د عامو مؤمنانو د قبرونو په خوا کې دي.

شرح عقيدة الطحاوية کې لیکل شوي: خلاصه د دلیلونو دا ده، چې ځېنې په اعلی علیین کې دي، ځېنې په ملاء اعلی⁽¹⁾ کې دي او ځېنې په ججورو د شنو مرغیو کې دي گرځي په جنت کې، چې کوم ځای یې خوښه وي او ځېنې یې بند دي د جنت له دروازو سره...⁽²⁾

له دې نه معلومه شوه، چې مستقر د روح بدن نه دی، کله چې د شهید په اړه دا خبره یاده شوه، کله چې د هغه روح د شنې مرغۍ په ججوره کې دی، دارنگه د هر مؤمن په اړه په صحیح البخاري کې راغلي: (چې د هر مؤمن روح یو مارغه دی، چې د جنت په ونو کې گرځېږي).⁽³⁾

درېیم څپرکی

غسل

1 - ملاء اعلی (پاسنی نړۍ) د ملایکو مجلس ته وايي.

2 - شرح عقيدة الطحاوية ٤٤ مخ.

3 - مؤطا امام مالک رحمه الله.

1- احسن الکلام، ټوک: ٧. فاروقي، محمد غني، الشهيد، ٢١ مخ.

2- عليين له اسمانونو او ځمکې نه پورته دی، لاندې د عرش نه او پلنوالی یې د اسمانونو او ځمکې په څېر دی.

3- سجين له اوه ځمکو څخه لاندې د مشرکانو او کافرانو د روحونو دفتر دی.

مړي ته غسل ورکول فرض کفایي دي، په دې اړه د رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه حدیث فقهاوو په دلیل کې نیولی، چې یو کس له اوبې نه غورځېدلی و، بیا مړ شوی و، رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه مهال ویلي و: پر اوبو او د بېرو پر پاڼو یې ولمبوی او دوه جامو کې کفن ورکړی.

اسلامي فقهاء مړي ته د غسل و رکولو کې بېرې ته ژمن دي او دا سنت بولي په هغه صورت کې چې د مړي ثبوت یقیني شي، که چېرې د غسل نه مخکې څوک ښخ کړای شي، د هغه بېرته راویستل او غسل ورکول لازم دي، که چېرې د مړي د بدن څه برخه وموندل شي، غسل به ورکوي او د جنازې لمونځ به پرې کوي، ځکه صحابه کرامو اتحاد کړی دا د شوافعو او حنابله وو مسلک دی.

امام ابوحنیفه رحمه الله او امام مالک رحمه الله ویلي: که چېرې د مړي د بدن ډېره برخه وموندل شي، غسل به ورکوي او د جنازې لمونځ به پرې کوي او که لږه برخه یې موندل شوې وه بیا پرې د جنازې لمونځ نه کېږي او نه غسل ورکول کېږي، همدا راز اسلامي فقهاء وایي که مړي ته د غسل پرمهال اوبه نه وي یا د غسل ورکولو

سره د بدن د غړو پرېوتلو وېره وه، تیمم د غسل پرځای ورکولای شي.

د غسل ورکونکي ځانگړنې: په دې اړه اتفاقي نظر دا دی، چې سړی به سړي ته غسل ورکوي او ښځه به ښځې ته غسل ورکوي.

د امام ابوحنیفه رحمه الله د مسلک عالمان په دې نظر دي، چې سړي ته نه دي روا چې خپلې مړې مېرمنې ته غسل ورکړي او د هغې پر بدن دې لاسونه ولگوي، ځکه د دوی ترمنځ د نکاح اړیکه پرې شوې ده.

خو له دوی نه په صحیح قول کې دا ثابت ده، چې د خپلې مېرمنې بدن ته کتلای شي، همداراز د احنافو یو شمېر علماء په دې نظر دي، چې ښځه خپل خاوند ته غسل ورکولای شي؛ که څه هم چې د رجعي طلاق په عدت کې وي، د جمهورو علماوو نظر دا دی، چې د ښځې او خاوند دواړو څخه هر یو، یو بل ته غسل ورکولای شي.

د جمهورو فقهاوو دلایل: امام احمد بن حنبل او ابن ماجه رحمهم الله علیهم د عائشې رضی الله عنها په روایت حدیث نقل کړی. عائشه رضی الله عنها وایي، رسول الله صلی الله

عليه وسلم جنة البقيع ته د جنازې لپاره تللی و، کله چې د جنازې نه راستون شو، کور ته راغی، زما پر سر درد و او ویل به مې: وی پر سر مې درد دی.

رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: هو! زما پر سر هم درد دی. بیا یې راته وویل: عائشې ته ولې خپه یې، که له مانه مخکې مړه شوې، غسل به درکړم، کفن به درکړم، د جنازې لمونځ به درباندي وکړم او بنځه به دې کړم.

عائشې رضی الله عنها به ویل: که زه د خپل کار په اړه له وړاندې خبره وای، چې د کوم په اړه چې وروسته خبره شوم، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته به له خپلو مېرمنو پرته بل چا ته غسل ورکړی نه وای.⁽¹⁾

دغه راز علي کرم الله وجهه فاطمة الزهرا رضی الله عنها ته غسل ورکړی و او ابوبکر صدیق رضی الله عنه خپلې مېرمنې اسماء رضی الله عنها ته وصیت کړی و.

امام احمد بن حنبل رحمه الله ويلي: غسل ورکوونکي لپاره لاندې شرطونه لرل اړین دي: ۱. اسلام. ۲. عقل. ۳. نیت.

د احنافو عالمان بیا د پاکوالي صحت لپاره نیت لازم نه بولي؛ بلکې دا د مکلف انسان د غاړې نه د فرضو د ادا کېدلو لپاره شرط بولي.

اسلامي فقهاء د غسل ورکوونکي لپاره د غسل پر احکامو پوهه او امانتکاري مستحب بولي.

ابن عمر رضی الله عنه ويلي: ستاسې مړو ته دې غسل نه ورکوي، مگر هغوی چې امینان وي.

ياني: که د غسل ورکولو په وخت کې د مړي څه رازونه او عیبونه وویني، هغه امانت ساتي او نه یې رسوا کوي.

حدیث کې راځي: څوک چې مړي ته غسل ورکړي او د هغه څه عیبونه او نور څه رازونه پټ کړي، الله تعالی به ورته څلوېښت ځلې بښنه وکړي.

که چېرې مړي ته د غسل ورکولو پرمهال د خیر څه نښې نښانې وگوري، لکه د مړي پر مخ رڼا، د هغه پر شونډو موسکا او داسې نور...⁽¹⁾ مستحب خبره دا ده، چې خلکو ته وویل شي، د دې لپاره چې نور خلک پرې ترحم وکړي، د

1- رواه الحاكم، صحيح.

1- رواه احمد، ابوداود، و ابن ماجه.

هغه د لارې پیروي او د هغه د ښایسته سیرت په څېر خپل سیرت هم برابر کړي.

امام ابوداود، ترمذی، حاکم او بیهقي رحمهم الله علیهم د ابن عمر رضی الله عنهما په روایت صحیح حدیث نقل کړی. رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: ((د خپلو مړو ښېگنې یادوئ او له بدگنیو څخه یې ځان وساتئ.))

د دې لپاره چې د مړي بدن د عامو خلکو له لیدنې ساتل شوی وي، پکار دا ده، چې د غسل لپاره ځانگړی ځای برابر شي، په اطاق یا بل کوم پرده پوښ ځای کې وي، چې د باد او باران څخه بچ وي.

غسل ورکوونکی دې بیا غسل وکړي

جمهور عالمان وایي: هغه کس لپاره غسل مستحب دی، چې مړي ته یې غسل ورکړی وي، ابوهریره رضی الله عنه د حدیث راوي دی، رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: ((څوک چې مړي ته غسل ورکړي، بیا دې خپله هم غسل وکړي.))⁽¹⁾

1- ابوداود، ابن ماجه.

بیهقي رحمه الله ویلي: ((صحیح خبره دا ده، چې دا له ابوهریره رضی الله عنه څخه موقوف حدیث دی.))

د مړي تخت

کله چې د غسل ورکولو لپاره لازم توكي، يانې: گرمې- يځې اوبه، د اوبو جوړولو لپاره لوبښی، صابون او نور برابر شول.

سړی به د خلکو له نظر نه هاخوا په پرده کې پر تخته کېږدي، له خپلو خيالي او مينه ناکو جامو څخه به يې بربنډ کړي، په داسې طريقه چې پر عورت به يې ورته څه ټوټه خوره کړې وي.

بيا به يې شا لور ته په مايل ډول کېنوي، په داسې حال کې چې ښی لاس به يې د مړي پر اوږه ايښی وي او غټه گوته يې د هغه د په تُقره (ژور ځای) کې ايښې وي.

پر گېډه به يې لاس راکاږي، که چېرې په گېډه کې يې څه وي، چې هغه ترې ووحې، د غسل ورکونکي لاسونو ته به پلاستيکي دستکشې (دستاني) پرتې وي، د نامه نه پر لاندې برخه به يې ډېرې اوبه تېرې کړې، که څه وي، چې هغه له اوبو سره لرې شي، بيا به پر صابون او اوبو هغه برخه ښه صفا کړي، کله چې ښه ډاډمن شي، چې دواړه خواوې ښه پاکې شوې.

د غسل د پيل اودس

د ټولو مذاهبو امامان پر دې متفق دي، چې غسل ورکونکی به مړي ته اودس ورکوي. هو؛ داسې اودس څرنگه چې ژوندي انسان ته د غسل نه وړاندې پکار دی.

د احنافو او حنابله وو د مسلک فقهاء وايي: چې مړي ته د اودس ورکولو پرمهال خولې او پوزې ته د اوبو اچولو اړتيا نشته، ځکه کله چې اوبه گېډې ته د خولې او پوزې له لارې ورسېږي، د گېډې دننه پيليتی ته حرکت ورکوي.

خو د الفقه الاسلامي وادلته ليکوال ليکي: ((چې د اودس پرمهال به غسل ورکونکی د مړي خولې ته گوته نښاسي، مگر په بشپړ ډول به د مړي خوله نه خلاصوي؛ بلکې د مسواک په څېر به پر گوټو د هغه غاښونه پاکوي، همداراز د نوکانو لاندې برخې به يې هم پاکوي. کله چې په درست ډول مړي ته د اودس له ورکولو وزگار شي، بيا به يې سر او ږيره ووينځي.))⁽¹⁾

د يادونې وړ ده، چې د مړي سر دې په داسې طريقه لږ پورته کړای شي، چې د غوږونو په سوريو کې اوبه داخلي نه شي.

ځينې فقهاوو ليکلي: ((غوره دا ده، چې غاښونه او پوزه يې په لمدۀ ټوټۀ مسح کړي، تر دې چې دننه طرف يې پاک شي.))⁽¹⁾

د يادونې وړ ده، چې غسل ورکوونکی مړي ته اودس ورکولو پرمهال د ژونديو په څېر د سر مسح هم ورکولای شي.

د شهادت پر گوته به د مړي د غوږونو په داخلي برخه او دواړو غټو گوتو سره د غوږونو شا مسح کړي، د گوتو خلال به ورته وکړي، په هر حال داسې اودس به ورکړي، چې د اودس په اندامونو کې څه شی وچ پاتې نه شي.

بيا يې سر ووينځي، د سر وينځلو وروسته به يې ږيره ووينځي، بيا به يې پر کينې اړخ په ارام سره واړوي، پر ښي اړخ به يې اوبه واړوي، صابون به پرې ووهي، بيا به پرې اوبه واړوي او د اوږې نه تر قدم پورې به يې ښي اړخ ښه پاک کړي، بيا به يې پر ښي اړخ واړوي او پر کينې اړخ به يې اوبه واچوي، صابون به پرې ووهي او بيا به پرې اوبه واړوي. د دواړو اړخونو د اړولو را اړولو پر مهال به هڅه

کوي، چې د مړي د بدن پر مخامخ او شا برخو کې کوم ځای وچ پاتې نه شي. که چيرې په غسل کې د بېرو د پاڼو اوبو کارول کېدلای شي، نو د لومړي غسل وروستي ځل کې به پرې خالصې اوبه واړوي.

لومړی ځل غسل واجب دی او تر درې څلورو پورې د سړي پر بدن اوبه تېرول مستحب عمل دی.

غسل دې وتر (طاق) وي، لکه حديث کې چې راځي: ((الله تعالی طاق دی او طاق خوښوي.))⁽¹⁾

که د سړي بدن په درېو ځلو کې پاک نه شو، د اوو ځلو پورې غسل ورکولای شي، که په اووه ځلونو کې يې بدن پاک نه شو، غوره دا ده، چې تر هغې يې ووينځي، چې بدن يې پاک شي... .

بيا به يې پر يو نوي او پاک جان-پاک پاک او وچ کړي... د سجدې پر اندامونو به يې (کافور) ووهي، پر سر او اوږې به يې خوشبويي وشيندي.⁽²⁾

1- صحيح الترمذی.

2- الفقه الاسلامي وادلته، ټوک: ۲، مخ: ۴۱۲.

1- صحيح فقه السنة وادلته، ټوک: ۳، مخ: ۵۵۱.

زړه مې له غیرته په گوگل دننه دود شي

ږمنځ چې دې بې پامه و هې گوتې په کاکل

اسلامي فقهانو لیکلي: د مړي د سر او ږيرې د ويستانو
ږمنځول، خربيل، همدارنگه د نوکانو اخيستل يې نشته،
ځکه دا کار د زينت لپاره وي او مړی له زينت او سينگار
څخه خلاص دی.

دا په ټوله کې د احنافو او مالکيانو مسلک دی او د احنافو
په نېز کراهت يې هم کراهت تحریمي دی، که نوکان يا
ويستان يې پرې کړي وي، د هغه سره دې يې په کفن کې
ونغاړي، او دا غوره رایه ده... په هر حال د مړي د سر،
ږيرې، ږبتونو، تخرگونو او د نامه نه لاندې ويستانو اخيستل
او همداراز د نوکانو اخيستل مکروه دي، د مړي د بدن
ټولې برخې د درناوي وړ دي؛ خو د اصلاح او اخيستلو په
اړه يې څه ثبوت نشته، دا يو نوی کار دی او په دين کې له
ځانه جوړ شوی دی.

هر نوی کار بدعت دی او رسول الله صلی الله عليه وسلم
په دين کې له ځانه د نویو کارونو د جوړولو او منځ ته
راوړلو څخه منع کړې ده.

د حديثو ستر امام احمد بن محمد بن حنبل رحمه الله نه
په راجح (غوره) روايت کې نقل شوي، هغه ویلي: ((چې د
احرام په حالت کې مړ شوی وي، ږبتونه يې لنډولای شي
او هم يې نوکونه پړېکولای شي، که اوږده وي، همدارنگه
د تخرگونو ويستان به يې اخيستلای شي، ځکه دا نظافت
دی، د غړي د پرې کولو پورې اړه نه لري او دا يې د خيرو
د لرې کولو سره تشبیه کړي.))

د ږبتو، نوکانو او تخرگونو نه چې څه واخيستلای شي، له
مړي سره به يې په قبر کې ږدي، لکه څنگه چې د هغه
پړبوتي غړي ورسره په قبر کې اېښودل کېږي.

امام احمد بن حنبل رحمه الله د ام عطيه رضی الله عنها
حديث نقل کړی. هغې ویلي: ((د مړې ښځې سر دې
ووينځل شي، کوم ويستان چې د دوی په لاسونو کې
وغورځېدل، هغه دې ووينځي او بېرته دې يې سر پورې
کړي.))

د ويستانو او نوکانو ښخول د ژوندي په حق کې مستحب دي، نو د مړي په حق کې خو تر ټولو زيات غوره او مناسب دي؛ ځکه د مړي د بدن هره برخه داسې ده، لکه د هغه د بدن غړي.⁽¹⁾

د قبر جوړه!؟

کفن د مسلمانانو په اجماع سره فرض کفايي دی او په دې برخه کې ډېر نصوص شته. ابن عباس رضي الله عنهما ويلي: ((يو سړی د احرام په حال کې له خپلې اوبڼې وغورځېد، موږ هم له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره وو.

رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل: پر اوبو او د بېرو پر پاڼو غسل ورکړئ، د احرام په جوړه کې کفن ورکړئ، خوشبويي پرې مه لگوئ او سر يې مه پټوئ، بې شکه الله تعالى به يې د قيامت په ورځ په داسې حال کې راپاڅوي، چې تلبیه به وايي.⁽²⁾

د نارینه وو کفن: امام بخاري رحمه الله د عائشې رضي الله عنها په روايت صحيح حديث نقل کړی: ((رسول الله صلى الله عليه وسلم ته په درېو سپينو، يمې سڅولي⁽¹⁾ جامو کې کفن ورکړل شوی و، چې له (کُرسف) پنبې (مالوچو) جوړې شوې وې، چې کميس او پگړۍ پکې نه وو.))

له دې او ځينو نورو حديثونو نه لاندې لارښوونې په پام کې نيول مستحب دي: ۱. کفن بايد سپين رنگ کې وي، تاييد په دې حديث کې کېږي: ((سپين رنگې جامې واغوندئ، ځکه دا غوره جامې دي او خپلو مړو ته پکې کفنونه هم ورکړئ.))⁽²⁾

۲. سړي ته دې په درېو جامو کې کفن ورکړل شي. ۳. له مالوچو څخه بايد جوړ شوی وي. ۴. کميس او پگړۍ به پکې نه وي.

که کميس او پگړۍ ورکړل شي، څه پروا نه لري، که څه هم چې پرېښودل يې غوره دي، ابن عمر رضي الله عنهما وايي:

1- سحول، د يمن د علاقې نوم دی.

2 - صحيح البخاري، صحيح مسلم.

1- الفقه الاسلامي، وادلته، ټوک: ۲، مخ: ۴۱۳.

2- صحيح البخاري، صحيح مسلم.

((کله چې عبدالله بن ابي رضي الله عنه وفات شو، زوی يې رسول الله صلى الله عليه وسلم ته راغی، ويې ويل: ای د الله تعالی رسول! کمیس مو راکړئ، چې پلار ته مې پکې کفن ورکړم او تاسې پرې د جنازې لمونځ وکړئ او بښنه هم ورته وغواړئ.

رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته کمیس ورکړ... (1))
 ۵. چې یوه له جامو دې (ثوب حبیرة) یانې: نرمة او نقش داره وي.

۶. پر کفن دې خوشبويي لگوي. جابر رضي الله عنه د حدیث راوي دی، رسول الله صلى الله عليه وسلم ویلي: ((کله چې پر مړي خوشبويي لگوي، نو درې ځلې يې ولگوي.)) (2)

نارینه کفن: ۱. کمیس؛ له غاړې نه تر پښو پورې وي. ۲. پرتوگ؛ له سر نه تر پښو پورې وي. ۳. څادر؛ به له ټولو نه اوږد وي، دومره چې د سر نه تر پښو پورې طرفونو ته اوږد وي او پراخوالی باید ولري، چې غوټې ورته واچول شي.

بنځینه کفن: ۱. کمیس. ۲. پرتوگ. ۳. پرونی. ۴. سینه بند. ۵. څادر.

نارینه ته د کفن ورکولو طریقه: نارینه مړي لپاره به لومړی (لفافه) لوی څادر وغوړوي، بیا به پرې دپاسه ازار (پرتوگ) وغوړوي، بیا به کمیس وغوړوي. کمیس به د (T) په شکل منځ کې قیچي کړي، او په داسې ډول به يې پر پرتوگ وغوړوي، چې د کمیس یو طرف د مړي لاندې او بل طرف پرې دپاسه راشي، کمیس به مړي ته ورواغوندي. بیا به پرې د کین لوري نه د پرتوگ غاړه راواړوي، بیا به پرې له ښي لور نه د پرتوگ اړخ راتاو کړي.

دې لپاره چې د پرتوگ ښي طرف پرې دپاسه راشي، لکه څرنگه چې د ژوند پرمهال ښي طرف پر کین لوري دپاسه راځي. درېیم قدم کې به پرې د لوی څادر د کین لوري برخه راتاوه کړي، بیا به پرې ښی خوا راتاوه کړي او د پښو او سر لور یو ته به غوټې ورکړي.

بنځینه ته د کفن ورکولو طریقه: لومړی به لوی څادر وغوړوي، بیا به پرې پرتوگ وغوړوي، بیا به کمیس ورواغوندي، ویستان به يې دوه کمځي کړي، پر سینه به

1- صحیح البخاري، صحیح مسلم.

2- مسند احمد. صحیح فقه السنة، ټوک: ۱، مخ: ۵۵۹.

يې ورته بني او کين لور ته (د کميس له پاسه) راخواره کړي. بيا به ورته زړوکی ورپه سر د خادر لاندې کړي، بيا به پرې پرتوگ او خادر راتاو کړي او له دې وروسته به يې کفن د قدمونو دپاسه په ټوټو وټري.

د بنخولو حکم

اسلامي فقهاء پر دې متفق دي، چې د مړي بنخول فرض کفائي دي. ځکه د ځمکې پرمخ د مړي پرېښودل د هغه سپکاوی دی، همداراز خلکو ته يې له بدبويي نه زيان رسېږي. اصل په دې کې د الله تعالی دا قول: (أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ كِفَاتًا) (۲۵) أَحْيَاءَ وَأَمْواتًا (۲۶) ښکاره ده.

ژباړه: ((ايا موږ ځمکه راغونډوونکې ساتونکې نه ده گرځولې. د ژونديو لپاره هم او د مړو لپاره هم.))
د مړي بنخول په لويه هديره کې غوره دي، ځکه رسول الله صلی الله عليه وسلم به د مدينې مړي د بقیع په هديره کې بنخول ... .

ځکه لويې هديرې ته ډېر خلک راځي او مړو ته ډېرې دعاگانې کوي، په کور کې د مړو بنخول جواز لري او حرام نه دی.

ځکه رسول الله صلی الله عليه وسلم د عائشې رضی الله عنها په کور کې بنخ شوی و.

د الفقه الاسلامي وادلته ليکوال ليکلي: ((په کور کې د مړو بنخول که څه هم چې زيان شوی نيمگړی ماشوم وي، مکروه دی؟

ځکه کور کې د مړو بنخول يوازې د انبياء کرامو ځانگړنه ده.

همدا راز پکار دا ده، چې مړي په غوره هديره کې بنخ کړای شي او دا هغه چې نېکان او شهيدان پکې وي، د دې لپاره چې ده ته د هغوی برکتونه هم ورسېږي.))

امام بخاري رحمه الله او مسلم رحمه الله صحيح حديث نقل کړی. رسول الله صلی الله عليه وسلم ويلی: ((کله چې موسی عليه السلام ته مرگ حاضر شو، الله تعالی نه يې سوال وکړ، چې د بيت المقدس سپېڅلې ځمکې ته يې د يو کاني

د گوزار او د هغې د غورځېدلو د ځای په اندازه نېرېدې
کړي)).

رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((که چېرې تاسې
هغه ځای کې وای، نو هوري به مو د کثيب احمر (سره
ډېره کې) سره د موسی علیه السلام قبر ليدلای وی.))
عمر فاروق رضی الله عنه هم د عائشې رضی الله عنها نه
اجازه غوښتې وه، چې د خپلو دوو یارانو رسول الله صلى
الله عليه وسلم او ابوبکرالصدیق رضی الله عنه په څنگ کې
د قبر لپاره ځای ورکړي.⁽¹⁾

مړي ښکلولی شی؟

د تبرک، دوستانې او درناوي په نیت د مړي ښکلول روا
دي، ځکه محمد مصطفی صلى الله عليه وسلم عثمان بن
مظعون رضی الله عنه ښکل کړی و.

همدا راز ابوبکرالصدیق رضی الله عنه گران قدره پیغمبر
محمد مصطفی صلى الله عليه وسلم ښکل کړی و.

د مړي مخ ته کتل روا دي، اسلامي عالمانو د نبوي
نصوصو پر بنسټ د مړي مخ ته کتل روا بللي او له بلي لوري

د مړي مخ ته په کتلو کې له دنیا سره د انسان اړیکې
کمزورې کېږي، مرگ ته د تیاري نیولو خبر دی.

او آخرت لور ته د نېرېدې کېدلو ژوندی وسیله ده.
جابر رضی الله عنه ويلي: کله چې زما پلار شهید شو، ما به
یې له مخ نه ځادر لرې کاوه، ورته به مې لیدل او ژړل به
مې.⁽¹⁾

مړی مه ځنډوئ!

امام احمد رحمه الله ويلي: د مړي کرامت دا دی، چې
ژر ژر یې د کفن او د فن چارې بشپړې شي.

کله چې طلحه بن براء رضی الله عنه ناروغ و، رسول الله
صلى الله عليه وسلم یې پوښتنې ته ورغی، د هغه د لیدلو
پرمهال یې داسې وویل: زه طلحه په داسې حال کې وینم
چې د مرگ شپې یې رانېرېدې شوي، بیا ماته خبر راکړئ او
په کفن او ښخولو کې یې بېره وکړئ، ځکه مناسب نه ده،
چې د مسلمان مړي جسد د هغه د کورنۍ غړو په منځ کې
ډېر وځنډولی شي.

داسې نور احاديث هم شته، چې د مړي د کفن-دفن او جنازې په اړه د بېرې لارښوونه کوي.

امام احمد او ترمذي رحمهم الله عليهم هغه حديث نقل کړی، چې رسول الله صلى الله عليه وسلم علي کرم الله وجهه ته ويلي و: ((ای علي! درې کارونه دي، چې (وخت يې راشي) له خپل وخت نه يې مه وروسته کوئ، لمونځ چې کله يې وخت راشي، جنازه چې کله حاضره شي او بې واده هلک او جينۍ چې کله خپل سيال ومومي.))⁽¹⁾

ابوهريره رضي الله عنه د حديث راوي دی، رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: (نفس المؤمن معلقة بدينه حتى يقضى عنه). يانې: د مؤمن روح د هغه تر پور پورې نښتی وي، تر هغې چې د هغه له لوري ادا کړای شي.⁽²⁾

اسلامي عالمان وايي: دا په هغه وخت کې چې له مړي نه مال پاتې وي، ښايي پور يې ترېنه ادا کړي، مگر څوک چې دومره مال نه لري، چې پور پرې ادا کړي او په داسې حال کې مړ شي، چې د پور د ورکړې هوډ ولري، په دې

اړه احاديثو کې داسې څه شته، چې پر دې دلالت کوي، چې الله تعالى د ده پورونه ادا کوي.

د ابي امامه رضي الله عنه په روايت حديث کې راغلي: څوک چې پر داسې پور پوروړی وي، چې په زړه کې يې د پور ورکړه وي او مړ شي الله تعالى ترېنه تېرېږي. او د هغه غريم (قرض خواه) چې په څه راضي کېږي، ورکوي يې.

او څوک چې پور واخلي او په زړه کې يې د هغې اداکول نه وي او په همدې حال کې مړ شي، الله تعالى ترېنه د پور خاوند لپاره بدله اخلي.⁽¹⁾

حديث د ابن عمر رضي الله عنه کې راغلي: پور په دوه ډوله دی، څوک چې مړ شي او د پور د ورکړې نيت يې زړه کې و، نو زه د هغه (ولي) وارث يم او څوک چې په داسې حال کې مړ شي، چې د پور د ورکړې نيت نه لري، د ده له ښکيو څخه به ښکۍ اخيستل کېږي او د پور خاوند

1- الفقه الاسلامي وادلته، ټوک: ۲، مخ: ۴۰۲.

2- احمد، ابن ماجه، الترمذي.

1- رواه الطبراني.

ته به ورکول کېږي، په هغه ورځ به نه دنيار او نه درهم وي.⁽¹⁾

د قبر څنگ کې ژړا

د رسول الله صلی الله علیه وسلم درېیم یار او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دوو گرانو لورگانو (رقیه او ام کلثوم رضی الله عنهما) خاوند عثمان بن عفان رضی الله عنه به چې کله پر قبر (د قبر څنگ کې) ودرېد، دومره به یې وژړل، چې ږیره مبارکه به یې لمده شوه. چا ورته وویل: د جنت او دوزخ د یاد پرمهال نه ژاړې او له قبره ژاړې؟

عثمان بن عفان رضی الله عنه وویل: رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: ((قبر د آخرت له منزلونو څخه لومړی منزل دی، که له دې څخه څوک د ژغورنې ځولې ته وغورځېږي، نو وروستي منزلونه به یې اسانه وي او که له دې څخه څوک نجات ونه مومي، نو وروستي منزلونه یې له قبره هم سخت دي.))

براء بن عاذب رضی الله عنه وایي: موږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره په یوه جنازه کې حاضر و، رسول الله صلی الله علیه وسلم د قبر پر غاړه کېناست، ویې ژړل او نور یې هم وژړل، تر دې چې پر اوبنکو یې د قبر خاورې لمدې شوې.

بیا یې وویل: ای ورونو! د دې لپاره ځانونه تیار کړئ.⁽¹⁾ معاذ رضی الله عنه له عائشې رضی الله عنها څخه پوښتنه وکړه: چې په قبر کې له مؤمن سره څه ډول سلوک کېږي؟ د مؤمنانو مور عائشې رضی الله عنها ورته په ځواب کې وویل: که مؤمن وي، قبر یې څلوېښت گزه (لاسه) پراخه کېږي.

امام قرطبي رحمه الله وایي: ((د قبر پراخوالی له سوال او ځواب څخه وروسته کېږي.))⁽²⁾

د جنازې د لمانځه طریقه

1- رواه سنن ابن ماجه.

2- شرح الصدور.

1- الفقه الاسلامي وادلته، ټوک: ٢، مخ: ٤٠٣.

د نورو لمونځونو په څېر د جنازې لمانځه لپاره هم اودس ضروري عمل دی. قبلې لور ته مخامخ ودرېدل او صفونه برابرول ضروري خبره ده.

کوم الفاظ، چې د نیت لپاره خلکو کې دود دي، دا شرعاً ثابت نه دي، بلکې له ځانه جوړ شوي دي، نیت د زړه عمل دی، په زړه کې نیت کول بسنه کوي، په ژبه د نیت ویل په شریعت کې نشته.

لومړی به تکبیر تحریمه یانې الله اکبر ووايي، بیا به سورت الفاتحه (الحمد لله) ولولي.

ځکه چې طلحه بن عبیدالله رضی الله عنه وایي: ((عبدالله بن عباس رضی الله عنهما د جنازې لمونځ وکړ، د جنازې په لمانځه کې یې سورت فاتحه په لوړ غږ سره ولوسته، بیا یې د لمانځه وروسته وویل: دا مې د دې لپاره په لوړ غږ وويله، چې تاسې پرې پوه شئ، چې دا سنت ده.))⁽¹⁾

له دې حدیث څخه څرگندېږي، چې د جنازې په لمانځه کې قرائت په جهر (بنکاره) سره لوستل هم روا دي.

له سورت فاتحې سره به د قرآن کریم څه برخه هم لولي.⁽¹⁾

بیا به الله اکبر وایي. له الله اکبر څخه وروسته به درود لولي:

(اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَّجِيدٌ. اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَّجِيدٌ.) له دې درود پرته که بل کوم مسنون او په احادیثو کې ثابت درود ورته یاد وي، د دې پرځای یې هم لوستلی شي.

بیا به درېیم ځل الله اکبر ووايي.

له تکبیر څخه وروسته به دغه مسنونې دعاگانې ولولي:

(اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا وَذَكَرِنَا وَأَنْثَانَا، أَللَّهُمَّ مَنْ أَوْحَيْتَهُ مِنَّا فَأُحْيِهِ عَلَى الْإِسْلَامِ، وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الْإِيمَانِ.)⁽²⁾

1- سنن نسائي.

2- رواه احمد (٤١٢/٥)، والنسائي (١٠٩٢٣)، والترمذي (١٠٢٤) وقال حديث: حسن صحيح.

1- صحيح البخاري.

او بله:

(اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ وَارْحَمْهُ وَعَافِهِ وَاعْفُ عَنْهُ وَأَكْرِمْ نُزُلَهُ
وَوَسِّعْ مَدْخَلَهُ وَاغْسِلْهُ بِالمَاءِ وَالتَّلْجِ وَالْبَرْدِ وَنَقِّهِ مِنْ
الْخَطَايَا كَمَا نَقَّيْتَ الثَّوْبَ الْأَبْيَضَ مِنَ الدَّنَسِ وَأَبْدِلْهُ
دَارًا خَيْرًا مِنْ دَارِهِ وَأَهْلًا خَيْرًا مِنْ أَهْلِهِ وَزَوْجًا خَيْرًا مِنْ
زَوْجِهِ وَأَدْخِلْهُ الْجَنَّةَ وَأَعِذْهُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ أَوْ مِنْ
عَذَابِ النَّارِ.⁽¹⁾)

بيا به څلورم ځل الله اکبر ووايي.

او په دې الفاظو (السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ) به سلام
وگرځوي.

له سلام وروسته به صفونه مات کړي، مړی به په شرعي
طريقه قبر ته وربنکته کړي او قبر ته د وربنکته کولو يانې د
مړي د سپارلو پرمهال به دا دعا:

(بِسْمِ اللَّهِ وَعَلَى سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)
ووايي.⁽²⁾

د ماشوم په جنازه کې به له درېيم تکبير څخه وروسته دا
دعا وايي:

(اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ لَنَا فَرَطًا وَاجْعَلْهُ لَنَا فَرَطًا، اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ لَنَا
أَجْرًا وَذُخْرًا اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ لَنَا شَافِعًا وَمُشَفَّعًا)

يا دا دعا: (اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ لَنَا فَرَطًا وَسَلَفًا وَأَجْرًا).⁽¹⁾

يادونه: همدا دعا د ماشوم هلك او ماشومې جينې دواړو
لپاره ويل کېدلای شي.

1. صحيح مسلم - (3 / 59)

2- سنن أبي داود (3 / 214).

1- صحيح البخاري (2 / 89).

د جنازې لمونځ چېرې کېږي؟

په قبر د جنازې لمونځ ادا کول روا دي.⁽¹⁾

د اړتیا په وخت کې په جومات کې هم د جنازې لمونځ ادا کېدلای شي. رسول الله صلی الله علیه وسلم پر سهیل بن بیضاء رضی الله عنه باندې په جومات کې د جنازې لمونځ ادا کړی و.⁽²⁾

د مړي د ښخولو وروسته د هغې پر قبر د جنازې لمونځ ادا کول هم روا دي.⁽³⁾

رسول الله صلی الله علیه وسلم نه په کور کې هم د جنازې لمونځ ادا کول ثابت دي.⁽⁴⁾

د کومو کسانو د جنازې لمونځ کېږي او د کومو نه؟!

- د شهید جنازه کول صحیح دي.⁽⁵⁾

- په غایبانه ډول د جنازې لمونځ ادا کول روا دي.

رسول الله صلی الله علیه وسلم په غایبانه ډول د نجاشي د جنازې لمونځ ادا کړی و.⁽¹⁾

- د الله تعالی په حدودو کې چې مړ شي، د جنازې لمونځ پرې ادا کېدلای شي.⁽²⁾

- رسول الله صلی الله علیه وسلم د خیر په ورځ پر هغه کس د جنازې لمونځ نه و ادا کړی، چې د غنیمت په مال کې یې خیانت کړی و، بلکې خلکو ته یې وویل: پر خپل ملګري مو د جنازې لمونځ ادا کړئ.⁽³⁾

- رسول الله صلی الله علیه وسلم پر پوروړي د جنازې لمونځ نه و ادا کړی؛ بلکې نورو خلکو ته یې وویل: پر ملګري مو د جنازې لمونځ ادا کړئ.⁽⁴⁾

- رسول الله صلی الله علیه وسلم پر ځان وژونکي د جنازې لمونځ نه و ادا کړی.⁽⁵⁾

¹- صحیح البخاري، صحیح مسلم.

²- صحیح البخاري، صحیح مسلم.

³- صحیح مسلم.

⁴- مستدرک حاکم. موت سے قبر تک، مخ: ۵۹-چاپ: لاهور.

⁵- صحیح البخاري. په دې اړه د تفصیلي بحث لپاره د (الشهید) کتاب لوستلای شئ.

¹- صحیح البخاري او صحیح مسلم.

²- صحیح مسلم.

³- سنن ابی داود.

⁴- صحیح البخاري او صحیح مسلم.

⁵- صحیح مسلم.

اسلامي عالمان وايي: پر ځان وژونکي دې حاکم يا ستر عالم د جنازې لمونځ نه اداکوي، عام خلک دې پرې لمونځ ادا کړي، چې خلکو ته څرگنده شي، چې په غير شرعي ډول د ځان وژنه څومره ستر جرم دی او خلک ترې ځان وساتي.

- همدا راز د فاسق (نافرمان) کس سره هم داسې معامله ده.⁽¹⁾

دوه ستر غرونه

امام بخاري رحمه الله او مسلم رحمه الله حديث نقل کړی. رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((څوک چې د جنازې سره لاړ شي، بيا د جنازې لمونځ وکړي، هغه لپاره يوه قيراط اجر دی او که تر ښخولو هلته ايسار شي، هغه لپاره دوه قيراطه اجر دی او قيراط د اُحد د غر په څېر دی.))⁽¹⁾

او په يو حديث کې راغلي: ((دوه قيراطه د دوو سترو غرونو په څېر دي.))

پر قبر که د اور پر سکروټو ناسته؟

د اسلامي امت فقهاء پر دې متفق دي، چې د قبرونو درناوی د رسول الله صلى الله عليه وسلم په سنتو کې ثابته خبره ده، پر قبر ناسته، پښې ايښودل، دپاسه پرې خوب، هلته د تشو يا غټو بولو حاجت رفع کول او داسې نورې بدې او غير شرعي کړنې دي.

1- الفقه الاسلامي وادلته، ټوک: ۲، مخ: ۴۵۲.

¹ - مسند احمد. موت سے قبر تک، مخ: ۵۸.

رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((پر قبرونو مه کېنئ او هغه لور ته لمونځ مه کوئ!!!))⁽¹⁾

همدغه ډول بل حديث کې راغلي، رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((دا چې سړی د اور پر سکروټو کېني، بيا يې اور د بدن پوستکي ته ورسېږي، ده لپاره دا غوره ده، چې پر قبر کېني.))

د امام ابوحنيفه رحمه الله د مسلک فقهاء کراهت، کراهت تحريمي گټې يانې پر قبر ناسته حرامه ده.⁽²⁾

څلورم څپرکی

د قبر بنسټگر

په دې اړه بېلابېلې نظريې او رایې ورکول شوي، ځينې وايي: د قبر د کيندلو لومړی بنسټ کارغه ايښی دی؛ هغه مهال چې قابيل خپل ورور هابيل وواژه.

ځينې بيا وايي: بني اسرائيلو يې بنسټ ايښی؛ خو دا خبره بې بنسټه ده.

ځينې لا دا هم وايي: چې قابيل ته د ښخولو طريقه او چل زده و، خو د سپکاوي له امله يې در په در په ميدان کې وگرځاوه.

خو ډېری مفسرين په دې نظر دي، چې ده ته د ښخولو چل ياد نه و، قرآن کریم دې حقيقت ته د مائدي په سورة کې داسې اشاره کړې ده:

(فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُوَارِي سَوْءَ أَخِيهِ قَالَ يَا وَيْلَتَا أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا الْغُرَابِ فَأُوَارِيَ سَوْءَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ

النَّادِمِينَ ﴿٣١﴾ سورة المائدة)

1- رواه مسلم، عن أبي مرثد الغنوي.

2- الفقه الاسلامي وادلته، ٢: ٤٦٤، مخ: ٤٦٤.

ژباړه: ((بيا الله يو کارغه ولېږه، چې د حُمکې په کيندلو يې لاس پورې کړ، چې هغه ته وښيي چې د خپل ورور جوسه څنگه پټه کړي. د دې کار په ليدلو هغه وويل: افسوس پر ما! ما د دې کارغه په څېر هم ونه شو کړای، چې د خپل ورور د جوسې د پټولو تدبير مې کړی وای، له هغه وروسته يې په خپلو کړو ډېره پښېمانتيا وکړه.))

په تسهيل کې راغلي دي، چې: ((دوه کارغانو جگړه وکړه، تر دې چې يو بل سره مړ کړ.))⁽¹⁾

او قرطبي کې دي، چې: ((بيا يې کنده وکيندله، ښخ يې کړ، پايله يې دا شوه، چې وښايي ده ته يانې: چې د ورور لاش په خاورو کې پټ کړي.))⁽²⁾

د قبر ودانيز جوړښت

قبر بايد ماهي پوش جوړ کړای شي، په شريعت کې د قبر د پخولو، سنگکاري کولو، چونه کولو او رنگولو اجازه نشته.

امام مسلم رحمه الله د جابر رضي الله عنه په روايت حديث نقل کړی، هغه وايي: رسول الله صلى الله عليه وسلم د قبر له چونه کولو پر هغې د کېناستلو او پر هغې د ابادۍ له جوړولو نه منع کړې ده.

همدارنگه امام ترمذی رحمه الله د جابر رضي الله عنه په روايت حديث نقل کړی، دی وايي: رسول الله صلى الله عليه وسلم د قبر له چونه کولو، پر هغې د ليکلو او ابادۍ جوړولو او د هغې له پايمالولو منع کړې ده.⁽¹⁾

امام قرطبي رحمه الله ليکلي: ((امام مالک رحمه الله هم د قبر چونه او رنگول بد گڼي، ځکه دا د دنيا د زينت او سينگار پورې اړه لري او قبر د اخرت کور دی، د دې په لوړولو، پخولو او رنگولو وياړ نه دی پکار او نه دا د وياړ ځای دی، د انسان شخصيت پر ښکلي او رنگين قبر سره نه ښايسته کېږي، اصل زينت په قبر کې د مړي لپاره د تقوا او عمل صالح زينت او سينگار دی.))

قبر پر ايمان او عمل صالح رڼا کېږي، پر قبر رنگينه غلافونه خوړول، جنډې پرې درول، ډيوې او شمعې پرې

1- رواه مسلم، ابوداود، وترمذی. د حديث سند صحيح دی.

1- تسهيل، ټوک: ۱، مخ: ۱۰۴.

2- قرطبي، ټوک: ۶، مخ: ۱۴۱. (فتح الرحمن في ترجمة القرآن وتفسير الفرقان، محمد عبدالجبار

باجوري، مخ: ۱۷۸).

بلول، مالګه پرې کېښودل، قرآني اياتونه او شعرونه پرې ليکل د اسلامي شريعت او نبوي لارښوونو خلاف عمل دی، هلته د منجاورانو ناسته او د زیارت په نوم پیسې ټولول او دغه راز د قبر په خوا کې مېلې جوړول، د هغه پر نوم نذرونه منل او بیا هلته د څارویو حلالول او پخول او داسې نور... دا ټول شرکي، کفري، ناروا او حرام عملونه دي.

ځینې ځایونو کې پر قبرونو جوماتونه جوړ شوي، ډېری خلک د قبر والا روح ته په احترام هلته لمونځونه کوي او داسې انگېري، چې د قبر په څنګ کې لمونځ کول ډېر ثواب لري، دا فاسده او غیر شرعي عقیده ده.

رسول الله صلی الله علیه وسلم پر یهودو او نصاراوو د دې له امله د الله تعالی د لعنت یادونه کړې، چې د خپلو انبیاوو له قبرونو یې جوماتونه جوړ کړي و، اوس مهال لیدل کېږي، چې ډېری زیارتونو ته نارینه او ښځینه د دې لپاره ورځي، چې هلته مېلې او خوښۍ ونمانځي، د دې خلکو ډېری برخه ښځینه جوړوي، که اسلامي او نبوي لارښوونې مطالعه کړای شي، نو الله تعالی او رسول الله صلی الله علیه

وسلم پر هغو ښځینه وو لعنت ویلي دی، چې ډېری زیارتونو ته ځي.

دې خلکو په حقیقت کې قبرونو ته د ورتللو عقیدوي بنسټ نړولي، ځکه هدیرو، زیارتونو او قبرونو ته ورتلل، د دې لپاره نه دي چې هلته دې نارینه او ښځینه په ګډه اسلامي حجاب مات کړي، ناسم او ناروا دودونه دې ترسره کړي؛ محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم د دې لپاره قبرونو ته، د ورتګ امر کړی، چې په دې سره په دنیاوي ژوند کې انسان پرهېزګاره کېږي او همدار راز مرګ او آخرت پرې یادېږي.

پر همدې بنسټ له ټولو مسلمانو ورونو او خورلڼو څخه مې هیله دا ده، چې قبرونو ته د ورتللو پرمهال اسلامي عقیدوي او نبوي مقررات په پام کې ونیسي او په هدیرو او زیارتونو کې له ناروا او دودیزو کړنو څخه په کلکه ډډه وکړي.

د مسافری کور

رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: د خوندونو ختموونکی یانې مرګ زیات یادوئ، ځکه پر قبر هېڅ داسې

ورځ نه تېرېږي؛ مگر هغه پکې اعلان کوي، وايي: زه د مسافري کور یم، زه د یوازې والي کور یم، زه د خاورو کور یم او زه د چینجو کور یم.

کله چې مؤمن بنده په قبر کې کېښودل شي، قبر ورته وايي: ((ستړی مه شي، ښه دي وکړ چې راغلي، د ځمکې پرمخ چې څومره خلک گرځېدل، په هغه ټولو کې ته ماته گران وي، کله چې نن ورځ ته ماته وسپارل شوې، نو وبه گوري، چې زه له تا سره څنگه سلوک کوم.))

بيا به هغه لپاره قبر د هغه د نظر د لگېدلو په اندازه پراخه کړای شي او د جنت طرف ته به يوه دروازه پرانيستل شي او کله چې بدعمله او کافر بنده په قبر کې کېښودل شي، قبر ورته وايي: ((بد دي وکړ، چې ته راغلي، د ځمکې پرمخ چې څومره کسان گرځېدل، په هغو ټولو کې ته زما بد راتلې، کله چې نن ورځ ته ما ته وسپارل شوې، اوس به نو ووينې، چې زه له تا سره څه کوم؟!))

بيا به پرې قبر راتنگ کړای شي، تر دې چې يوه پوښتی به يې په بله پوښتی کې ننوځي.

د حديث راوي ابوسعید الخدري رضی الله عنه وايي: رسول الله صلی الله عليه وسلم د خپلو گوتو په وسيله د قبر د بد سلوک تصوير انځور کړ، ځينې گوتې يې په ځينو نورو کې ننويستی، موخه يې دا وه، چې د بدعمله او کافر انسان پوښتی داسې يو بل کې ننوځي.

بيا پر هغه نوي (۹۰) يا (۹۹) ښاماران مقرر کړای شي، که چېرې يو ښامار له هغوی څخه په ځمکه کې پوکی وکړي، تر قيامته پورې به له ځمکې څخه څه شين بوټی رازرغون نه شي، دغه ښاماران به دا بدعمله او کافر شخص د قيامت تر ورځې پورې چيچي.

بيا رسول الله صلی الله عليه وسلم ويل: يقيناً قبر باغچه ده، د جنت له باغونو څخه يا يوه کنده ده، د اور له کندو څخه.^(۱)

1- د حديث سند حسن، غريب دی او ځينې ضعيف بولي.

د قبر ژبه

الله تعالی د نااشنا او بې نمونو قدرتونو لرونکی ذات دی، هغه ستر ذات پر هر څه زورور او واک لرونکی دی، څه چې وغواړي په هغه شېبه یې پیدا کولای شي، د ځمکو، اسمانونو او د هغوی په غېږه کې د کایناتو پالونکی او تنظیموونکی ذات دی، پر دې هم قدرت لري، چې د کایناتو هر خیز ته د ونیا ژبه ورکړي او هغه پرې وغږېږي، د بېلگې په توګه قبر ته به هم د وینا او خبرو کولو وړتیا ورکوي.

عبدالله بن عبید بن عمیر وايي:

الله تعالی به قبر لپاره ژبه ورکړي، چې هغه به پرې خبرې کوي، وايي به "ای د ادم زویه! زه دې څنګه هېر کړی وم؟ ایا ته نه پوهېدې، چې زه د چینجیو کور یم، د یوازې والي او وحشت کور یم."⁽¹⁾

لحد

په اتفاق د فقهاء سره لحد له شق (صندوقی قبر) نه غوره دی، لحد چې د قبلې لور ته په قبر کې دومره ځای ژور کړي، چې مړی پکې ځای شي.

شق: چې ژوره کنده وباسي، لکه د نهر په څېر، یا یې دواړه اړخونه پر خښتو یا بل څه جوړ کړي او منځ کې یې داسې (شق) جوړ کړي، چې مړی پکې ایښودل کېږي او دپاسه پرې لرګي، تیږي، خښتې او نور د چت په څېر کېږدي، چت به د مړي له بدن نه لږ پورته وي، چې بدن سره یې ونه لګېږي.

د حنبله وو په نېز شق مکروه دی، دلیل کې یې دا حدیث راوړی.

رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: ((لحد زموږ لپاره دی او شق د نورو لپاره دی.⁽¹⁾))

د احنافو، مالکیانو او شوافعو پرېکړه:

که ځمکه کلکه او وچه وه، لحد غوره دی؛ ځکه سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه د مرګ پرمهال ویلي و: ((زما لپاره لحد وباسئ او پر خښتو یې جوړ کړئ. لکه څرنګه چې د

1- د حدیث سند ضعیف دی. الفقه الاسلامي وادلته، ټوک: ۲، مخ: ۴۵۹.

¹ - ما'خذ، شرح الصدور.

رسول الله صلى الله عليه وسلم پر قبر خښتې درول شوې وي.))

او که ځمکه نرمه او بنوره وه، بیا (شق) ډېر غوره دی، چې قبر ژر ونه نرېږي.

قبر به څومره ژوروی؟!

رسول الله صلى الله عليه وسلم یو قبر کیندونکي ته ویلي وو: ((د سر او پښو له پلوه یې ازاد جوړ کړه.))

رسول الله صلى الله عليه وسلم د اُحد د شهیدانو لپاره د قبرونو د کیندلو پרוخت ویلي و: ((قبرونه ورته وباسئ، ښه یې پراخه او ژور کړئ.))

اسلامي فقهاء وايي: ((ژور قبر دا ګټه لري، چې د مړي له بدن څه داسې بدبوی نه حس کېږي، چې ژوندي ترې نه په کړاو شي او همدارنګه د مړي پر ویستلو هم په اسانۍ سره څوک نه بریالی کېږي او مړي ښه پټ وي.))

شوافع او حنابلې وايي: ((د قبر ژوروالی دې د یو معتدل او برابر انسان د قامت په اندازه وي، ځکه عمر فاروق رضی

الله عنه داسې وصیت کړی و او چا ترې انکار نه دی کړی او دا دواړه لاسه شرعي څلورنیم گزه کېږي.))⁽¹⁾

امام احمد رحمه الله ویلي: ((قبر به د سړي د سینې برابر ژور وي او په دې کې سړی او ښځه یوشان دي.))

د احنافو په نېز: ((قبر به د انسان د نیمایي قامت په اندازه ژوروي او یا به یې د سینې تر حد پورې ژور وي. او که د قامت له اندازې نه زیات شو، هغه ډېر ښه دی، غوره یې د نیمایي قامت په اندازه دی او (اعلی) ډېر لوړ او غوره یې د قامت په اندازه دی.))

((اوږدوالی به یې د مړي د قد د اوږدوالي په اندازه وي. او عرض (پلنوالی) به یې د طول (اوږدوالي) په نیمایي وي.))⁽²⁾

د مړو قبله

ټول اسلامي فقهاء پر دې متفق دي، چې په قبر کې به د مړي ښکلی او نازک رخسار قبلي لور ته اړوي او مخ به یې د قبر دېوال ته لګوي، شاته دې یې خښته یا بل کوم څیز په

¹ - الفقه الاسلامي وادلته، ټوک: ۲، مخ: ۴۵۹.

² - الفقه الاسلامي وادلته، ټوک: ۲، مخ: ۴۵۹.

داسې طريقه کېږي، چې بېرته د قبلې لور نه راوانه وږي او ستونې ساخت نه شي، ځکه رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: ((دا ستاسې د ژونديو او مړو قبله ده.))

او دا د مسلمانانو طريقه هم ده، رسول الله صلى الله عليه وسلم هم داسې ښخ کړای شوی و.

لحد ته دې هغه کس مړی ښکته کړي، چې ډېر ورته نېږدې وي او لحد کې د اېښودلو وروسته دې ووايي: (بِسْمِ اللَّهِ وَعَلَى سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). صوفي او د حقيقت ترجمان شاعر د خپل جنس ملگرو ته په خطاب کې ويلي دي:

د رحمان وينا به هله درپه ياد شي

چې دې يو دېوال ته مخ بل ته دې شا شي

تابوت

په تابوت کې د مړي ښخول اصلاً د نصاراوو طريقه ده، هغوی به خپل مړي تابوتونو کې ښخول.

دا مهال د عذر له امله کارول کېږي، څنگه چې د فقهاوو له وينا معلومېږي.

د احنافو عالمان وايي: که اړتيا وه، لکه د ځمکې ښوره والی، چې قبر پکې سم نه راځي، يا ځمکه نمجنه وي، يا مړی د سمندر په اوبو کې خراب شوی وي، سنت طريقه دا ده، چې تابوت کې خاوره واچول شي.

د امام مالک رحمه الله د مسلک عالمان وايي: غوره دا ده، چې مړی تابوت سره ښخ نه شي.

د امام احمد بن حنبل رحمه الله عنه د مسلک فقهاوو ليکلي: ((په تابوت کې د مړي ښخول ښه عمل نه دی، ځکه دا نه له رسول الله صلى الله عليه وسلم او نه له صحابه کرامو رضی الله عنهم نه نقل دی...)).

په دې مسئله کې همدا غوره خبره ده، (زه همدې ته ژمن یم.)⁽¹⁾

درې لپې خاوره

حاضرینو ته سنت دي، چې لحد کې د مړي د اېښودلو او ورته د تیرو برابرولو وروسته د سر له لوري درې لپې خاورې په قبر واچوي، دا به پر قبر د خاورو له اړولو وړاندې کوي.

ابي هريره رضى الله عنه د حديث راوي دى، رسول الله صلى الله عليه وسلم پر يو كس د جنازې لمونځ وكړ. بيا يې قبر ته ورغى او د سر له لوري يې پر هغه د هغه قبر ته درې لپې خاورې ورواچولې.⁽¹⁾

عامر بن ربيعه د حديث راوي دى، رسول الله صلى الله عليه وسلم پر جليل القدر صحابي عثمان بن مظعون رضى الله عنه د جنازې لمونځ ادا كړ، څلور تكبيرونه يې وويل: بيا يې وروسته قبر ته ورغى د قبر سرته يې ودرېد او درې لپې خاورې يې قبر ته ورواچولې.⁽²⁾

څلور پوريزه قبرونه

دا مهال د مسلمانانو په هديرو كې ليدل كېږي، چې قبرونه د شرعي طريقې خلاف جوړېږي، د قبرونو لوړوالى يوه هغه ناوړه پديده ده، چې د وياړ په توگه ترسره كېږي، څوك يو منزل، څوك دوه، څوك درې او ځينې يې بيا څلور پوريزه جوړوي، چې دا ډول اوچت قبرونه په څرگنده د شريعت او نبوي سنتو خلاف دي.

اسلامي فقهاوو ليكلي:

((قبر د يو لوېشت په اندازه پورته كولاى شي، يوازې دومره چې خلك پوه شي، چې دا قبر دى. د رسول الله صلى الله عليه وسلم قبر هم له ځمكې څخه يوه لوېشت اوچت و.))

قاسم بن محمد ويلى:

1- ابن ماجه.

2- دارهطني.

ام المؤمنین عائشې رضی الله عنها ته وویل: ای مورې! د رسول الله صلی الله علیه وسلم او د هغه د جوړه یارانو قبرونه راته ښکاره کړه، چې ویې گورم. ام المؤمنین عائشې رضی الله عنها راته درې واړه قبرونه ښکاره کړل، نو ما ولیدل نه اوچت و او نه ډېر ټیټ و او د مدینې واړه سره کافي پرې شیندل شوي وو.⁽¹⁾

د خپلوانو هدیره

دوکتور وهبة الزحيلي ليکلي:

((دا مستحب دي، چې ټول خپلوان په یو ځای کې ښخ کړای شي؛ ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم د عثمان بن مظعون رضی الله عنه د قبر سرته نږدې یوه تیره کېښوده او ویې ویل: دا مې د دې لپاره کېښوده، چې زه پرې د خپل ورور قبر وپېژنم او د ده د کورنۍ غړي هم بیا د ده د قبر په گاوند کې ښخ کړای شي.))

که شونې وي او د خپلو خپلوانو هدیره جلا جوړه کړای شي، قبرونو ته ورته او ټولو ته په یوځای دعا کولو لپاره اسانه ده.

د قبر شپه او تش پالنگونه

غوره دا ده، چې مړی د ورځې له مخې ښخ کړای شي او په هغو درېو وختونو کې نه وي، چې نقل پکې مکروه دي، لکه: د لمر ختلو، لمر برابرېدلو او لمر پرېوتلو وختونو کې.

که څه هم چې شپه کې د مړي خاورو ته سپارل، ښخول هم له کراهت پرته روا دي، دا د احنافو، حنابله وو او شوافعو غوره دریځ هم دی ...

د شپې د مړي د ښخولو د جواز دلیل: رسول الله صلی الله علیه وسلم هم په شپه کې ښخ کړای شوی و، امام احمد بن حنبل رحمه الله د عائشې رضي الله عنها نه نقل کړی. ابوبکرالصدیق رضي الله عنه هم شپه کې ښخ کړای شوی و ...

صحابه کرامو هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ژوند پرمهال یو مړی شپه کې ښخ کړی و.

ابوداود د جابر رضي الله عنه نه نقل کړی، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم هم یو مړی د شپې ښخ کړی و.⁽¹⁾

د یادونې وړ ده، چې د افغانستان د جهاد په زرین دور کې ډېر زلمیان سپېڅلي شهیدان د شپې په تروږميو کې د قبر غېږې ته سپارل شوي.

د مولانا بجلي گر له خولې مې اورېدلي:

ځمکې قلنگ دې زورور دی

ځوانان خوندي کړې رالېږې تش پالنگونه
د عليين ماني او د سجين زندان!

امام احمد بن حنبل رحمه الله د براء بن عازب رضي الله عنه په روايت حديث نقل کړی، وايي: موږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره د یو انصاري جنازې ته لاړو، کله چې هديرې ته ورسېدو، د قبر لحد لا تيار شوی نه و، رسول الله صلی الله علیه وسلم کېناست موږ هم له هغه چاپېره داسې غلي ناست وو، گوا چې پر سرونو مو مرغان ناست دي.

د رسول الله صلی الله علیه وسلم په لاس کې یو لرگی و، چې ځمکه یې پرې گروله، بیا یې سر اوچت کړ او ویې ویل: ((اَسْتَعِیْذُوا بِاللّٰهِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ.)) يانې: پناه غواړئ په الله تعالی سره د قبر له عذاب نه.

دا یې دوه یا درې ځلې وویل، بیا یې وویل: د مؤمن بنده چې کله له دنیا سره اړیکه پرې کېږي او اخرت ته یې مخه کېږي، له اسمان څخه ورته داسې سپین مخې پرېښتي راشي، چې مخونه به یې د لمر په څېر روښانه ځلېږي او

هغوی سره جنتي کفن او جنتي خوشبويي هم وي، تر دې چې د سترگو نظر په اندازه لرې (له مؤمن بنده څخه) وړاندې کېږي، بيا ملک الموت يانې د مرگ پرېسته يې څنگ ته راشي او سرته نېرېدې يې کېږي، بيا ورته وايي: ای پاکه روحه! د الله تعالی د بښنې او رضامندی لور ته راوځه. رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: روح يې داسې په اسانۍ سره له بدنه راووځي، لکه د اوبو څاڅکۍ چې د مشک له خولې نه راوځي، د مرگ پرېسته يې چې کله روح واخلي، د سترگو د رڼې په اندازه هم د ده په لاس کې نه پاتې کېږي، تر دې چې د پرېستو هغه بله ډله يې له دې واخلي، بيا يې د جنت په کفن کې ونغاړي او پر جنتي خوشبويي يې خوشبويه کړي او د مشکو په څېر داسې خوشبويه وږمې ترې پورته کېږي، چې د ځمکې ټول مخ يې نيولی وي.

بيا د ده روح مخ پورته وړي، د ده روح چې د پرېستو په هره ډله ورته پروي، هغوی وايي: دا ښکلې روح د چا دی؟ دوی ورته وايي: دا د فلانکي د فلانکي د زوی روح دی، چې په دنيا کې به خلکو په ښايسته نومونو نومووه، تر دې

چې د دنيا اسمان ته يې ورسوي، پرېستې به د ده د روح لپاره د اسمان د دروازې د خلاصولو غوښتنه وکړي، دروازه به ورته پرانیستل شي.

د هر اسمان پرېستې يې تر هغې بل نېرېدې اسمانه پورې د درناوي په توگه بدرگه کوي، تر دې چې اووم اسمان ته يې ورسوي، بيا به الله تعالی ووايي: (اَكْتُبُوا كِتَابَ عَبْدِي فِي عِلِّيْنِ، وَأَعِيدُوهُ إِلَى الْأَرْضِ، فَإِنِّي مِنْهَا خَلَقْتُهُمْ، وَفِيهَا أُعِيدُهُمْ، وَمِنْهَا أَخْرَجْتُهُمْ تَارَةً أُخْرَى)

يانې: زما د بنده عملنامه په عليين کې وليکئ او بېرته يې ځمکې ته واپس کړئ؛ ځکه دوی ما له همدې ځمکې څخه پيدا کړي، همدې ته به يې بېرته راگرځوم او له همدې څخه به يې بيا راوباسم.

رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: بيا به يې روح بدن ته وروگرځول شي، دوه پرېستې به ورته راشي، دی به قبر کې راکېنوي، دواړه به ورته وايي: (مَنْ رَبُّكَ؟) يانې: رب دې څوک دی؟

دی به وايي: (رَبِّيَ اللَّهُ) رب مې الله تعالی دی.

بيا به ورته وويل: (مَا دِينُكَ؟) دين دې څه دی؟
 دی به ووايي: (دِينِي الْإِسْلَامُ) دين مې اسلام دی.
 بيا به وپوښتل شي: دا سپړی څوک دی، چې په تاسې
 کې استول شوی و؟
 دی به ووايي: (هُوَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) دا
 رسول الله صلى الله عليه وسلم دی.
 پرېستې به ترې پوښتنه وکړي: (وَمَا عِلْمُكَ؟) څنگه پوه
 شوي؟

دی به ووايي: د الله تعالى کتاب مې ولوست، ايمان مې
 پرې راوړ او د هغه رېښتینولي مې ومنله!
 د اسمان له لوري به یو غږ کوونکی اواز وکړي: (أَنْ
 صَدَقَ عَبْدِي، فَأَفْرِشُوهُ مِنَ الْجَنَّةِ، وَأَلْبِسُوهُ مِنَ الْجَنَّةِ،
 وَافْتَحُوا لَهُ بَابًا إِلَى الْجَنَّةِ) يانې: زما بنده رښتیا وويل،
 جنتي فرش ورته وغوړوئ، جنتي جامې ورواغوندي او د
 جنت لور ته ورته یوه دروازه پرانېزي.

رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل: بيا به د جنت
 هواگانې او خوشبويي ورته راځي او د سترگو د نظر په

اندازه به يې ورته قبر پراخه کړای شي، يو داسې کس به
 ورته راشي، چې د ښکلي مخ خاوند به وي، ښايسته جامې
 به يې پرتن وي، ښکلي خوشبويي به ترې اوچتېږي.
 وبه وايي: پر هغه څه زېږی درکوم، چې نن به تا خوشاله
 کړي؛ دا هغه ورځ ده، چې له تا سره يې وعده شوې ده.
 دی به ورته ووايي: ته څوک يې؟ ستا له مخه خو خیر
 معلومېږي، د خیر مخ دی.

هغه خوش رنگه کس به ووايي: (أَنَا عَمَلُكَ الصَّالِحُ) زه ستا
 ښک عمل یم.

دی به ووايي: ای ربه! قیامت راوله، ای ربه! قیامت
 راوله، تر هغې چې خپلې کورنۍ، مال، اهل و عیال ته لاړ
 شم.

بيا رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل: د کافر بنده چې
 کله له دنیا سره اړیکه پرې کېږي او آخرت لور ته يې مخه
 کېږي، د اسمان له لوري د پرېستو یو ډله راشي، چې تور
 مخونه به لري، له هغوی سره به یوه بدرنگه کمپله وي.

له ده نه د سترگو د نظر په اندازه لرې به کېني، بيا به
 ملک الموت راشي، تر دې چې سرته نېږدې يې کېني.

ورته وايي به: ای خبیثه (پلیته) روحه د الله تعالی د غضب او ناخوښۍ لور ته راوځه.

د هغه روح به په بدن کې خور شي او پربښتې د هغه روح په دومره سختۍ سره راوباسي، لکه اغزي لرونکی سیخ، چې له لمدو وړیو څخه وویستل شي.

کله یې چې روح واخلي، د سترگو د رپ په اندازه یې هم د ده په لاس کې نه پرېږدي، تر دې چې په ممسوح (کمپل) کې یې ونغاړي او له هغه څخه د مردارې په څېر دومره سخته بدبويي خوره شي، څومره چې د ځمکې پرمخ موندلای شي.

بیا یې مخ په بره وړي، د پربښتو پر هر ډله چې ورته پري، پربښتې به وايي: دا پليت روح د چا دی؟

دوی به ورته ووايي: دا فلانکی د فلانکي زوی دی، چې په دنیا کې به پر بدو نومونو یادېده.

تر دې چې د دنیا اسمان ته به یې ورسوي، د دروازې د خلاصولو غوښتنه به وکړای شي، خو د اسمان دروازه به دغه روح ته خلاصه نه شي.

بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم دا ایت:

(لَا تُفْتَحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلْجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ) ولوست.⁽¹⁾

ژباړه: ((د هغو لپاره به د اسمان دروازې هېڅکله خلاصې نه شي، جنت ته د هغو تگ دومره ناممکن دی، لکه د ستني له سپم (سوم) څخه د اوبښ تېرېدل.))

بیا به الله تعالی ووايي: (اَكْتُبُوا كِتَابَهُ فِي سَجِّينٍ فِي الْأَرْضِ السُّفْلَى، فَتَطْرَحُ رُوحُهُ طَرَحًا) يانې: زما د بنده عملنامه د ځمکې تر ټولو لاندینۍ برخې (سجین) کې ولیکئ، بیا به یې روح په ځمکه کې راوویستل شي ...

بیا یې دا ایت: (وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ) ولوست.⁽²⁾

ژباړه: ((او څوک چې له الله تعالی سره شریک ونیسي، نو داسې وگڼه، چې هغه له اسمانه راوغورځېده، اوس به یا هغه الوتونکی په الوزولو وتښتوي یا به یې باد داسې ژور

1- سورة الاعراف، ایت: ٤٠.

2 سورة الحج، ایت: ٣١.

خای ته یوسي، وبه یې غورځوي چې هلته هغه ذرې ذرې
لاړ شي.)

بیا به یې روح بدن ته واپس کړای شي، دوه پرېستې به
ورته راشي، په قبر کې به یې راکېنوي، دواړه به ورته
ووايي: (مَنْ رَبُّكَ؟) یانې: رب دې څوک دی؟

دی به ورته ووايي: (هَاهُ هَاهُ لَا أَدْرِي) یانې: هاه... هاه...
زه نه پوهېږم.

دواړه به ورته ووايي: (مَا دِينُكَ؟) یانې: دین دې څه
دی؟

دی به ورته ووايي: (هَاهُ هَاهُ لَا أَدْرِي) یانې: هاه... هاه... زه
نه پوهېږم.

بیا به ورته ووايي: دا کس (محمد صلی الله علیه وسلم)
څوک دی، چې په تاسې کې لېږل شوی دی؟

دی به ورته ووايي: (هَاهُ هَاهُ لَا أَدْرِي) یانې: هاه... هاه...
زه نه پوهېږم.

یو اواز کوونکی به له اسمان نه اواز وکړي: (أَنْ كَذَبَ،
فَأَفْرَسُوا لَهُ مِنَ النَّارِ، وَافْتَحُوا لَهُ بَابًا إِلَى النَّارِ، فَيَأْتِيهِ

مِنْ حَرِّهَا، وَسَمُومِهَا، وَيُضَيِّقُ عَلَيْهِ قَبْرُهُ حَتَّى تَخْتَلِفَ
فِيهِ أَضْلَاعُهُ، وَيَأْتِيهِ رَجُلٌ قَبِيحُ الْوَجْهِ، قَبِيحُ الثِّيَابِ،
مُنْتِنُ الرِّيحِ).

یانې: دروغ یې وویل، د اور فرش ورته وغوړوئ او
دوزخ لور ته ورته دروازه خلاصه کړئ، چې له هغې څخه به
ورته د دوزخ تاو او گرمي راځي، قبر به پرې راتنگ کړای
شي، تر دې چې یوه پوښتی به یې په بلې هغې کې
ننوخې، بیا به ورته یو بدرنگ او د بدرنگو جامو والا بدبویه
سړی راشي، وبه وایي: پر هغه بد خبر زېږی درکوم، چې تا
به ډېر خپه کړي، دا ستا لپاره هغه ورځ ده، چې له تا سره
یې وعده کېدلای شوه.

قبر والا به ورته ووايي: ته څوک یې؟ ستا مخ خو په شر او
بدی راتلل کوي.

هغه بدرنگه او بدبویه سړی به ورته ووايي: (أَنَا عَمَلُكَ
الْخَبِيثُ) یانې: زه ستا ناوړه او بد عمل یم.

دی به ووايي: ای الله تعالی قیامت مه راوله.⁽¹⁾

د ازمويښي پاڼه

امام قرطبي رحمه الله وايي:

((چې له ځينو احاديثو څخه څرگندېږي، چې د قبر پوښتنې به درې درې ځلې کېږي، مگر نور روايات په دې کې چوپ دي، مگر د شمېر لحاظ پکې ساتل شوی، په دې مانا، چې د خلکو پر بنسټ به د پوښتنو په شمېر کې توپير وي.

حکۀ طاؤس رحمه الله ويلي: مړی تر اوو ورځو پورې ازمويښه کې وي.))⁽¹⁾

امام قرطبي رحمه الله دا خبره هم ياده کړې، چې پوښتنې به په د توحيد، رسالت، دين يانې د عقايدو مضمون کې وي.

اسلامي عالمانو ليکلي: چې امتحان اخيستونکې پرېښتې به د ډېری رواياتو په تاييد دوه تنه وي، چې يو يې په نکير او بل يې په منکر نومول شوی، دا حکۀ چې شکل يانې بڼه به يې په بشپړ ډول د نورو مخلوقاتو په څېر نه وي، جلا شکلونه به لري، منکر او نکير په دې مانا، چې قبر والاوو ته

به ډېر نااشنا وي، د احاديثو پر بنسټ د مؤمن لپاره به د ازمويښي ډگر ډېر سخت نه وي او له نااشنا ازمويښه اخيستونکي نه به هم نه ډارېږي، خو بدعمله او منافق به يې په ليدلو خپل حواس له لاسه ورکوي.

علامه ابن حجر رحمه الله ويلي: مړی به په قبر کې کېږي او بيا به ترې د عقايدو مضمون کې پوښتنې پيلوي. دی زياتوي، چې د ازمويښي پرمهال به مړي ته هماغه خپل روح راگرځي، مگر داسې څرگندېږي، چې روح د بدن برنۍ برخې ته راځي.

نوموړي عالم دا خبره هم روښانه کړې، چې دا خبره ناسمه ده، چې په قبر کې مړي ته محمد مصطفی صلی الله عليه وسلم خپله راځي.

او هغوی چې حديث کې د (هذا الرجل) کلمو نه استدلال کوي، استدلال يې ناسم دی.

دا د عالم برزخ د ځانگړې نړۍ پورې اړه لري، چې ازمويښه اخيستونکي پرېښتې به د الله تعالی د حکم مطابق له مړي څخه د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم په اړه

انځوريزه پوښتنه کوي او که څنگه پر دې الله تعالى ښه پوهېږي.

علامه ابن حجر رحمه الله دا هم ويلي: ((په قبر کې به له ماشومانو نه پوښتنې نه کېږي، ځکه چې پوښتنې له مکلف انسان څخه کېږي او کوچنيان مکلف نه دي.))

د ازمويښې ژبه

علامه ابن حجر رحمه الله ويلي، چې د حديث له ظاهر نه معلومېږي، چې په قبر کې به د سوال او ځواب ژبه عربي وي، پوښتنې او ځوابونه به دواړه په عربي ژبه وي. دا هم شونې ده، چې له هر چا څخه به د هغوی په ژبه پوښتنې وشي (الله تعالى ښه پوهېږي).

پينځم څپرکي

په قبر کې روح بدن ته څنگه راځي؟!

علامه عبدالسلام د سورة الزمر د ۴۲ ايت په تفسير کې په دې اړه د نورو مفسرينو او محدثينو په حواله ليکلي:

(اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَىٰ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾ سورة الزمر.)

ژباړه: ((هغه همدغه الله دی، چې د مرگ په وخت کې ساگانې اخلي او څوک چې لا تراوسه پورې نه دی مړ شوی، د هغه روح په خوب کې قبض کوي، بيا چې هغه د مرگ فيصله پر چا نافذوي، هغه ساتي او د نورو ساگانې تر يو ټاکلي وخت پورې بېرته (جسدونو ته) لېږي، په دې کې غټې ښانې دي د هغو کسانو لپاره چې غور او فکر کوونکي دي.))

جمهور عالمان د براء بن عازب رضی الله عنه د حديث له امله چې ابوداود او امام احمد رحمهم الله عليهم روايت

کړی، د دې قایل دي، چې روح به قبر کې بدن ته راگرځي.

او ابو محمد بن حزم ويلي: چې هېچا دا روايت نه دی کړی، چې قبر کې روح بدن ته واپس کېږي، پرته له منهال بن عمرو نه او هغه قوي نه دی.

او دا ایت: (وَكُنْتُمْ أََمْْوَآءًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ⁽¹⁾)

او بيا يې ترې منصوبي او معجزانه ځايونه جدا کړي دي، مگر علامه ابن القيم الجوزي رحمه الله د ابوداود شرح کې په تفصيل سره دا خبره ذکر کړې، ويلي يې دي: په کوم حديث کې چې بدن ته د روح د راگرځېدلو مسئله ذکر شوې، په دې چې ابوحاتم بستي او ابن حزم کومه جرح کړې، هغه جرح صحيح نه ده او ابوموسی اصفهاني ويلي دا حديث حسن دی، هر کله چې دا روايت ثابت دی. نو د دې ایت د سورة بقرې سره موافقت څرنگه دی؟ دې کې يو قول دا دی، چې علامه الوسي رحمه الله په روح المعاني کې غوره کړی، چې روح په قبر کې زوړ بدن ته نه واپس

کېږي؛ بلکې مثالي بدن ته ورننوخې او پر دې يې هغه حديث په دليل کې ذکر کړی، چې د ((شهيدانو روحونه د شنو مرغانو په ججورو کې اچول کېږي او جنت کې گرځي راگرځي)).

دويم قول دا دی، چې ابن القيم په شرح د ابوداود کې ذکر کړی، چې واپسي د روح بدن ته په قبر کې عاريضي وي، په دې سره په قبر کې همېشني ژوند نه حاصلېږي او ابن عبدالهادي په الصارم المتکي کې ويلي، چې په قبر کې بدن ته د روح ورگرځېدلو سره حقيقي ژوند نه حاصلېږي او دا له مرگ سره منافع او ضد نه دی، يانې دغه واپسي له متشابهاتو نه ده، پر حقيقت يې نه پوهېږو؛ مگر ايمان پرې لرو، د همدې امله ملا علي قاري په (المركات- صفحه ۱۹۸، لومړي ټوک) کې ذکر کړي، چې امام ابوحنيفه رحمه الله په قبر کې بدن ته د روح راگرځېدلو په مسئله کې توقف کړی دی او دارنگه يې په (۲۰۳مخ، لومړي ټوک کې) ذکر کړي، چې تعلق د روح د بدن له مړي سره په طريقه د حلول سره نه دی، د همدې تحقيق پر بنسټ د دې ایت

(فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الَمَوْتَ) د راځرځېدلو سره هېڅ منافات نشته او له هغې نه انکار کول مناسب نه دي.⁽¹⁾

د قبر عذاب په قرآني هینداره کې

د قبر د عذاب شتون او د هغه منل ایماني عقیدوي مسئله ده، که څوک د قبر له عذاب یا په قبر کې له عذاب نه انکار کوي، په حقیقت کې د قرآن کریم او نبوي احادیثو انکار کوي او له یادو دوه اصولونو څخه انکار څرګند کفر دی. که څه هم چې د قرآن کریم په ډېری ایاتونو کې په څرګندو یا اشاروي ډول سره د قبر د عذاب ثبوت او شتون معلومېږي، دلته یې د بېلګې په توګه یوازې څو نمونې را اخلو:

(وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى) ﴿١٢٤﴾ قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمَى وَقَدْ كُنْتُ بَصِيرًا ﴿١٢٥﴾ (سورة طه)

ژباړه: ((او څوک چې زما له ((ذکر)) د نصیحت له درس، نه مخ واړوي د هغه لپاره به په دنیا کې تنګ ژوند وي او د

قیات په ورځ به موږ هغه ږوند راپاڅوو. هغه به ووايي: "پروردگار! په دنیا کې خو زه سترګور وم، دلته دې ولې ږوند را پاڅولم؟".

دې ایت کې له ذکر نه کتاب الله، حق دین او د رسول الله صلی الله علیه وسلم سنت مراد دي.

امام قرطبي رحمه الله هم دې ته اشاره کړې ده او له تنګ ژوند نه مراد د دنیا ژوند او یا د قبر عذاب دی.

همدا خبره له ابوسعید الخدری، ابو هریره او ابن مسعود رضی الله عنهم څخه هم روایت شوې ده.

د (معيشة) لفظ کې اشاره ده، چې د خوراک، څښاک، ټولې اسانتیاوې به لري، د دنیا له خوندونو به برخمن وي؛ مګر زړه به یې تنګ وي، پر غمونو او پرېشانیو به اخته وي او قبر به یې هم تنګ وي.

(وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَلِكَ وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٧﴾ (سورة الطور)

ژباړه: ((او د هغې نېټې د عذاب له راتگ نه مخکې هم د ظالمانو لپاره یو بل عذاب دی، خو له دوی نه زیاتره نه پوهېږي.))

تفسیر جواهر القرآن لیکلي: ((د دې نه جنگ بدر کې قید، وچکالي او د قبر عذاب مراد دی.))
 (النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ ﴿٤٦﴾ سورة المؤمن (غافر))

ژباړه: ((د دوزخ اور دی چې هغه ته سهار او ماښام (په عالم برزخ کې) هغوی وړاندې کولی شي او کله چې د قیامت ساعت راشي نو امر به وشي چې آل فرعون ډېر سخت عذاب ته ورننېسي.))

دا هم له قرآني هیندارې څخه د قبر پر عذاب دلیل دی.
 (كَأَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣﴾ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٤﴾ سورة التكاثر)

ژباړه: ((هېڅکله داسې نه ده ډېر ژر به تاسې پوه شئ. بیا (واورئ چې) هېڅکله داسې نه ده ډېر ژر به تاسې پوه شئ.))

په لومړي ځل کې اشاره ده، وخت د ځنګدن ته، چې په هغه وخت کې به یې پر خپلې غلطۍ یقین راشي او په دویم کې اشاره ده، د قبر عذاب ته.

علامه ابن قیم رحمه الله دا قول په بدائع التفسیر کې د حسن، مقاتل او عطاء رحمهم الله علیهم او ابن عباس رضی الله عنه په روایت کړی دی. او ابن قیم رحمه الله دې قول ته په پینځو وجو سره ترجیح ورکړې ده.

او حدیث د ترمذي چې د علي رضی الله نه یې نقل کړی، هغه ویلي: ((چې موږ د قبر په عذاب کې شک کاوه، تر دې پورې چې دا سورت نازل شو.))⁽¹⁾

او ابوهریره رضی الله عنه ویلي: ((پر کافر به قبر دومره راتګ کړای شي، چې یوه پوښتی به یې په بلې کې ننوځي او همدا تنګ ژوند دی.))⁽²⁾

1 - تفسیر احسن الکلام، ټوک: ۹، مخ: ۴۰۱.

2 - التذکره فی احوال الموتی وامور الآخرة، مخ: ۱۲۱.

د قبر عذاب له څه سرچینه اخلي؟!

ابوبکر بن ابی شیبه د ابو هريره رضی الله عنه په روایت حدیث نقل کړی، رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: ((د قبر ډېری عذاب له تشو بولو څخه وي.))
دا په دې مانا چې څوک د تشو بولو له څاڅکو څخه ځان نه ساتي او په دې برخه کې یې غوري کوي، د قبر پر عذاب به اخته کېږي.

امام بخاري او امام مسلم رحمهم الله علیه د رئیس المفسرين ابن عباس رضی الله عنه په روایت حدیث نقل کړی، دی وايي: ((رسول الله صلی الله علیه وسلم پر دوو قبرونو ورتېر شو، ویې ویل: دې دواړو ته عذاب ورکول کېږي او په داسې لوی څیز کې عذاب ورکول کېږي، چې (ډېری خلک یې لوی نه گڼي).))

له دوی څخه یو تن به د نیممت (چغلی) دنده سرته رسوله یانې د یو کس خبره به یې یو او د هغه بل کس خبره به یې ده ته رسوله او دې بل به د تشو بولو نه ځان نه ساته، رسول الله صلی الله علیه وسلم د ونې یوه شنه څانگه راوغوښتله، هغه یې په منځ کې دوه ځایه کړه، نیمه هغه یې

د یو پر قبر او نیمه نوره یې د هغه بل پر قبر وتومبله، بیا یې وویل: کېدای شي له دې دواړو څخه د قبر عذاب سپک کړای شي، تر هغې چې دا دواړه شپې وي.))
طحاوي د عبدالله بن مسعود رضی الله عنه په روایت حدیث نقل کړی، رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: ((الله تعالی د خپلو بنده گانو نه د یو بنده په اړه په قبر کې د هغه د عذاب حکم ورکړ، چې دا کس دې سل درې ووهل شي.

د همدې بد خبر له امله هغه الله تعالی ته سوالونه او دعاگانې پیل کړې، تر دې چې یوه دره ورته پاتې شوه، چې د یوې درې له امله یې قبر د اور نه ډک شو، کله چې ترې د اور لمبې پورته شوې او په خپل هوش کې راغی، ویې ویل: ولې مو په درو ووهم؟

ورته وویل شو: ټا به له اودس پرته لمونځ کاوه او پر مظلوم تېر شوی وې او د هغه مرسته دې نه وه کړې.⁽¹⁾

امام ابوداود رحمه الله د انس بن مالک رضی الله عنه په روایت حدیث نقل کړی، رسول الله صلی الله علیه وسلم

ويلي: ((د معراج په شپه مې پر داسې خلکو تېرېدل وشو، چې د مسو نوکان يې لرل او خپل مخونه او سينې يې پرې راشکولې، ما جبرائيل عليه السلام وپوښته، دا څوک دي؟ جبرائيل عليه السلام راته وويل: دا هغه کسان دي، چې دنيا کې د خلکو غوښې خوري او د هغوی په اعراضو (شخصياتو) کې په خبرو اترو بوخت وي.

حديث کې د مسلمانانو سپکاوی د هغوی په شخصياتو کې ځان بوخت ساتل په داسې طريقه چې پر هغوی ملنډې وهلی شي، د هغوی د غوښو له خوراک سره تشبيه شوي. څرنگه چې قرآن کریم کې د مسلمان غيبت د مړ مسلمان ورو د غوښو له خوراک سره تشبيه شوې دي، ځکه چې غيبت د انسان شخصيت قصابي کېږي او شخصيت يې سپک او شيندل کېږي، څرنگه چې دوی د خلکو غوښې خوړلي، همداسې به دوی د قيامت په ورځ د ميسو په نوکانو له خپلو سينو او مخونو غوښې راشکوي او دا به دوی لپاره عذاب او کړاو وي.

د قبر عذاب

(النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ ﴿٤٦﴾ سورة المؤمن)

ژباړه: ((د دوزخ اور دی، چې هغه ته سهار او ماښام (په عالم برزخ کې) هغوی وړاندې کولی شي او کله چې د قيامت ساعت راشي، نو امر به وشي چې آل فرعون ډېر سخت عذاب ته ورننېسي.))

د دې ایت نه ډېرو مفسرينو محدثينو او د عقایدو عالمانو استدلال کړی، چې د قبر عذاب حق دی.

امام بخاري رحمه الله په ترجمة الباب عذاب قبر کې دا ایت ذکر کړی دی، په دې اړه لومړۍ ضروري خبره دا ده، چې په ډېرو صحيحو احاديثو کې د قبر د عذاب لفظ راغلی او عذاب فی القبر هم راغلی، د بېلګې په توګه ((إِنَّهُمَا لَيُعَذَّبَانِ فِي قُبُورِهِمَا ...))⁽¹⁾

ياني قبورهما کلمه پر دې دليل دی، چې په قبر کې عذاب شته، نو له دې تعبير نه انکار کول گمراهي ده.

1- (إِنَّهُمَا لَيُعَذَّبَانِ فِي قُبُورِهِمَا، وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ؛ كَانَ أَحَدُهُمَا يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ، وَالْآخَرُ لَا يَنْقِي الْبَوْلَ) المنتخب من مسند عبد بن حميد ت صبحي السامرائي (ص: 210)

مگر تفصیلي څرنگوالی د هغې زموږ له شعور او علم نه پورته دي، ځينې هغه تفصيلات چې په صحيح احاديثو کې راغلي، لکه: پوښتنه او ځواب کول، د هغې لپاره د مړي کېنول، د چا لپاره د قبر پراخوالی او د چا لپاره تنگوالی، د مرغیو په گېډو او ججوړو کې د روح اچول او داسې نور، د دې منل ضروري دي. بيا د اهل السنه والجماعت د عالمانو په دې کې دوه قوله دي، لومړی دا چې عذاب پر روح په خپل مستقر کې او پر بدن په خپل ځای کې، برابره خبره ده که روغ او سالم او که ذرې ذرې د حیواناتو په گېډو کې، که په سمندر کې وي او که ایرې شوی وي او داسې نور....

او بدن ته الله تعالی دومره ژوند ورکړی، چې د عذاب احساس کولای شي، مگر د روح تعلق او اړیکه له بدن سره، پر دې صریح صحیح دلیل نشته. (دا چې روح څنگه بدن ته راگرځي، په دې به وروسته تر ځانگړي سرليک لاندې بحث وکړو).

دویم قول دا دی، چې عذاب یوازې په روح دی؛ مگر په شرط د مثالي جسد سره، چې پر هغې دا حدیث ((چې د

مؤمن روح به د مرغیو په څېر د جنت ونو پورې نښتی وي.)) دلالت کوي او د عذاب اړیکه له اصل بدن سره نشته. په دې کې لومړی قول صحیح دی، که چېرې پوښتنه وکړای شي، چې دا ایت مکي دی او د امام احمد بن حنبل رحمه الله حدیث کې راغلي، چې د قبر عذاب نشته. هو! څه وخت وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم ته د قبر د عذاب په باره کې وحې وکړای شوه او دا حدیث وارد (راغلی) په مدینه منوره کې، نو چې په مکه کې الله تعالی دا ایت رالېږلی و او په دې کې د قبر د عذاب اثبات و، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم انکار ولې کاوو.

د دې ځواب ابن کثیر رحمه الله په لاندې طریقو سره کړی، لومړی ځواب: په دې ایت سره یوازې د روح وړاندې کېدل پر اور په برزخ کې ثابت دي او دا دلالت نه کوي، چې بدن سره د عذاب اړیکه نشته او که نه نو بدن لپاره د عذاب حاصلېدل د دې ایت له نزول نه وروسته په احادیثو سره ثابت شو.

دویم ځواب دا دی، چې ایت یوازې دلالت کوي په عذاب د کافرانو او له دې نه د مؤمن عذاب په قبر کې نه

ثابتېده او په احاديثو سره عذاب د مؤمنانو گناهکارانو ثابت شو.

درېيم ځواب دا دی، چې ايت دلالت کوي، په عذاب د روحونو باندې او په احاديثو کې عذاب د بدنونو هم ثابت شو.⁽¹⁾

د قبر عذاب حق دی!

د اهل سنت والجماعة د فقهاوو عقیده ده، چې د قبر عذاب حق دی، څرنگه چې نېکو مؤمنانو ته په قبر کې آرام او خوشالي وي او تر قیامته به د بڼکلي برزخي ژوند نه گټې پورته کوي، همدارنگه کافرانو او بدکارانو ته په قبر کې عذاب ورکول کېږي او دا په صحيح احاديثو کې ثابت دي. عائشه رضی الله عنها ته یوه یهودی مېرمن راغله او له هغې سره یې د قبر د عذاب یاد وکړ، بیا یې ورته وویل: الله تعالی دې د قبر له عذاب نه پناه درکړي.

عائشې رضی الله عنها په دې اړه له رسول الله صلی الله علیه وسلم نه پوښتنه وکړه، هغه مبارک صلی الله علیه وسلم وویل: هو؛ د قبر عذاب حق دی.⁽¹⁾

ابو سعید رضی الله عنه د حدیث راوي دی، رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: ((پر کافر په قبر کې نهه نوي ښاماران مقررولی شي، چې تر قیامته پورې به کافر چیچي، هغه داسې نااشنا زهر لري، که چېرې یو ښامار هم پر ځمکې پوکی ووهي؛ نو د ځمکې پرمخ به شین بوتی رابنکاره نه شي)).⁽²⁾

د شیخ القرآن سردارولي د خولې خبره راته د دې حدیث په اړه مولانا اجرالدین کوله، چې (۹۹) ښاماران به پرې د دې له امله مقررېږي، چې دغه کافر د الله تعالی د (۹۹) اسماء الحسنی نومونو نه انکار کړی و.

زید بن ثابت رضی الله عنه وایي: یوه ورځ رسول الله صلی الله علیه وسلم پر خپلې قچر سپور و، د بنو نجار قبیلې یو باغ ته یې تشریف یوړ، موږ ورسره هم د لارې ملګري وو، ناڅاپه د رسول الله صلی الله علیه وسلم قچر ټوپونه کړل، وترېده، دومره وترېده چې نېرېدې وه رسول الله صلی الله علیه وسلم ترې نه غورځېدلی وای، هلته پینځه یا شپږ قبرونه وو،

1- مرنے کے بعد کیا ہوگا، مخ: ۳۷، مولانا محمد عاشق الہی بلند شہري، اردو.

2- د حدیث سند صحیح دی.

1- تفسیر احسن الکلام، ټوک: ۷، مخ: ۳۹۷.

رسول الله صلى الله عليه وسلم پوښتنه وکړه: څوک د دې قبرونو والا پېژني؟

يو کس وويل: زه يې پېژنم.

رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل: دوی کله مړه شوي؟

هغه کس وويل: د جاهليت په زمانه کې.

رسول الله صلى الله عليه وسلم وويل: انسانانو ته په قبرونو کې عذاب ورکول کېږي، که ماته دا وېره نه وي، چې تاسې به د مړو ښخول پرېږدئ، الله تعالى نه به مې غوښتي وای، چې تاسې ته يې هم د دوی د قبر د عذاب څه برخه اورولی وای، کوم چې زه اورم.⁽¹⁾

گرز

براء بن عازب رضی الله عنه وايي: له رسول الله صلى الله عليه وسلم سره يوې جنازې ته لاړو... رسول الله صلى الله عليه وسلم د حديث په اوږدو کې وويل: کله چې د يو مؤمن بنده روح ووځي، هغه روح ته ټولې پېښې د ښې

دعاگانې کوي، هغه که په اسمان کې وي او که د ځمکې او اسمان په منځ کې وي.

د اسمان دروازې د هغه روح ته پرانيستلای شي، د هرې دروازې والا، الله تعالى ته دا دعاگانې کوي، چې د دغه مؤمن بنده روح دې د هغوی له لوري بره لاړ شي.

د حديث په پای کې يې وويل: يانې په هغه برخه کې چې د بدعمله انسان سره په قبر کې څه چال-چلند کېږي، الله تعالى پر کافر، مشرک بنده يوه ږنده، کينه او گونگه پېښته مقررې کړي، د هغه په لاس کې داسې ميرزبه (گرز) وي، که چېرې پر هغه غر ووهل شي، خاورې به وگرځي، پر هغه گرز به دغه بد عمله انسان ووهل شي، چې د هغې له امله به يې بدن خاورې شي، بيا به يې الله تعالى خپل هغه حالت ته وروگرځوي، څنگه چې و.

بيا به پېښته بل داسې گوزار ورکړي، (چې دومره به يې ودرېږي) چې د ثقلينو (انسانانو او پېريانو) پرته به يې هر څه چنې واوري.

براء رضی الله عنه وایي: بیا به د دوزخ په لور ورته یوه دروازه وکړای شي او د اور فرش او بستر به ورته وغوړولای شي.

سفیان ثوري رحمه الله د خپل پلار نه، هغه له خيځمه او خيځمه له براء رضی الله عنه د الله تعالی په دې قول کې: (يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا) ⁽¹⁾ تفسیر کې نقل کړي، چې مراد له دې ایت څخه د قبر عذاب دی. ⁽²⁾

قبر يي له غېږي غورځوي؟

انس رضی الله عنه د حدیث راوي دی، وایي: چې یو کس د رسول الله صلی الله علیه وسلم لیکونکی و، له اسلام منلو وروسته بېرته مشرک شو، رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغه په حق کې ښېرا وکړه، چې ځمکه یې قبول نه کړي.

کله چې مړ شو، ابوطلحه رضی الله عنه یې قبر ته ورغی، گوري چې له قبر نه بهر پروت دی.

هلته نېږدې خلکو نه یې پوښتنه وکړه، چې دا څه خبره ده؟

هغوی وویل: موږ څو څو ځلې دا ښځه کړې، ځمکه یې نه قبلوي، هر ځل مو چې ښځه کړې ځمکې بېرته بهر راغورځولې.

د همدې له امله مو بیا ښځه نه کړ او بهر مو د قبر پر غاړه پرېښود. ⁽¹⁾

1- سورة ابراهيم، ایت: ۲۷.

2- مسند احمد، تفسیر ابن کثیر، ټوک: ۳، مخ: ۶۷۴.

1- مرنه کې بعد کړا هوگا، مخ: ۴۸.

وويل: "دا منع کوونکی دی، دا نجات ورکوونکی دی، چې خپل لوستونکي ته د قبر له عذاب نه نجات ورکوي."⁽¹⁾

شپږم خپرکی

د قبر له عذاب نه نجات ورکوونکی سورت

عبداللہ بن عباس رضی اللہ عنہ ویلي: د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم یو صحابي پر قبر خیمه درولې وه، هغه ته دا پته نه وه، چې دا قبر دی. له قبر نه د:

(تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١﴾ سورة الملك)

لوستلو غږ راتله، چې انسان لوسته. یاد شوی سورت لوستل کېده، تر دې چې ټول سورت یې ترپایه ولوست، هغه صحابي رضی اللہ عنہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ته د دې کیسې یاد وکړ، رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم

1- تفسیر ابن کثیر، ټوک: ٦، مخ: ٢٦٥.

ژغورونکې ډالۍ

عبد بن حميد په خپل (منتخب) کې د عکرمه رضي الله عنه په روايت حديث نقل کړی، چې ابن عباس رضي الله عنهما يو کس ته وويل: داسې حديث درته ډالۍ نه کړم؟ چې ته به پرې خوشاله شې؟ هغه کس وويل: ولې نه.

ابن عباس رضي الله عنهما وويل: "(تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ) يانې سورت الملك لوله، خپلې مېرمن، د کورنۍ غړو، ټولو بچيانو، کوچنيانو او گاونډيانو ته يې هم ورزده کړه.

ځکه دا نجات ورکوونکې يا جگړه کوونکې سورت دی، چې د قيامت په ورځ به د خپل لوستونکي له خوا د خپل رب په وړاندې جگړه او دفاع کوي، له الله تعالى څخه به غواړي، چې ده ته د قبر او دوزخ له عذابونو نه نجات ورکړي، بيا يې وويل: رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي،

زما دا خوښېږي، چې دا سورت زما د هر امتي په زړه کې وي.⁽¹⁾

جابر رضي الله عنه د حديث راوي دی، دی وايي: رسول الله صلى الله عليه وسلم به تر هغې نه ویده کېده، چې (آلَمْ) تنزيل او (تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ) سورتونه به يې لوستي نه و...⁽²⁾

ابوهريره رضي الله عنه د حديث راوي دی، رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلي: په قرآن کریم کې د دېرشو ايتونو والا يو سورت دی، چې د قيامت په ورځ به تر هغې خپل (مينه وال) لوستونکي ته شفاعت کوي، چې بښنه ورته وکړای شي او دا سورة (تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ) دی.⁽³⁾

دوه ورځې، دوه شپې

د کایناتو په نظام او د وختونو په ښکلي لړۍ کې ځينې داسې ورځې او شپې شته، چې له نورو جلا ځانگړنې لري، لکه: د قبر شپه، د جمعي شپه، د واده شپه، د اخرونو

1- تفسير ابن کثير، ټوک: ٦، مخ: ٢٦٦.

2- تفسير ابن کثير، ټوک: ٦، مخ: ٢٦٥.

3- د حديث سند صحيح دی، تفسير ابن کثير، ټوک: ٦، مخ: ٢٦٥.

شپې، د جمعي ورځ، د عرفې ورځ، د عاشورا ورځ او داسې نورې....

انس بن مالک رضی الله عنه ویلي: ((ایا پر داسې دوه و رځو او دوه شپو خبر درنه کړم، چې خلکو د هغې په څېر د ورځو او شپو په اړه څه نه دي اورېدلي؟

لومړی: هغه ورځ چې د الله تعالی له لوري تاته زېری درکوونکی راشي، یا د الله تعالی د رضا او یا له تا څخه د الله تعالی د ناراضیتوب او خپګان خبر درکړل شي.

دویمه: هغه ورځ چې ته په کې د خپل رب حضور ته د عملنامې اخیستلو لپاره حاضرېږي، یا به عملنامه په بني لاس او یا به په کین لاس کې درکول شي.

لومړۍ شپه: هغه چې ته به په قبر کې په لومړي ځل شپه تېرول پیلوي او له دې وړاندې دې پکې هېڅ کله هم شپه نه ده تېره کړې.

دویمه شپه: هغه شپه ده، چې د سحر له سپینې غېږې به یې د قیامت ستره ورځ رانېکاره کېږي.⁽¹⁾

د قبر یاران

ابوهریره رضی الله عنه وایي: کله چې مړی په قبر کې کېښودل شي، نو د هغه نېک عملونه ترې گردچاپېره تاوېږي، که چېرې گناه د هغه د سر له لوري راځي، نو د قرآن کریم د تلاوت ثواب له هغه دفاع کوي او که د پښو له لوري راځي، نو د تهجدو لمونځونه یې دفاع کوي، که د لاسونو له لوري راځي، نو لاسونه وایي: پر الله تعالی سوګند، چې ده به موږ د صدقې او دعا لپاره غزولو، نو د ده لور ته د راتللو لار نشته، که د مخ له لوري راځي، نو د الله ذکر (یاد) او روژه به په خپل معنوي قوت د هغه دفاع کوي، همدارنګه لمونځ او روژه یو لور ته ولاړ وي، وایي: چې که چېرې کوم کمی وي، نو موږ به یې پوره کړو.

لنډه دا، چې د هغه نېک عملونه به قبر والا ته له عذابونو څخه داسې نجات ورکوي، دفاع به یې کوي، لکه څوک چې د خپلې کورنۍ نه غمونه لرې کوي او مخه یې نیسي، له دې وروسته ورته ویل کېږي، چې د الله تعالی برکت دې درباندي وي، په ارام ویده شه، ځکه له تا سره ډېر ښه ملګري (نېک عملونه) دي.

په دې هيله، چې گران قدره لوستونکي به د دنياوي ژوند په څېر د برزخي (قبري) ژوند لپاره هم رښتيني او وفا لرونکي ملگري او دوستان پيدا کړي، تر هغې چې په قبر کې هم بې مينې او بې ياره پاتې نه شي.

د لرې پښتونخوا پياوړی او خوږ ژبی شاعر، چې دا مهال د قبر نړۍ ته تللی، صاحب شاه صابر هم خپل ژوند د خوږو يارانو په غېږه کې گوري:

دا يو څو ياران که نه وي، بيا به نه يم
زما ژوند دغه يو څو خواږه ياران دي

شينکۍ قبر

انس بن مالک رضی الله عنه د حديث راوي دی، رسول الله صلی الله عليه وسلم ويلي: کله چې بنده په قبر کې کېښودل شي، خپل خپلوان، ملگري او نور خلک ترېنه راستانه شي، دی د خلکو د پايزار غږ اوري، بيا دوه پرېښتې ورته راشي.

دی په قبر کې راکېنوي، دواړه ورته وايي: د دې کس په اړه څه وايي؟

رسول الله صلی الله عليه وسلم وويل: مؤمن به په ځواب کې ووايي: (أَشْهَدُ أَنَّهُ عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ).

بيا به ده ته وويل شي، اور کې دې د خپل ځای ننداره وکړه، ستا ځای په اور کې و، مگر الله تعالی تاته د هغه په بدل کې په جنت کې ځای درکړ.

د الله تعالی نبي کریم صلی الله عليه وسلم وويل: دی به دواړه ځايونه گوري.

قتاده رضی الله عنه وايي: دا هم موږ ته ذکر شوي، چې قبر به ورته اويا گزه پراخه کړای شي او قبر به يې د قيامت تر ورځې پورې له شينکۍ او سرسبزۍ نه ډک شي.⁽¹⁾

زه د عمل صالح ځای يم

1- تفسير ابن کثير، ټوک: ۳، مخ: ۶۷۶. صحيح البخاري (98/2)

وايي چې کله د جنتي مېرمنو سرداره فاطمة الزهرا رضي الله عنها له دې نړۍ نه مخ واړوه، سترگې يې پر ابدې خوب ویدې شوې.

د جنازې د لمانځه، تلقين او تجهيز نه وروسته يې د څلورو کسانو علي، حسين، حسن او ابوذر رضي الله عنهم په بدرگه د هغې لاش تر قبره ورساوه، د جنتي مېرمن د جنازې کټ يې د قبر پر غاړه کېښود.

ابوذر رضي الله عنه قبر ته په خطاب کې وويل: قبره! پوهېږې څوک مو درته راوړې؟ دا فاطمة الزهرا رضي الله عنها، د محمد مصطفی صلی الله عليه وسلم گرانه لور ده، د علي المرتضی رضي الله عنه مېرمن او د جنتي زليميانو د سردارانو حسن او حسين رضي الله عنهما مهربانه مور ده.

د قبر نه غيبي اواز پورته شو: ((زه د حسب او نسب ځای نه يم، زه د عمل صالح ځای يم، له مانه يوازې هغه څوک نجات موندلای شي، چې د خير چارې يې ډېرې وي، زړه يې سالم او روغ وي او عمل يې د اخلاص پر گانه سينگار وي.))⁽¹⁾

د قبر ناوې

ابو هريره رضي الله عنه د حديث راوي دی، رسول الله صلی الله عليه وسلم ويلي: ((کله چې سړی په قبر کې کېښودل شي. يا يې وويل: چې ستاسې يو کس په قبر کې کېښودل شي، دوه سپين سترگې پرېښتې ورته راشي، چې يوې ته يې منکر او بلې ته يې نکير وايي. دواړه به ووايي: د دې سړي (محمد صلی الله عليه وسلم) په اړه دې څه ويل؟ دی به ووايي، هغه څه چې ويل يې، يانې وبه وايي، دا د الله تعالی بنده او رسول دی؟

(اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمد عبده ورسوله)

دواړه به ووايي: موږ پوهېدو، چې ته به همداسې و ابي، بيا به ورته قبر اويانگزه په اويانگزو کې پراخه کړای شي، قبر به يې له نور (رڼا) نه ډک کړای شي.

بيا به ورته وويل شي: ویده شه! دی به ووايي: زه به خپلې کورنۍ ته ورشم، چې هغوی خبر کړم؟

پربښتې به ورته ووايي: د هغې ناوې په څېر ویده شي، چې یوازې د کورنۍ هغه غړي یې له خوبه راویښولی شي، چې ده ته گران وي.

تر هغې چې الله تعالی یې د قیامت په ورځ د خپل ارام ځای نه راپاڅوي.

او که قبر والا منافق وي، د پربښتو ځواب کې به وایي، له خلکو نه مې چې څه اورېدل ما به هم هماغه رنگ ویل، بس نه پوهېږم!

دواړه پربښتې به ووايي: موږ پوهېدو چې ته به همداسې وایي، بیا به ځمکې ته ووايي: پرې راټوله! نو له هرې خوا به پرې ځمکې داسې راټوله شي، چې پایله کې به یې یوه پوښتۍ په بله کې ننوځي، ده ته به تر هغې د قبر عذاب ورکول کېږي، چې الله تعالی یې بیا په قیامت کې له ځمکې نه راپورته کړي.⁽¹⁾

شنې خانگې

د امام شافعي رحمه الله د مسلک فقهاء وایي، د قبر خوشبویه کول څه باک نه لري، د حنبله وو او احنافو فقهاء هم ورته خبره کوي.

دا هم مستحب خبره ده، چې پر قبر اوبه وشیندلی شي، همدغه ډول شنې خانگې، ريحان او نور پرې لگول سنت دي. هغه که شين بوتی یا د کبلو د چمن څه برخه وي.

له وچېدلو مخکې له قبر نه د هغې اخیستل پکار نه دي، ځکه شنو خانگو او بوتو کې مړي ته د بښنې غوښتلو او د الله تعالی د ثنا ویلو راز نغښتی دی.

رسول الله صلی الله علیه وسلم یوه شنه خانگه دوه ځایه کړې وه، نیمه یې د یو کس پر قبر او نیمه نوره یې د بل کس پر قبر درولې وه... همدا شان د خپل زوی ابراهیم پر قبر یې اوبه ورشیندلې وي او هم یې پرې واړه واړه کاني ایښي وو.⁽¹⁾

1- الفقه الاسلامي وادلته، ټوک: ۲، مخ: ۴۶۷.

1- ترمذی، ابن کثیر، ټوک: ۳، مخ: ۶۷۸.

اووم خپرکی

درې گونې نړۍ

د ژوند مینه والو!

خوښ یم، چې پر دې حقیقت پوهېږئ، چې د دنیوي ژوند هره شپه د ژوند د دوو نورو پړاوونو لپاره مدرسه ده، دا خبره هم تر ډېرې کچې سمه ده، چې وایي: ((لومړی د وروستي پل دی.))

رښتیا هم داسې ده، ډېر ځلې یو زلمی د ژوندانه نړۍ کې د کوچنیتوب له شېبو د الهام او زده کړې کیسې کوي، دا ځکه چې د تجربې پر مټ روزل شوی وي او د تجربې د پوهنتون محصلان د ژوندانه په چارو کې ډېر بريالي وي. پوهان وایي: ((تجربه هغه پوهنتون دی، چې په ډېره لوړه بیه محصلان روزي.))

او دا حقیقت هم دی، چې هغوی د ژوندانه په لومړي پړاو یانې دنیا کې د الله تعالی د پېژندگلوی، بنده گۍ او د هغه پر وړاندې د غاړه ایښودلو پر عبادتي سینگار مزین وي، هره شپه یې د الله تعالی بنده گۍ د محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم د سنتو په رڼا کې انجام کړی وي، طبیعي ده چې د دنیوي او اخروي ژوند ترمنځ د برزخي نړۍ په غېږه کې به د الله تعالی له فضل او مهربانۍ او لورېنو برخمن وي، د ژوند دویم کور قبر کې به یې د ایمان او عقیدوي مثالونو د رڼا وړانگې خپرې وي او د قبر شپه به یې د نېک عمل په رڼا روښانه او ځلېدونکي وي، د قبر له کړاوونو به په امن کې وي او روحونه به یې له اووه اسمانونو ورېره د علین په مانیزه ماڼۍ کې استوگن کوي.

او هغوی چې د ایمان عقیدې او د دې په رڼا کې د نېکو اعمالو، عقایدو او اخلاقو بې برخې وي، یقیني ده چې دنیوي ژوند به یې هم گډوډ او له ستونزو ډک وي او برزخي نړۍ کې به هم د قبر په شپه کې په تورو تیارو کې ډول ډول عذابونو په ورکولو ځورول کېږي، د قبر په نااشنا او هیبتناک کور کې به پرې د ځمکې نااشنا حشرات،

ښاماران او لږمان گومارل شوي وي او د دنيوي ژوند د لنډو ورځو شپو د مستيو او نافرمانيو غچ به ترېنه اخلي او روحونه به يې د اووه ځمکو لاندې د سجين په زنداني دفتر کې قيد وي.

هوکی گرانو لوستونکو!

د ژوند درېيمه نړۍ چې تلپاتې نړۍ ده، ژوند، نعمتونه او خوندونه يې حقيقي او تلپاتې دي.

هو هغه نړۍ چې يوازې ژوند به پکې د بادشاهۍ پر گدی ناست وي او مرگ به د کایناتو د ستر بادشاه پر امر حلال او قصابي شي.

د آخرت نړۍ ده، چې هر چا سره به د ذرې ذرې په کچه محاسبه کېږي، عدالت به واکمن وي، د ميزان تله به ولاړه وي، پر چا به ظلم نه کېږي، هر چاته به د هغه د ښکې او بدو اعمالو په کچه مکافات او مجازات ورکول کېږي، څوک به د ښي لاس پر عملنامو نازول کېږي او چاته به په چپ لاس کې ورکول کېږي، څوک به ښکېخته اعلانېږي او څوک به بدبخته، چاته به مهربان پيغمبر محمد مصطفی صلی الله عليه وسلم د حوض کوثر سپينو او خوږو اوبو نه

ډک جام ورکوي او څوک به د پرستو له لوري د کوثر له حوض نه شړل کېږي.

څوک به د صراط له خطرناک پل نه د خپلو ښو اعمالو په رڼا کې تېرېږي او ځينې به يې د دوزخ ژورې او هېبتناکې کندې ته د خپلو بدو کړنو له امله ورغورځېږي.

چاته به وويل شي، چې تاسو د جنتيانو ډله کې جنت ته لاړ شئ او چاته به وويل شي، چې تاسې د کافرانو، مشرکانو، منافقانو او مجرمانو په ډله کې دوزخ ته لاړ شئ او دې ته ورته نورې نااشنا پرېکړې به د ژوند په درېيمه نړۍ کې انجامېږي.

په دې هيله چې زما په شمول مې درانه لوستونکي وروڼه او خويندې او په ټوليز ډول مسلمانان د ژوند په لومړۍ، دويمه او درېيمې نړۍ کې ښکمرغه او بريالی شي.

لومړۍ گومبزه

د ښځينه مړي د تابوت يا جنازې پر کټ پرده نيول مستحب عمل دی، ځينې وايي، چې تر ټولو لومړی د ام

المؤمنين زينب بنت جحش رضى الله عنه د جنازې کټ لپاره پرده نيول شوې وه.

او ابن عبدالبر ويلى: فاطمة الزهرا رضى الله عنها د رسول الله صلى الله عليه وسلم لور لومړۍ هغه مېرمن وه، چې په اسلام کې يې د جنازې پرکټ پرده جوړه شوې وه، له دې وروسته بيا د زينب بنت جحش د جنازې کټ د پټولو لپاره پرده نيول شوې وه.⁽¹⁾

فقهاء وايي: دا د يو گومبز په ډول د جنازې پر کټ جوړېږي، ځينې يې د لرگو نه، ځينې يې د خرما له څانگو او ځينې يې د دُرمو نه جوړوي؛ ځکه په دې بڼه ستر راځي.

تر ټولو به لومړۍ زه له قبره پاڅېږم!

امام مسلم رحمه الله د ابې هريره رضى الله عنه په روايت حديث نقل کړى، رسول الله صلى الله عليه وسلم ويلى: (أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَأَوَّلُ مَنْ يَنْشَقُّ عَنْهُ الْقَبْرُ،

1- الفقه الاسلامي وادلته، ټوک: ٢، مخ: ٤٥٢.

وَأَوَّلُ شَافِعٍ وَأَوَّلُ مُشَفِّعٍ).⁽¹⁾ يانې: زه به د قيامت په ورځ د ادم عليه السلام د اولاد سردار يم او تر ټولو لومړۍ به زه له قبر نه پاڅېږم، تر ټولو لومړۍ به زه شفاعت کوم او تر ټولو لومړۍ به زما شفاعت قبلېږي.

امام ترمذي رحمه الله د ابې سعيدالخدري رضى الله عنه په روايت حديث نقل کړى: (أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا فَخْرَ، وَبِيَدِي لِوَاءُ الْحَمْدِ وَلَا فَخْرَ، ... وَأَنَا أَوَّلُ مَنْ تَنْشَقُّ عَنْهُ الْأَرْضُ وَلَا فَخْرَ)⁽²⁾

يانې: زه به د قيامت په ورځ د ادم عليه السلام د اولاد سردار يم او پر دې فخر نه کوم او زما په لاس کې به د حمد بيرغ وي او پر دې فخر نه کوم، ... او تر ټولو لومړۍ به زه د ځمکې له چاودلو سره له قبره پاڅېږم او زه دا خبره د فخر په توگه نه کوم (بلکې د شکر او مننې په ډول يې کوم).

امام احمد بن محمد بن حنبل رحمه الله د بخاري او مسلم په شرط برابر حديث نقل کړى، وايي: ((يوې يهودۍ مېرمنې به د عائشې رضى الله عنه خدمت کاوه، کله به چې

1- صحيح مسلم (4/ 1782).

2- سنن الترمذي ت شاكر (5/ 587).

عائشې رضی الله عنه له هغې مېرمنې سره څه نېکي وکړه او هغه به خوشاله شوه، نو عائشې رضی الله عنها ته به یې داسې دعا کوله: ((الله تعالی دې د قبر له عذاب څخه پناه درکړي.)) عائشه رضی الله عنها وايي، رسول الله صلی الله علیه وسلم کور ته راننوت. ما ترې وپوښتل: ایا د قیامت نه وړاندې د قبر عذاب شته.

هغه وویل: نه؛ ولې دا پوښتنه کوې؟

عائشې رضی الله عنها په ځواب کې وویل: له دې یهودی مېرمنې سره چې کله څه نېکي او یا مرسته وکړم، نو دا راته وايي، چې الله تعالی دې د قبر له عذابه وساته.

رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: یهودیان درواغ وايي او دوی پر الله تعالی تر ټولو لوی درواغ وايي.

بیا چې څومره د الله تعالی خوښه وه، له دې وروسته په کور کې تم شو.

یوه ورځ غرمه مهال په داسې حال کې له کوره ووت، چې جامې یې پر ځان رانغاړلې وې، سترگې یې تکی سرې وې، په اوچت غږ یې خلکو ته داسې وویل: ای خلکو! قبر د تورې شپې د یوې برخې په څېر دی، که چېرې تاسې پر

هغه څه پوه شوئ، چې زه پرې پوهېږم، ډېر به وژاړئ او لږ به وځاندي، ای خلکو! پر الله تعالی د قبر له عذاب نه پناه وغواړئ، ځکه د قبر عذاب حق دی.⁽¹⁾

د مړي هډوکي

که ډېر اهم ضرورت نه وي، د مړي د قبر سپړل او هډوکي یې هاخوا-دېخوا وړل راوړل نه دي پکار.

که چېرې د کوم شرعي مطلب پر بنسټ او د کوم روا هدف په خاطر د مړي هډوکي قبر نه ویستل کېږي، ډېره پاملرنه دې وشي، چې هډوکي یې مات نه شي، ځکه د مړي د هډوکو ماتول گناه ده.

رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي:

((د مړي د هډوکو ماتول په گناه کې داسې دي، لکه د ژوندي انسان هډوکي چې ماتولای شي.))
یا دا چې:

1- د حدیث سند صحیح دی، تفسیر ابن کثیر، ټوک: ۵، مخ: ۴۵۱.

((د مړي د هډوکو ماتول داسې دي، لکه د ژوند پرمهال
يې چې هډوکي ماتولای شي.))

لومړی حدیث ابن ماجه د ام سلمه رضی الله عنها په
روایت نقل کړی. او دویم یې احمد، ابوداود، ابن ماجه د
ام المؤمنین عائشې رضی الله عنها په روایت نقل کړی.⁽¹⁾

کوم هډوکي نه خاورې کېږي؟!

بخاري، مسلم او د حدیثو په نورو کتابونو کې د ابو هريره
رضی الله عنه په روایت حدیث نقل شوی، رسول الله صلی
الله علیه وسلم ویلي: د انسان په بدن کې داسې کوم غړی یا
د غړي برخه نشته، چې نه خاورې کېږي؛ مگر یوازې یو
هډوکي دی، چې په قبر کې نه خاورې کېږي، هغه (عجب
الذنب) یانې د ملا د بېخ هډوکي دی، چې له دې نه به د
قیامت په ورځ د دوباره پیدایښت د لړۍ جوړښت پیلېږي.
د ابوهريره رضی الله عنه په روایت بل حدیث کې
راغلي، رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: د قبر خاورې
د بني ادم هر غړی او هره برخه خوري، پرته له عجب
الذنب یانې د ملا هډوکي نه، چې د انسان پیدایښت هم له
دې ځایه پیلېږي او د دویم ژوند پرمهال به هم د انسان د
بدن فزیکي جوړښت له همدغه ځایه پیلېږي.⁽¹⁾

ابن اثیر رحمه الله په خپل کتاب (النهاية في غريب الحديث والاثار) کې حدیث ذکر کړی: د بني ادم د بدن هره برخه خاورې کېږي، پرته د ملا له هډوکي څخه. او په یو روایت کې راغلي (الا عجب الذنب) مگر د ملا هډوکي.⁽¹⁾

وروسته پیاوړی عالم او څېړونکی ابن اثیر الجزري رحمه الله د دې (عجب الذنب) څېړنه داسې کړې ده: "(عجب) هغه هډوکي ته ویل کېږي، چې د ملا په لاندینۍ برخه کې، کوناتو ته نږدې ساحه کې ځای لري. او په څارویو کې دې برخې ته (عسیب) ویل کېږي، یانې د لکۍ هډوکي یا د ویستو د شنه کېدلو ځای یوه نازکه برخه ده."⁽²⁾

په ټولیزه او ساده اصطلاح کې د لکه لمي هډوکي په نوم پېژندل کېږي.

تعزیه که فاتحه؟!

د مړي لپاره دعا کول او بښنه غوښتل ښه عمل دی او د شرعي تعزیه موده درې ورځې او شپې وي. له دې وروسته مکروه ده؛ مگر د غائب لپاره جواز لري، له درې ورځو هاخوا؛ ځکه پکار نه ده چې په دې سره د مړي کورنۍ ته غم تازه کېږي.

رسول الله صلی الله علیه وسلم ویلي: هېڅ یوې مسلمانې مېرمنې ته دا روا نه دي، چې پر الله تعالی او د اخرت په ورځ ایمان لري، پر مړي له درېو ورځو زیات ویر او خپګان وکړي؛ مگر پر خپل خاوند چې مړ شوی وي، څلور میاشتې او لس ورځې ویر او غم کولای شي.⁽¹⁾

د شوافعو او حنابله وو په نېز د تعزیه (فاتحې) ته کېناستل مکروه دي، چې مړي والا ځانګړي ځای کې کېني او خلک دې ورته راځي، ځکه دې سره غم اوږدېږي.

د ابوحنیفه رحمه الله د مسلک فقهاوو لیکلي: د تعزیه (فاتحې) لپاره له جومات پرته تر درېو ورځو لپاره کېناستل څه باک نه لري؛ خو لومړۍ ورځ یې غوره ده.⁽²⁾

1- الفقه الاسلامي وادلته، ټوک: ۲، مخ: ۴۷۸.

2- الفقه الاسلامي وادلته، ټوک: ۲، مخ: ۴۷۸.

1- النهاية في غريب الحديث والاثار، ټوک: ، مخ: ۱۶۷.

2- التذکره فی احوال الموتی وامور الآخرة، مخ: ۱۴۵.

بايد يادونه وکړو، چې جوماتونو کې د مړو فاتحې اخيستل د امام ابوحنيفه رحمه الله د مسلک خلاف عمل دی.

ځکه له جوماتونو نه د حجرو-دېرو په ډول کار اخيستل د اسلامي مقرراتو خلاف عمل دی. له بده مرغه چې ډېری خلک ځانونه کلک حنفيان گڼي؛ خو په لوی لاس د حنفي مسلک ودانۍ نړوي.

که تر درېو ورځو پورې څوک فاتحه اخلي، په کور يا بل کوم ځانگړي ځای کې دې کېږي، چې هم اسلامي او هم ټولنيز اخلاقي اصول مراعت شي.

اتم خپرکي

اوس دې د گور خونه را وړانه شوه د بامه سره!
د اسمان ښکلې مخ نیمه نیمه ورېځو پر خپل شال پوښلی و، لمر به کله پر دې بريالی شو، چې د ورېځو شال له خپل سپېڅلي رخسار نه لرې او د څو شېبو لپاره خپلو نورو همزولو کایناتو ته د رڼا وړانگې ډالۍ کړي.

د ورېځو خدمتگار شمال هم په غمازی کې ډېره تجربه لرله، په دومره بېړه به یې د ورېځو شال د لمر پر ځلېدونکي خېږې وروغوړاوه، چې تا به ویل، ورځ د مازیگر له شېبو سره غاړۍ غړۍ ده او نور نو لمر د سفر تابیا نیولې... هاخوا سپین غر د همت ناک زلمي په خېږ د رنگینو کایناتو نندارې ته ولاړ و او د سپینو واورو په رحمتي لباس د کایناتو خالق نازولی و، شمال به هم د واورین سپین غره له لوري رابښکته او د پسرلي پر وږمو مست گلونه بوټي او فصلونه به یې مات رامات پرمخ ښکل او بیا به بل خوا لاړ.

که څه هم چې زما خیال د چاپېریال رنگینیو د کایناتو د
بنکلا بڼې ته وربللی و او د ژوند مسافرې شپې مې له یاده
وتې وې.

هلته څنگ کې د تللو مسافرو ښارگوټي ته ورستون شوم،
چې پر سلام او پوښتنه یې څه ناڅه حق ورپوره کړم.

دې ښارگوټي کې زما پلار، مور او تره هم ډېره نیولې وه،
ډېری مشرانو، ځوانانو، کوچنیانو، نارینه او ښځینه وو دلته د
ناشنا ژوند خوږې او ترخې شپې ازمویلي، الله تعالی ته پته
ده، چې د چا د بدن جوړې روحونه به علین او د چا به د
سجین په دفترونو کې قید وي.

څوک به په ازموینه کې بریالی او څوک به ناکام شوي
وي، د جنت له ښکلي او خوشبویه بڼې نه به د چا د قبر مانۍ
ته خوشبویۍ او رڼاگانې ورننوخې؟

او څوک به بیا د دوزخ له گرم اور نه په اور سوځېږي،
چاته به قبر هرکلی ویلی وي.

غېږه به یې ورته خلاصه کړې وي، مینه او د مینې خواږه
به یې ورکړې وي او چاته به یې ویلي وي، چې بد دې
وکړه، زما غېږې ته راغلې، چاته به د جنت له باغچو باغیچه

گرځېدلي وي او چاته به د دوزخ له کندو څخه یوه کنده
گرځول شوې وي.

سره او سپین غلافونه او شالونه پرې غوړېدلي وو، آن پر
ځینو په دودیزه غیر شرعي ډول جنډې هم درول شوې
وي، چې شمال به یې رنگینې ټوټې پرمخ وهلې او غږ به یې
تر لرې ځایه اورېدل کېده.

د دغه ښارگوټي مسافرو ته د دعا او ښنې غوښتلو وروسته
مې د هدیرې په خاموشه نړۍ کې پر یو داسې قبر سترگې
ولگېدې، چې په ټولیز ډول له څلورو خواوو نه شلېدلې او
غرق شوی و او له خاورو او شناختو سره یوځای او د ځمکې
تل ته ښکته شوی و، د قبر دغه ورانې او ړنگې خونې د لرې
څخه د خلکو سترگې ځان ته را اړولې او په لیدو یې په
لیدونکو هومره وحشت او وېره راتله، تا به ویل، چې
همدلته کېنم او د دې ړنگ شوي قبر څخه د دنیا د
لنډمهالي ژوند په اړه زده کړه وکړم.

که څه هم چې قبرونو ته په شرعي توګه تګ د شریعت له
نظره دا ګټه لري، چې د ژوندي انسان اړیکه له دنیا او د
دنیا د لنډمهاليو خوندونو سره پربکوي، د آخرت فکر ته

وده ورکوي، انسان پرې له بديو نه راگرځي او الله تعالی د نېکيو توفیق ورکوي، خو د مسافرو په ښارگوټي کې دې ږنگې شوې مانۍ زما په ژوند کې یو مثبت انقلاب رامنځ ته کړ.

د دنیا مانۍ او رنگین کورونه یې زما د ذهن له نړۍ نه وویستل او زه یې پر دې پوه کړم، چې د دنیا مانۍ ږنگېدونکي دي.

هو؛ د قبر مانۍ هم ږنگېږي، یوازې نېک عمل به له انسان سره ملگری او پاتې وي.

هماغه شېبه مې د یو شاعر پر دې بیت خپل زړگي ته د دنیا د پناه کېدونکي رڼا او ښکلا یاد تازه کړ:

اول دې ښې لوړې مانۍ لوړې ښکلې درلودې
اوس دې د گور خونه راوړانه شوه له بامه سره

ډالر يم!

شمشاد د خپل معنوي غرور عظمت، خپلواکۍ او ملي مسوولیت پر بنسټ د بې کوره کېدوالو، تلونکو-راتلونکو کړېدلو افغانانو سلام او هر کلي ته په احترام ولاړ و، د سپرلي مستو او خوشبويه خپو یې تازه تازه پر ښکلي مخ د

زلمیتوب شنه لیکه رانښکلي وه، ورځې هم شېبه په شېبه د لمر په اشاره د رڼا خادر ټولواوه او رخصتېدله.

د مسافرو افغانانو، مېرمنو او کوچنیانو بېرې، زوگ او خبرو ساحه داسې پوښلې وه، گوا چې د حشر ورځ ده او هر انسان د خپل ځان په فکر کې ډوب دی. هر چا بیرته کوله، چې د مازیگر لنډې شېبې پرې د مابنام تورې لږې راخپړې او مېلمنې نه کړي.

او له پولې هاخوا یا دېخوا خپلو پناه کېدونکو جونگرو ته ځان ورسوي، ما سره هم له لرې اشغال شوې پښتونخوا نه یو کس د لارې ملگرتیا کوله، چې د پښتون په ټیټې زړگي د رانښکل شوې کرغېړنې چارې له ځایه دېخوا له ده سره بل کس ملگری شو، دا کس له څرگندې ښې ډېر نېک خویه او ژمن مسلمان ښکارېده، د دنیا په پناه او د دنیا والو په مالي او دنیاوي حرص سره غږېده، د اسلام له سپېڅلي دین نه یې د خلکو سرغړونه، بې پروايي او مخ گرځونه یادوله.

زموږ د لارې دې فکرمن ملگري د خبرو لړۍ همداسې غځوله، ویې ویل: یو کس چېرې په سفر تله، د خپل ژوند ملگري (مېرمن) یې له ځانه سره د موټر په لومړي سیت کې

کېنوله، د لارې په اوږدو کې د سړک پرغاړه ولاړې یوې
اغلي ته ودرېد، ترې ویې پوښتل: څوک یې؟

هغې وویل: کلداره یم!

دې کس خپلې همېشني ملگرې ته وویل: ته وروسته
سیت کې کېنه! ځای کلدارې ته پرېږده.

کلداره له موټر چلوونکي سره په لومړي سیت کې
کېناسته، لږ وړاندې چې لاپل، پر یوې بلې مېړنۍ یې
سترگې ولگېدې، پوښتنه یې ترې وکړه: تاسې څوک یی؟

په ناز پالل شوې خپلواکې نړۍ وویل: افغانۍ یم!

موټر چلوونکي کلدارې ته وویل: تاسې وروسته سیت کې
کېنئ!

افغانۍ ته یې وویل: راحۍ له ما سره په لومړي سیت کې
کېنئ!

موټر چلوونکي خپل سفر بیا پیل کړ، وړاندې گوري،
چې د سړک پرغاړه یو داسې ځنور ولاړ دی، چې خپلې
ول ول ځنې یې غوړې کړي او پر شونډو یې مرموزه
موسکا له مستۍ نه غزونې کوي، موټر چلوونکي د حرص
شهواني قوې پر لېونتوب اخته کړی و، د عادت له مخې یې

د شوخ او مست ځنور مخې ته موټر ودراره، ترې ویې
پوښتل: ستاسې نوم؟

ځنور چې د موټر چلوونکي چاپلوسي او غوړه مالي
ولیده، نور هم د مستۍ څپو واخیست، ویې ویل: ډالر یم!
چلوونکي له خوشالۍ نه وارخطا شو، خپلې مېړمن ته یې
ووویل: ته د موټر په ډاله کې کېنه، افغانۍ ته یې وویل،
تاسې له کلدارې سره وروستي سیت کې کېنئ! او ډالر ته
یې وویل: صیب مهرباني وکړئ! له ما سره همدلته کېنئ.

د ډالر مینې چلوونکي نشه کړی و، په ډېر ناز او غرور یې
د سفر لاره لندوله، یو ځای کې یې د نورانیت د روښانه
مشال د رڼا وړانگې خپرېدلې، سیمه د روحاني سکون او
ارام معنویاتو پوښلې وه، د ژوند د بري راز د همدغه پانوس
په رڼا کې ترلاسه کېده، د الهي رحمت وړانگو هم په دغه
سیمه د سپېڅلتیا نوراني خادر غوړولی و، د امنیت په دغه
ډاډمنه چاپېریال کې سړک ته څېرمه د معنویاتو پر گاڼه
پسوللی یو معنوي شخصیت ولاړ دی، چلوونکي د یاد
شخصیت په اشاره موټر د هغه مخې ته ودراره، پوښتنه یې
ترې وکړه: ته څوک یې؟

د رڼاگانو سمبول وویل: زه اسلام (دین) یم.

موټر چلوونکی، چې د ډالر پناه کېدونکې مکارې مینې
په زړه دارلی و، وویل: سیت پوره دی.
هوکی!

د دنیا مینه وه، چې ډالر یې د لومړي سیت، کلداره او
افغانۍ یې د دویم سیت او خپله مېرمنه یې د ډالې مېلمنه
کړه او دین ته پکې ځای نه و؟!

د گور شپه نه په کور کېږي

ملگرو پرې ډېره سپارښتنه کوله، چې دا ځل به له موږ
سره ډېرې ورځې تېروې، حامد، سلمان او ارمان به هم
راوغواړو، د ننگرهار مستو او بنایستو سیمو او درو ته به په
سیل لاړ شو، د غازي امان الله خان پارک به ووينې.

وخت به راشي د سپین غره سیل ته به لاړ شو

صبر وکړه لا گورگرې پخه نه دي
که وشو د سپین غره سیل ته به لاړ شو، گورگرې به پخې
وي، د ماڼوگانو څانگې به له ځانه سره راوړو.

یوه ورځ به د علامه سید جمال الدین افغان د زوکړې
سیمې ته چکر ووهو، د کونړ د مست او څپاند سیند نندارې

ته د سالار باغ د بڼ شنو ونو لاندې کېنو، واپسۍ کې به د
دې څلوریزې د شاعر سرسبزې سیمې ته سلام وکړو.

د ژوندون مېړه اوږده ده تېری کېږي
گوټ د شونډو د شربت درسره واخله

د وصال ډیوه به مړه وي موږ به نه یو

دا په یاد د محبت درسره واخلمه

هو؛ عماره! محمد موسی شفیق درته یادوم، د صدیق
الله رښتین او قیام الدین خادم قبرونو ته له سلام وروسته،
به:

اول ځان د قام خادم کړه

بیا هله د قام سردار شه

د شعر شاعر ملنگ جان قبر ته ورشو، که زړه دې و، یوه
ورځ به د احساس د څلي مزار ته سر وربنکاره کړو، چې
ویل به یې:

یو پټ غلی احساس دی په ارام مې نه پرېږدي

په اور مې کړوي، لکه چې خام مې نه پرېږدي

جرائت مې زیاتوي دومره پر ځان یمه پوی شوی

غافل له خپله حقه او غلام نه مې نه پرېږدي

لفت صيب يادوم، د عمار ذهن مې چې خومره د خيال پر وزرو سپور په ننگرهار، کونړ او لغمان کې وگرځاوه، دريز يې ډېر کلک و، ډېر مې وهڅاوه، چې دا ځل به له ننگرهاره کندهار د علامه عبدالحی حبيبي او عبدالرووف بېنوا ښارونو ته چکر ووهو.

خو زړه يې د بېرني پرواز او الوت په شېبو کې ښکارېده، عمار ماته ډېر گران و، د هغه مينې زما د زړگي پر تخت واکمني کوله.

د هغه پر ليدو به زما زړه د ارام احساس کاوه، هغه زما له کوچنيتوب آن له ښوونځي نه تر پوهنځي پورې صميمي دوست و، نه پوهېدم چې څنگه يې پخلا او ځان سره يې ايسار کړم، خو دا ځل يې خپره کې د جدایي ناشنا ښو غزونې کولې، هو اراده يې پر هوډ بدله کړه.

له نورو ملگرو سره يې خدای پاماني وکړه او له هغه وروسته يې ماته په داسې شېبو کې مخ راواړوه، چې ښکلې سترگې يې له مسافرو مرغلرو اوښکو ډکې ډکې کېدلې، پر ښکلي رخسار يې د مسافري خزان د خپگان خړې وربځې خورې کړې وې، شونډې يې رپېدلې، پر ژړغوني او

لېزانده غږ يې راته وويل: رومانه! ماته غاړه راکړه، نور به د موټرو تم ځای ته ځان ورسوم، ناوخته کېږي، زما زړه هم د فراق خپگان داسې پر خپېرو وواځه، چې هغه سره د غاړه غړۍ کېدلو پرمهال مې له سترگو اوښکې روانې او ژبه مې بنده بنده کېدله، سلمان اجازه واخيسته، دا نو داسې شېبې وې، چې لمر په ورور خپل طلايي رنگ زياتوه، شېبه پر شېبه ورځې خپله غوړېدلې غالي راټولوله او د شپې د راتگ زېږی يقيني کېده.

تر ډېره مې له عمار سره تېلفوني اړيکه فعاله وه، خو څه وخت وروسته موبایل هم راسره د وفا مزې وشلوه، ډېر اندېښمن وم، چې عمار به کابل ته رسېدلی وي که نه، له بده نصيبه هېڅ لاره نه وه، چې زه دې پرې د عمار له حاله خبر شوی وای، شپه تېره شوه، سهار مهال مې له ميډيا نه د غم دا خبر واوړېدل، چې تېر ماښام د ماهيپر هسکې غړۍ ته څېرمه د مسافرو دوه موټرونه سره ټکر شو، چې ډېرې سورلۍ يې ټپي او يو زلمي هلک په کې خپل روح او خوږ ژوند له لاسه ورکړ... وروسته معلومه شوه، چې دا زلمی هم هاغه زما گران دوست عمار و، د مرگ زېږي يې ډېر

ودردولم، مگر څه چاره نه وه، ځکه تقدیر په تدبیر نه بدلېږي، هماغه شېبه مې د مشرانو پر دې خبره یقین نور هم پوخ شو، چې د گور شپه نه په کور کېږي، هو؛ نه په کور کېږي.

ته څوک یې؟

یوه ورځ عاصم له مېرمن او بچیانو سره له کوره په چکر ووتل د لارې په اوږدو کې یې یو سړی ولید، چې د لارې په سر ولاړ و، عاصم ترې وپوښتل: تاسو څوک یئ؟ هغه وویل: زه مال یم.

عاصم له خپلې مېرمنې او بچیو نه پوښتنه وکړه: څنگه مو خوښه ده، ده ته له ځانه سره ځای ورکوی او که نه؟

ټولو په یو غږ وویل: ولې نه، ده ته به هر وروځ ځای ورکوي، ده ته خو سفر کې ډېر اړتیا پیدا کېږي او د ده په شتون کې ډېر څه لاسته راوړلای شو.

مال یې له ځان سره اوچت کړ او سفر یې بیا پیل کړ، لږ وړاندې چې لاړل، هلته یې یو بل کس ولید، چې لاره کې ولاړ و، عاصم ترې وپوښتل: تاسې څوک یئ؟ هغه په ځواب کې وویل: زه مقام او منصب یم.

عاصم له خپلې مېرمنې او بچیو وپوښتل: څنگه دی له ځان سره کېنوی؟

ټولو وویل: هر وروځ، ولې نه! ده ته په سفر کې اړتیا لیدل کېږي، د دنیا ډول ډول لذتونه د مقام په وسیله لاسته راوړل کېږي، ده ته به هر وروځ په سیت کې ځای ورکوي.

مقام او منصب یې هم له ځان سره په موټر کې کېناوه، د خوښیو او خوشالیو ډک سفر کې مېله ځای ته روان وو او کوم لذت او نفسي غوښتنې سره به یې چې ملاقات کېده، له ځان سره به یې موټر ته اوچتولې.

د سفر په جریان کې یې یو بل کس ولید، چې د عمومي سړک پر غاړه ولاړ و، عاصم د هغه څنگ ته موټر ودراره، ترې ویې پوښتل: تاسې څوک یئ؟ هغه وویل: زه دین یم.

عاصم خپلې مېرمنې او بچیو ته وکتل ویې ویل: څنگه دا له ځان سره ځایوئ؟ د خوښیو پر وړو مستې کورنۍ یې وویل: اوس د دې وخت نه دی، دا مهال له دین سره د سفر کولو وخت نه دی، اوس موږ د دنیا په سیل او چکر وتلي یو، د دنیا له طبیعي منظرو او گلورینو باغیچو له گلونو او گلدستو به خوند اخلو، په ازادۍ او خپلواکۍ به گرځو.

او دين خو پر موږ په زرگونو پابندۍ لگوي، زموږ د خوندونو په وړاندې خنډونه پيدا کوي، مخنيوی يې کوي.

هو؛ داسې به وکړو، چې له چکر وهلو څخه راستانه شو، بيا به دين له ځان سره په څه طريقه موټر کې ځای کړو.

دين يې هملته پرېښوده او دوی ترې وړاندې لاړل، د سفر په بهير کې په عمومي سړک لږ لا نه وو تللي، چې د تالاشۍ پر پوستې ور برابر شو، هلته پر لוחه ليکل شوي وو: ودرېږه (Stop)، يو سړی ولاړ و، عاصم نه يې په ډېرې توندې لهجې سره د موټر نه د راکوزېدو غوښتنه وکړه او دا يې هم ورته وويل: عاصمه! ستاسې د سفر وخت ختم شو او له دې سره سره يې د موټر دننه سترگې واچولې او ويې ويل: زه له تاسې سره دين گورم، چې شته که نه؟

عاصم وويل: دين مې لږ وړاندې ځای کې پرېښوده، که اجازه کوئ، زه به هغه پسې بېرته لاړ شم او موټر ته به يې له ځان سره رااوچت کړم.

هغه کس وويل: اوس ناشونې ده، ستاسې وخت ختم شوی، اوس به تاسې له ما سره ځئ.

عاصم وويل: سمه ده؛ مگر له ما سره مال، منصب، مېرمن او بچي دي.

هغه کس وويل: اوس ستاسې مال، منصب، مېرمن او بچي تا د الله تعالی له عذاب څخه نه شي ژغورلای، يوازې دين ستاسې په کار راته، کوم چې تاسې وړاندې په لاره کې پرېښی دی.

عاصم وپوښتل: ته څوک يې؟

هغه وويل: زه مرگ يم، له کوم نه چې تاسې په بشپړه توگه غافل او بې پروا وئ او عمل مو هېر کړی و.

د هغه مېرمن او بچو دی پرېښود، مال او منصب لپاره يې بل چا سره خپله د سيل او چکر سفر په لور مخکې لاړل، هېڅ يو هم د عاصم د مرستې لپاره له موټر نه ښکته نه شو، آه... آه... .

(يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٩﴾ سوره المنافقون)

ژباړه: ((ای مؤمنانو، ستاسې مالونه او اولادونه دې تاسې د الله له یاد نه غافل نه کړي. کوم کسان چې دا کار وکړي هغوی زیانمن دي)).

(وَلَنْ يُؤَخَّرَ اللَّهُ نَفْسًا إِذَا جَاءَ أَجَلُهَا وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١١﴾ سوره المنافقون)

ژباړه: ((په داسې حال کې کله چې د یو چا د عمر د پوره کېدو وخت رارسېږي، نو الله هغه ته هېڅکله نور مهلت نه ورکوي او تاسې چې څه کوئ، الله پرې ښه خبر دی.))

(يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ سورة الشعراء)

ژباړه: ((کله چې نه مال څه گټه ورسوي، نه اولاد.))

(كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أَجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَمَنْ زُحْزِحَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ﴿١٨٥﴾ سورة ال عمران) ژباړه: ((په پای کې هر څوک د مرګ خوند ځکونکی دی او تاسې ټول د قیامت په ورځ د خپلو خپلو پوره اجر و مېندونکي یی، بریالی اصلاً هغه څوک دی، چې هلته د دوزخ له اوره وژغورل شي او جنت ته ننويستل شي، پاتې شوه دا دنیا، دا خو صرف یو غولوونکی شی دی.))

(قُلْ إِن كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٤﴾ سورة التوبة)

ژباړه: ((ای پېغمبره! ووايه چې که ستاسې پلرونه، ستاسې زامن، ستاسې وروڼه، ستاسې مېرمنې، ستاسې خپل-خپلوان، ستاسې هغه

مالونه چې تاسې گټلي دي، ستاسې هغه تجارت چې د هغه په وړاندې اندېښمن کېږئ او ستاسې د خوښې کورونه تاسې ته له الله او د هغه له پېغمبر او د هغه په لار کې له جهاد نه گران وي، نو انتظار وباسئ تر دې پورې چې الله خپله فیصله ستاسې مخې ته راولي او الله فاسقانو ته لارښوونه نه کوي.))

(وصلی الله علی خیر خلقه محمد و آله وصحبه

اجمعین.)

ليکلړ

موضوع مخ

لومړۍ څپرکۍ

- د مؤمن لپاره ډالۍ 7
- د ژوند جوړه 10
- د مرگ هيله 13
- د مرگ ياد 15
- د مرگ ياد زړه کې نرمي پيدا کوي 20
- د مرگ پرېسته له چا اجازه نه غواړي؟! 23
- د مرگ استازې 24
- ملک الموت هر کور ته پينځه ځلې گوري 25
- د ځناورو او حشراتو روحونه څوک اخلي؟ 25
- د مرگ پرېستې له چا اجازه غوښتې وه؟! 27
- د شپې غريز پيغام 28
- د مرگي سيلۍ 29

دويم څپرکۍ

- وصيت مو له ځان سره ليکلۍ وساتئ!! 31
- وروستۍ خبره 32
- وروستۍ شېبه 34

- نصرانۍ پېغله 35
- د غوره خاتمې نښې 37
- د جبين پرڅه 42
- د غرغړې شېبې 45
- سپينه مانۍ 47
- د الله تعالى دوسته سلام! 48
- الله تعالى مو پر مينه نازوي 48
- روحونه چېرته ځي؟! 49
- د روحونو آرام ځای 53

درېيم څپرکۍ

- غسل 54
- د غسل ورکوونکي ځانگړنې: 56
- د جمهورو فقهاوو دلايل: 56
- غسل ورکوونکۍ دې بيا غسل وکړي 59
- د مړي تخت 61
- د غسل د پيل اودس 61
- زړه مې له غيږته په گوگل دننه دود شي 65
- ږمنځ چې دې بې پامه و هې گوتې په کاکل 65
- د قبر جوړه؟! 67
- د ښخولو حکم 71

- مړي بڼکلولی شی؟ 73
مړی مه ځنډوئ! 74
د قبر څنگ کې ژړا 77
د جنازې د لمانځه طریقه 78
د جنازې لمونځ چېرې کېږي؟ 83
د کومو کسانو د جنازې لمونځ کېږي او د کومو نه؟! 83
دوه ستر غرونه 86
پر قبر که د اور پر سکروټو ناسته؟ 86
څلورم څپرکی
د قبر بنسټگر 88
د قبر ودانیز جوړښت 89
د مسافرۍ کور 92
د قبر ژبه 95
لحد 95
قبر به څومره ژوروئ؟! 97
د مړو قبله 98
تابوت 99
درې لپې خاوره 100
څلور پوړیزه قبرونه 102
د خپلوانو هديره 104

- د قبر شپه او تش پالنگونه 104
د علین مانی او د سجين زندان! 106
د ازموينې پاڼه 115
د ازموينې ژبه 117
پينځم څپرکی
په قبر کې روح بدن ته څنگه راځي؟! 118
د قبر عذاب په قرآني هينداره کې 121
د قبر عذاب له څه سرچينه اخلي؟! 125
د قبر عذاب 127
د قبر عذاب حق دی! 131
گرز 133
قبر يې له غېږې غورځوي؟! 135
شپږم څپرکی
د قبر له عذاب نه نجات ورکوونکی سورت 137
ژغورونکې ډالۍ 139
دوه ورځې، دوه شپې 140
د قبر ياران 141
شينکۍ قبر 143
زه د عمل صالح ځای يم 144
د قبر ناوې 146

د قبر شپه/ 183

شنې خانگې 147

د قبر شپه/ 184

اووم خپرکی

- 149 ..... درې گونې نړۍ
- 152 ..... لومړۍ گومبزه
- 153 ..... تر ټولو به لومړۍ زه له قبره پاڅېږم!
- 156 ..... د مړي هډوکي
- 158 ..... کوم هډوکي نه خاورې کېږي!!
- 159 ..... تعزیه که فاتحه!!
- 162 ..... اتم خپرکی
- 162 ..... اوس دې د گور خونه را وړانه شوه د بامه سره!
- 165 ..... ډالريم!
- 169 ..... د گور شپه نه په کور کېږي
- 173 ..... ته څوک يې؟

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library